

Algemeen ambtsbericht Turkije

Datum 3 februari 2012

Colofon

Plaats	Den Haag
Opgesteld door	Directie Consulaire Zaken en Migratiebeleid Afdeling Asiel, Hervestiging en Terugkeer T- 070 - 3485612
Redacteur(en):	DCM/AT

Inhoudsopgave

Colofon	2	
Inhoudsopgave	3	
1	Inleiding	6
2	Landeninformatie	8
2.1	Basisgegevens	8
2.1.1	Land en volk	8
2.1.2	Geschiedenis	8
2.2	Staatsinrichting	9
2.2.1	De wetgevende macht	9
2.2.2	De uitvoerende macht.....	10
2.2.3	De rechtsprekende macht.....	12
2.2.4	De Nationale Veiligheidsraad	13
2.3	Politieke ontwikkelingen	13
2.3.1	Ontwikkelingen rond de Partiya Karkerên Kurdistan (PKK).....	16
2.4	Veiligheidssituatie	18
2.4.1	Algemeen	18
2.4.2	Zuidoost-Turkije	19
2.4.3	Stedelijke gebieden	21
2.4.4	Grensgebieden met Irak en Syrië.....	22
2.4.5	Turks-Koerdische militanten in het noorden van Irak.....	22
2.4.6	Dorpswachters.....	23
2.4.7	Bloedwraak - eerwraak	24
2.4.8	Hizbollah en andere islamitische groeperingen	24
2.4.9	Marxistisch-leninistische groeperingen	27
3	Mensenrechten.....	29
3.1	Juridische context	29
3.1.1	Verdragen.....	29
3.1.2	Nationale wetgeving	31
3.2	Toezicht	34
3.2.1	Internationaal.....	35
3.2.2	Nationaal gouvernementeel	35
3.2.3	Nationaal niet-gouvernementeel	36
3.3	Naleving en schendingen.....	38
3.3.1	Vrijheid van meningsuiting	38
3.3.2	Vrijheid van vereniging en vergadering	44
3.3.3	Vrijheid van godsdienst	45
3.3.4	Bewegingsvrijheid	52
3.3.5	Rechtsgang	57
3.3.6	Arrestaties en detenties	60
3.3.7	Mishandeling en foltering.....	64
3.3.8	Verdwijningen	66
3.3.9	Buitengerechtelijke executies	66

3.3.10	Doodstraf	66
	Turkije heeft de doodstraf afgeschaft.	66
3.4	Positie van specifieke groepen	66
3.4.1	Koerden	66
3.4.2	DEHAP- c.q. DTP-leden en –sympathisanten	69
3.4.3	Leden van de PKK, militante linkse of radicaal-islamitische groeperingen	70
3.4.4	Vrouwen	70
3.4.5	Minderjarigen	74
3.4.6	Homoseksuelen, travestieten en transseksuelen (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender (LGBT)	76
3.4.7	Dienstplichtigen	80
4	Migratie	84
4.1	Activiteiten internationale organisaties	87
4.2	Opvang van binnenlands ontheemden	89
4.3	Standpunt UNHCR	90
	Literatuurlijst	92

1 Inleiding

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in Turkije beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Turkije en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Turkse asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere ambtsberichten over de situatie in Turkije (laatstelijk 14 september 2010). In een separaat ambtsbericht (17 juli 2002) werd de dienstplicht in Turkije behandeld. Het algemeen ambtsbericht beslaat de periode van september 2010 tot en met januari 2012.

Dit ambtsbericht is gebaseerd op informatie van openbare en vertrouwelijke bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordigingen in Ankara en Istanbul aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag. In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen op politiek en veiligheidsgebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een beknopt overzicht van de recente geschiedenis van Turkije. Ook is een korte passage over de geografie en de bevolking van Turkije opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in Turkije geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij Turkije partij is, komen de mogelijkheden van toezicht op naleving van de mensenrechten aan de orde. Daarna volgt de beschrijving van de naleving dan wel schending van enkele mensenrechten. Ten slotte wordt de positie van specifieke groepen, waaronder minderjarigen belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van binnenlands ontheemden en activiteiten van internationale organisaties, evenals het standpunt van UNHCR, aan de orde.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en volk

De republiek Turkije grenst aan acht buurlanden op de Balkan, in de Kaukasus en in het Midden-Oosten.¹ Turkije heeft meer dan 76 miljoen inwoners² op een oppervlakte van circa 780.000 vierkante kilometer (circa 23 maal Nederland). Van hen woont naar schatting 69% in stedelijke gebieden. De grootste stad is Istanbul, die meer dan elf miljoen inwoners telt.³ Andere grote steden zijn de hoofdstad Ankara (4,5 miljoen inwoners), Izmir (3,4 miljoen) en Konya (1,7 miljoen). De grootste steden buiten West-Turkije zijn Adana (1,5 miljoen), Gaziantep (1,2 miljoen) en Diyarbakır (meer dan 1 miljoen).

In Turkije wonen naast Turken en Koerden kleinere groepen Armeniërs, Grieken, Turkmenen, Tjerkessen, Lazen, Bulgaren, Georgiërs en Arabieren.⁴ Het aantal Koerden in Turkije wordt op ruim 14 miljoen personen geraamd, één vijfde van de Turkse bevolking. Circa zeventig procent van de bevolking is soennitisch moslim. Een kleine dertig procent is aleviet. Verder zijn er ongeveer honderdduizend christenen⁵ en circa vijfduizend yezidi's.

In Turkije is Turks (90,5%) de enige officiële taal. Tot de vele minderheidstalen behoren Koerdisch (18,6%), Arabisch (3%), Armeens, Aramees, Zaza(ki), Lazisch, Georgisch, Adyghe en Ladino.⁶

2.1.2 Geschiedenis

Na ongeveer zevenhonderd jaar Ottomaans sultanaat werd Turkije op 29 oktober 1923 een republiek naar westers model onder leiding van Mustafa Kemal, die later bekend werd als Atatürk. In het met de westerse mogendheden gesloten Verdrag van Lausanne (24 juli 1923) werden de onafhankelijkheid, integriteit en soevereiniteit van de Republiek Turkije erkend en gegarandeerd. De grenzen die in dit verdrag zijn vastgelegd, komen vrijwel geheel overeen met de grenzen van het huidige Turkije.⁷ Ook zijn er in het verdrag garanties opgenomen voor in Turkije levende (niet islamitische) minderheden, die door de Turkse autoriteiten van oudsher worden beperkt tot drie groepen, te weten de joodse, de Griekse en de Armeense gemeenschappen.⁸

¹ Bulgarije, Griekenland, Syrië, Irak, Iran, Georgië, Armenië en Azerbeidzjan.

² Central Intelligence Agency, *The World Factbook* (Washington, 21 oktober 2011); US Department of State, *Background Note: Turkey* (Washington, 13 mei 2011).

³ US Department of State, *Background Note: Turkey* (Washington, 13 mei 2011).

⁴ Foreign & Commonwealth Office, *Country Profiles – Turkije* (Londen, 15 januari 2010); US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report – Turkey* (Washington, 13 september 2011).

⁵ De grootste christelijke stromingen zijn de Armeens-orthodoxen (60.000), Syrisch-orthodoxen (20.000), Jehova's getuigen (3.600), protestanten (3.500) en de Grieks-orthodoxen (2.500). Andere, kleinere, stromingen betreffen onder meer rooms-katholieken, maronieten en chaldeïsche christenen. (US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report – Turkey* (Washington, 13 september 2011)

⁶ Central Intelligence Agency, *The World Factbook* (Washington, 21 oktober 2011); US Department of State, *Background Note: Turkey* (Washington, 13 mei 2011).

⁷ De enige uitzondering hierop vormt de aan Syrië grenzende provincie Hatay, die pas in 1939 onderdeel van Turkije werd.

⁸ Met uitsluiting van andere etnische minderheden als de Kaukasiërs, Koerden, Laz en Roma. (*World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Turkey: Overview*, Minority Rights Group International (augustus 2011);

Er vonden in de jonge republiek op westerse leest geschoeide hervormingen plaats. De toenmalige leiders braken radicaal met het bestuur op islamitische grondslag. Zo werd de scheiding tussen religie en staat officieel ingevoerd. Het Arabisch alfabet werd afgeschaft en vervangen door een speciaal voor het Turks aangepast Latijns schrift. Islamitische wetten werden vervangen door op Europese (onder andere Italiaanse, Franse en Zwitserse) wetten gebaseerde wetgeving. Als religieus beschouwde kleding werd verboden en vervangen door westerse kledij. Het werd vrouwen verboden om in overheidsdienst hoofddoekjes te dragen.⁹ Ook toepassing van westerse technologie werd aangemoedigd, evenals de emancipatie van de vrouw.

Vanaf het begin van de republiek heeft het Turkse leger, dat zichzelf beschouwt als de hoeder van de Turkse staat, strikt toegezien op de naleving van de door Atatürk geformuleerde uitgangspunten, te weten het seculiere en unitaire karakter van de republiek.

Op 12 september 1980 vond een militaire staatsgreep plaats onder aanvoering van generaal Kenan Evren. Het nieuwe bewind slaagde erin het toen al bijna tien jaar voortdurende politieke geweld te beteugelen, maar dat ging ten koste van een aantal democratische verworvenheden. Nadat in 1982 per referendum een nieuwe – veel stringenter – grondwet was aangenomen, volgde een jaar later het herstel van de burgerregering.¹⁰

2.2 Staatsinrichting

2.2.1 De wetgevende macht

Het parlement

De wetgevende macht berust bij het parlement, dat uit één kamer (de Grote Nationale Vergadering van Turkije – *Türkiye Büyük Millet Meclisi*) bestaat en 550 leden telt. De leden worden voor een periode van vier jaar gekozen. Parlementsleden kunnen zitting hebben namens een politieke partij of als onafhankelijk parlementariër. Zij zijn tevens afgevaardigde voor de provincie waarin zij zijn gekozen. Voor wijziging van een wet is een gewone meerderheid vereist, voor wijziging van de grondwet een tweederde meerderheid, hetgeen neerkomt op 367 zetels.¹¹ Voorzitter van het parlement is sinds 6 juli 2011 Cemil Çiçek, voorheen vice-minister-president.

Politieke partijen

Turkije kent meer dan twintig politieke partijen.¹² Er is een kiesdrempel van 10%, waardoor slechts weinig partijen in het parlement vertegenwoordigd zijn. Het politieke landschap is aan veel veranderingen onderhevig. De binding van parlementsleden met hun eigen partij is niet altijd even sterk. Het is niet ongebruikelijk dat parlementsleden overstappen naar een andere partij.

State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2011 – Turkey, Minorities Rights Group International (6 juli 2011).

⁹ Zie ook paragraaf 3.3.3 *Vrijheid van godsdienst*.

¹⁰ *Domestic political affairs*, Europa World Online (18 april 2011).

¹¹ Zie ook paragraaf 3.1.2 *Nationale wetgeving*.

¹² Zie ook *Country Advice Turkey*, Australian Government – Refugee Review Tribunal (4 maart 2011).

Partijen in het parlement

De zetelverdeling in het parlement is thans als volgt:¹³

AKP (*Adalet ve Kalkınma Partisi* – Partij van Gerechtigheid en Ontwikkeling): 327 zetels; CHP (*Cumhuriyet Halk Partisi* – Republikeinse Volkspartij): 135 zetels; MHP (*Milliyetçi Hareket Partisi* – Nationale Actiepartij): 52 zetels; BDP (*Baris ve Demokrasi Platformu* - Partij voor Vrede en Democratie): 29 zetels; Onafhankelijken (*Bağımsız Milletvekili*): 6 zetels; KADEP (*Katılımcı Demokrasi Partisi*): 1 zetel.

De BDP, 5 Onafhankelijken en KADEP opereren de facto als een fractie. Een Onafhankelijke is voormalig lid van de MHP, maar is uit de fractie gezet en opereert nu zelfstandig.

De parlementariërs die zich momenteel hebben gegroepeerd als BDP, hebben zich tijdens de verkiezingen kandidaat gesteld als Onafhankelijken. Hiermee omzeilden zij de kiesdrempel van 10%, die wel geldt voor politieke partijen, maar niet voor onafhankelijke kandidaten. De verkiezing van de Koerd Hatip Dicle werd nietig verklaard, op basis van het feit dat hij veroordeeld is en daar momenteel een gevangenisstraf voor uitzit. De vrijgekomen zetel is daarna naar de AKP gegaan.

Acht parlementariërs zitten momenteel in de gevangenis. Vijf van hen behoren tot de BDP, twee tot de CHP en één tot de MHP. Officieel vervullen zij echter wel hun functie.

De AKP is de enige regeringspartij. De partij, met als voorzitter Recep Tayyip Erdoğan, is in augustus 2001 vlak na het verbod op de islamitische FP (*Fazilet Partisi* – Partij van de Deugd) opgericht.

De CHP staat sinds mei 2010 onder leiding van Kemal Kılıçdaroğlu en is op 9 september 1992 opgericht. De CHP is een sociaaldemocratische partij die zeer veel waarde hecht aan de principes van Atatürk. De gelijknamige voorloper van de partij werd in 1923 door Atatürk zelf opgericht als eerste politieke partij in Turkije.

De MHP met als voorzitter Devlet Bahçeli, is een extreem nationalistische partij die op 24 januari 1992 werd opgericht. De partij heeft de laatste jaren geprobeerd op te schuiven naar het midden, maar wordt nog vaak in verband gebracht met de gewelddadige extreemrechtse pan-Turkse organisatie Grijze Wolven (*Bozkurtçular*) die naar de staatkundige vereniging streeft van alle inheemse Turkse volkeren, onder andere in Centraal-Azië, tot een groot rijk (*Turan*).

De Koerdische *Peace and Democracy Party* (*Baris ve Demokrasi Platformu* - BDP) werd op 2 februari 2010 opgericht als opvolger van de in december 2009 verboden *Demokratik Toplum Partisi* (DTP).¹⁴ Co-voorzitter is Selahattin Demirtaş, een mensenrechtenadvocaat die voorzitter is geweest van de afdeling Diyarbakir van de Vereniging voor Mensenrechten *Insan Hakları Dernegi* (IHD). De vrouwelijke covoorzitter van deze partij is Gülten Kisanak.

2.2.2 De uitvoerende macht

De president

Sinds oktober 2007 wordt de president rechtstreeks gekozen voor een periode van vijf jaar; hij kan eenmaal worden herkozen. Huidige president is Abdullah Gül, die

¹³ Stand: 8 december 2011 (bron: website Turkse parlement).

¹⁴ Zie ook *Peace and Democracy Party (BDP)*, Country of origin research and information (20 januari 2011).

op 28 augustus 2007 in functie is getreden na verkiezing door het parlement. Zijn ambtstermijn duurt tot 2014.

In het Turkse staatsbestel beschikt de president over een groot aantal bevoegdheden. Zo kan de president het parlement bijeenroepen wanneer hij dat nodig acht en keurt hij de benoeming goed van de premier en van diverse hoge rechters. Ook kan hij zijn goedkeuring aan (onderdelen van) wetsvoorstellen onthouden.

De ministerraad

Alle leden van de regering moeten in beginsel uit het parlement afkomstig zijn en behouden tijdens hun ministerschap hun functie als parlementslid. De huidige regering trad aan op 6 juli 2011. De regering bestaat uit 21 ministers, onder wie één vrouw: minister van Familiezaken en Sociaal Beleid Fatma Şahin, voorheen voorzitter van de AKP-vrouwen.¹⁵

Lokaal bestuur

Turkije is ingedeeld in 81 provincies (*İler*, enkelvoud *İl*), die onder leiding staan van een provinciegouverneur (*vali*). Provincies zijn onderverdeeld in districten (*ilçe*) met als bestuurder de districtsgouverneur (*kaymakam*). Districten kunnen verder onderverdeeld zijn in subdistricten (*bucak*). Gouverneurs worden benoemd door de centrale overheid in Ankara en zijn daaraan rechtstreeks verantwoording schuldig. Gouverneurs vertegenwoordigen de centrale overheid in de provincie. Elke plaats of elk stadsdeel (*belediye*) met meer dan tweeduizend inwoners heeft recht op een gekozen burgemeester en gemeenteraad.

Turkije kent een lange traditie van centralistisch bestuur. De afgelopen jaren zijn meer taken naar een lager bestuursniveau gedelegeerd, terwijl het democratisch gehalte van het lagere bestuursniveau is vergroot. De rol van de provinciegouverneur is teruggebracht, terwijl het provinciale parlement en de gemeenteraad meer zeggenschap kregen.

Het veiligheidsapparaat

De verschillende organen die zich bezighouden met het waarborgen van de veiligheid zijn de politie (*Polis*), de zogenaamde *Jandarma*, de veiligheids- en inlichtingendienst MIT (*Milli İstihbarat Teşkilatı*), de landmacht en de dorpswachters.¹⁶ De bevoegdheid van de politie, die valt onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, beperkt zich tot de stedelijke gebieden met meer dan 2000 inwoners.

Op het platteland worden de politietaken uitgevoerd door de zogenaamde *Jandarma*, een onderdeel van de strijdkrachten dat formeel in vredetijd onder het ministerie van Binnenlandse Zaken ressorteert.

Jaarlijkse bijeenkomst Hoge Militaire Raad (Yüksek Askerî ŞûRA -YAŞ)

Vlak voor de jaarlijkse bijeenkomst van de Hoge Militaire Raad dienden op 29 juli 2011 de chef van de generale staf (İsık Kosaner), alsmede de commandanten van luchtmacht, landmacht en marine gezamenlijk hun ontslag in.¹⁷ Het aftreden van de vier hoogste commandanten vormde de climax van een strijd die al begon in 2002 met de machtsovername van de AKP, een partij die voortkomt uit de politieke

¹⁵ *Turkey: Backward step for women's rights*, Human Rights Watch (9 juni 2011).

¹⁶ Zie ook paragraaf 2.4.6 Dorpswachters.

¹⁷ *Turkey looks to restore order in military after top generals quit*, Radio Free Europe/Radio Liberty (1 augustus 2011); *Turkish army's top command resigns*, Radio Free Europe/Radio Liberty (2 augustus 2011).

islam.¹⁸ Volgens het ministerie van Justitie smeedde een groep hardliners binnen de strijdkrachten al in 2003 plannen om de (AKP)regering af te zetten. Volgens dat scenario zouden zij onder meer aanslagen hebben willen plegen en de chaos die daaruit ontstond, hebben willen gebruiken als een excuus voor een staatsgreep. De massale arrestaties van hoge (soms al gepensioneerd) militairen die daaruit in 2008 en later voortvloeiden, waren uniek voor Turkije.¹⁹ Meer dan 250 militairen, onder wie meer dan veertig generaals, zitten inmiddels in de gevangenis. Het conflict escaleerde toen bekend werd dat nog eens tweeëntwintig officieren zouden worden aangeklaagd wegens een lastercampagne op internet tegen de regering. Bovendien ontstond er onenigheid over de promotie van zeventien officieren die al in de gevangenis zaten. De strijdkrachten eisten vrijlating en de regering weigerde dat. Ter opvolging werd Necdet Özel op 3 augustus 2011 officieel aangesteld door de president tot nieuwe chefstaf; daarbij werden ook nieuwe commandanten voor de landmacht, luchtmacht en marine benoemd.²⁰

2.2.3 *De rechtsprekende macht*

Turkije kent civiele rechtbanken²¹, administratieve rechtbanken²² en strafrechtbanken. Hiernaast zijn er bijzondere rechtbanken zoals militaire rechtbanken²³ en voorheen waren er de Staatsveiligheidsrechtbanken. Voor alle civiele- en strafrechtbanken is hoger beroep mogelijk bij het Hof van Beroep (*Yargıtay*).²⁴ Voor administratieve rechtbanken is hoger beroep mogelijk bij de zogenaamde Raad van State (*Daniştay*).

De *Supreme Board of Judges and Prosecutors (Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu - HSYK)* is verantwoordelijk voor benoemingen van rechters en openbare aanklagers, alsmede voor disciplinaire straffen.

Naast de bestaande rechtersvereniging *Yargıçlar ve Savcılar Birliği (YARSAV)*, die als kemalistisch wordt gezien, bestaat sinds begin 2010 een nieuwe vereniging voor de rechtspraak, de *Judges and Prosecutors Association for Freedom and Democracy (Demokrasi ve Özgürlük İçin Yargıçlar ve Savcılar Birliği-Demokrat Yargı)*.

Constitutioneel Hof (Turks: *Anayasa Mahkemesi*)

Het Turkse systeem kent een Constitutioneel Hof, dat toetst of wetten in overeenstemming zijn met de grondwet. De laatste jaren wordt ook getoetst aan de rechtsbeginselen zoals neergelegd in de diverse internationale mensenrechtenverdragen. Overheidsinstellingen, regeringspartijen en de oppositie hebben rechtstreekse toegang tot het Hof. Ook iedere burger kan in een lopende rechtszaak een beroep doen op vermeende ongrondwettigheid van een bepaalde wet. Het Hof bestaat uit elf vaste leden en vier plaatsvervangers.

¹⁸ *Turkey: Erdogan brings military to heel*, Oxford Analytica (1 augustus 2011).

¹⁹ Zie ook paragraaf 3.3.5 *Rechtsgang*.

²⁰ NRC Next (2 augustus 2011); *Turkey appoints new armed forces chiefs*, Radio Free Europe/Radio Liberty (4 augustus 2011).

²¹ Bestaande uit Civiele Vredesrechtbanken (Turks: *Sulh Hukuk Mahkemeleri*), Civiele Rechtbanken van Eerste Aanleg (Turks: *Asliye Hukuk Mahkemeleri*) en Handelsrechtbanken (Turks: *Asliye Ticaret Mahkemeleri*).

²² Bestaande uit de Raad van State, lagere regionale rechtbanken en de Hoogste Militaire Administratieve Rechtbank.

²³ Bestaande uit Militaire Strafrechtbanken (Turks: *Askeri Ceza Mahkemeleri*) waarvan er 37 in Turkije zijn, en het Militaire Strafhof van Cassatie (Turks: *Askeri Yargıtay*) als instelling voor beroep tegen beslissingen en vonnissen van militaire rechtbanken en verdeeld over vijf kamers.

²⁴ Ook wel bekend onder de naam Hof van Cassatie. Het Hof van Cassatie is verdeeld in dertig kamers, waarvan 20 civiele en 10 strafkamers. Iedere kamer bestaat uit een voorzitter en vier leden. Door alle rechters van het Hof van Cassatie wordt één rechter gekozen die als president van het Hof van Cassatie naar buiten toe optreedt.

Reguliere strafrechtbanken

Om te bepalen welke rechtbank bevoegd is voor de behandeling van een bepaald delict zijn de aard en de zwaarte van het delict van belang. Voor strafdelicten bestaan de volgende strafrechtbanken:

Kantongerechten in Strafzaken (Turks: *Sulh Ceza Mahkemeleri*, enkelvoud *Sulh Ceza Mahkemesi*)

Deze bestaan uit één rechter en zijn aanwezig in elke provincie- of districtshoofdstad. Deze rechtbanken behandelen alleen zaken waar een geldstraf of een lichte gevangenisstraf op staat. Er zijn 840 van dergelijke rechtbanken in Turkije.

Enkelvoudige Kamers in Strafzaken (Turks: *Asliye Ceza Mahkemeleri*, enkelvoud *Asliye Ceza Mahkemesi*) bestaan officieel uit meerdere rechters (in de praktijk is dit er echter slechts één) en behandelen belangrijke lokale misdrijven die niet krachtens de wet aan de Kantongerechten in Strafzaken zijn toegewezen. Er zijn 899 van dergelijke rechtbanken in Turkije.

Meervoudige Kamers in Zware Strafzaken (Turks: *Ağır Ceza Mahkemeleri*, enkelvoud *Ağır Ceza Mahkemesi*) (ACM) bestaan uit een president en twee leden. Deze rechtbanken zijn bevoegd voor delicten waarop meer dan vijf jaar gevangenisstraf staat. Voor het berechten van misdrijven die betrekking hebben op terrorisme en drugsdelicten zijn sinds de afschaffing van de staatsveiligheidsrechtbanken (*Devlet Güvenlik Mahkemeleri* - DGM's) in mei 2004 extra kamers van de ACM's ingesteld. Deze rechtbanken kunnen, evenals de voormalige DGM's territoriaal voor meer dan één provincie bevoegd zijn.

2.2.4 *De Nationale Veiligheidsraad*

Al in oktober 2008 besloot de Nationale Veiligheidsraad (Turks: Milli Güvenlik Kurulu, MGK) dat de Turkse nationale veiligheidstructuur aan reorganisatie toe was. Een van de zwakke punten van het Turkse systeem was de spreiding van verantwoordelijkheden op het terrein van terrorismebestrijding. Eind juli 2011 besloot de nieuw aangetreden regering de minister van Binnenlandse Zaken (tevens vice-premier) verantwoordelijk te maken voor de nieuwe organisatie. Met de reorganisatie wordt de verantwoordelijkheid voor terrorismebestrijding overgeheveld van de militaire naar de civiele autoriteiten. Belangrijke aanleiding om dit besluit te nemen, was de aanslag van 15 juli 2011 in het zuidoosten van Turkije, waarbij dertien militairen om het leven kwamen.²⁵ Voor het ministerie van Defensie betekende de reorganisatie een forse afname van verantwoordelijkheden.

2.3 **Politieke ontwikkelingen**

Parlementsverkiezingen

Op 12 juni 2011 vonden er parlementsverkiezingen plaats, die eerlijk en open verliepen.²⁶ Van de in totaal 50 miljoen stemgerechtigde kiezers brachten 43 miljoen kiezers (dat wil zeggen 87%) hun stem uit. De regerende AKP van premier Recep Tayyip Erdoğan zette in op het verkrijgen van een gekwalificeerde meerderheid van 370 zetels; hiermee had deze partij zelfstandig en zonder referendum een nieuwe grondwet kunnen opstellen. In deze opzet is de AKP niet geslaagd, want de partij

²⁵ Zie ook paragraaf 2.4.2.1 *Militaire confrontaties*.

²⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (12 oktober 2011).

kreeg weliswaar 49.9% van de stemmen (2007: 46.5%; 2002: 34.3%), maar liep in zetelaantal terug van 341 zetels in 2007 naar 326 zetels (2002: nog 363 zetels).²⁷

De belangrijkste oppositiepartij CHP onder de nieuwe leider Kemal Kılıçdaroglu kreeg 26.0% van de stemmen (2007: 20.9%; 2002: 19.4%). De partij verwierf 135 zetels (2007: 112 zetels; 2002: 178 zetels).

De ultrarechtse MHP slaagde erin boven de kiesdrempel van 10% uit te komen om in aanmerking te kunnen komen voor parlementszetels, ondanks een schandaal, waardoor tien seniore leden van deze partij enkele weken voor de verkiezingen moesten aftreden. De partij kreeg 13% van het totaal aantal stemmen (2007: 14.3; 2002: 8.4%) en was goed voor 53 zetels (2007: 71 zetels).

Het aantal vrouwelijke parlementsleden steeg van 48 naar 78 personen. Van hen waren 45 van de AKP, 19 van de CHP, 9 van de BDP, 3 van de MHP en 2 van de Onafhankelijken afkomstig.²⁸

Van de eenentachtig provincies kreeg de AKP slechts in drie provincies in het zuidoosten van het land niet voldoende stemmen voor een parlementszetel. Twaalf provincies gingen voor 100% naar de AKP. De CHP behield haar bolwerk in de stedelijke gebieden aan de zuidwest kust van de Middellandse Zee. De CHP kreeg alle drie de zetels van de oostelijke provincie Tunceli (een machtscentrum van de niet-pro AKP zijnde alevieten), terwijl de stemmen van alle andere omringende provincies van centraal Anatolië hoofdzakelijk naar de AKP gingen.²⁹

Op basis van de verkiezingsuitslag kon premier Erdoğan aan een derde ambtsperiode beginnen. Belangrijke prioriteiten op het programma van de premier zijn het verkrijgen van de goedkeuring van het nieuwgekozen parlement voor een nieuwe, democratische grondwet,³⁰ alsmede een oplossing van de Koerdische kwestie.³¹ Het regeringsprogramma ziet, evenals het AKP verkiezingsprogramma, het jaar 2023 (waarin de door Atatürk gestichte republiek 100 jaar bestaat) als een strategische datum. Turkije heeft de ambitie dan de 10^e economie van de wereld te zijn.

Zesendertig kandidaten kregen als Onafhankelijken een zetel in het parlement en formeerden zich in het parlement als BDP (29 zetels), Onafhankelijken (6 zetels) en KADEP (1 zetel). Onder hen bevinden zich de prominente Koerdische politici Ahmet Turk en Aysel Tugluk, die hun parlementszetels kwijt raakten toen hun Democratic Society Party (DTP) in 2009 werd verboden. Ook Leyla Zana en Hatip Dicle werden in het nieuwe parlement gekozen. Na begin jaren negentig van de vorige eeuw zitting te hebben gehad in het parlement, zaten beiden gevangenisstraffen van tien jaar uit. Zij werden in 2004 vrijgelaten. In de vier overwegend Koerdische provincies in het zuidoosten van het land behaalden onafhankelijke Koerdische kandidaten meer dan 60% van de stemmen.³²

In eerste instantie boycotten de aspirant-parlementariërs van de BDP, de Onafhankelijken en de KADEP de eedaflegging voor het Turkse parlement. Zij wilden

²⁷ Reuters (13 juni 2011).

²⁸ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

²⁹ Reuters (13 juni 2011).

³⁰ Zie ook paragraaf 3.1.2 *Nationale wetgeving; Turkey: Make rights reform a priority*, Human Rights Watch (20 juni 2011).

³¹ *Turkey: Make rights reform a priority*, Human Rights Watch (20 juni 2011); *Kurdish question dominates Turkish politics*, Jamestown Foundation (29 september 2010); *The Kurdish issue*, Europa World Online (18 april 2011); *Turkey: Ending the PKK insurgency*, International Crisis Group (20 september 2011).

³² Reuters (13 juni 2011).

dat alle gekozen Koerdische politici hun zetel zouden kunnen bezetten. Enkelen van hen zitten in detentie in verband met het KCK-onderzoek,³³ een ander mocht zijn zetel niet innemen, omdat hij in het verleden is veroordeeld voor een aan terrorisme gerelateerd misdrijf. De BDP wilde dat de regering stopte met het volgens de partij willekeurig vastzetten van Koerdische politici. De BDP eiste voorts van de regering dat er een dialoog over autonomie en wijziging van de Grondwet zou komen.³⁴ De laatste jaren vond overleg tussen de BDP en de AKP-regering slechts mondjesmaat en vaak in het geheim plaats. De BDP wilde meer betrokken worden in het democratische proces. Op 28 september 2011 beëindigden de betrokken aspirant-parlementariërs hun boycot van het parlement. Op 1 oktober 2011 bij de opening van het parlementaire jaar legden zij alsnog de eed af, hoewel zes van hen in gevangenschap verkeren, veroordeeld vanwege aan terrorisme gerelateerde activiteiten.

Buitenlandse betrekkingen

Turkije wil zich graag positioneren als belangrijke speler in met name de regionale politiek. Turkije wil geen conflicten aan zijn grenzen, wil gezamenlijk werken aan het terrorisme-probleem en wil grenzen die open zijn voor Turkse handel en investeringen. Turkije was in de verslagperiode niet op alle punten succesvol in haar buitenlands beleid, onder andere ten aanzien van Libië.³⁵ Doordat het publiekelijk voorzichtig was met kiezen tussen het regime Kadaffi en de Transitional National Council (TNC) was het beperkt in zijn bewegingsruimte. Daarnaast slaagde het land er niet in internationaal de agenda te bepalen. Ook de voorheen goede bilaterale relatie met Israël verslechterde aanzienlijk naar aanleiding van de gebeurtenissen rondom het eerste Gaza flottielje, waarbij negen doden (waaronder acht Turken) vielen op het Turkse hulpschip Mavi Marmara. Turkije eist van Israël excuses en financiële compensatie voor de families van de omgekomen Turkse activisten.³⁶

Grote aandacht wordt in Turkije besteed aan de situatie in Syrië, in welk land een bevriend regime zonder democratische legitimiteit te maken heeft met volksprotesten, waarop met disproportioneel geweld wordt gereageerd. De Turkse retoriek tegen president Assad gaat inmiddels gepaard met meer tastbaar beleid om Syrië verder onder druk te zetten.³⁷ Turkije is beducht voor een Irak-scenario. Een burgeroorlog langs sektarische en religieuze lijnen zou op korte termijn kunnen leiden tot een machtsvacuum. Syrische Koerden zouden volgens Turkije hiervan gebruik kunnen maken om een vorm van autonomie te realiseren, wat weer gevolgen zou kunnen voor de aspiraties van de Koerden in Turkije.

³³ De arrestanten worden er van verdacht banden te hebben met de Koerdische Gemeenschappen Unie (KCK). Dit is een politieke overkoepelende organisatie, waar ook de als terroristische organisatie aangemerkte PKK onder valt. Het KCK-onderzoek begon in december 2009. Een groot aantal Koerdische politici, waaronder een aantal burgemeesters uit de pro-Koerdische BDP, zijn sindsdien aangehouden. De verdachten worden beschuldigd van diverse misdrijven, waaronder lidmaatschap van een terroristische organisatie, betrokkenheid bij een terroristische organisatie en voornemen tot vernietiging van de eenheid en integriteit van Turkije.

³⁴ De BDP heeft voorstellen in voorbereiding die de partij wil presenteren, als het proces om tot een nieuwe Turkse Grondwet te komen, begint. Zo wil de BDP aanpassing van artikel 66 van de huidige Grondwet, zodat de etnische diversiteit van Turkije wordt erkend. De BDP streeft hierbij niet naar een specifieke verwijzing naar de Koerden als groep. Ook wil de BDP het recht voor Koerden om onderwijs in het Koerdisch te mogen volgen, alsmede erkenning en acceptatie van het Koerdisch in het publieke en openbare Turkse leven.

³⁵ *Are profits or principles guiding Ankara's foreign policy*, eurasianet.org (9 maart 2011).

³⁶ *Turkey/Israel: diplomats will try to overcome politics*, Oxford Analytica (21 december 2010).

³⁷ Zo heeft Turkije in september 2011 meerdere ladingen wapens die voor Syrië zouden zijn bestemd, onderschept en geconfisqueerd. Daarnaast heeft Turkije het luchtruim voor Syrische vliegtuigen met wapenladingen aan boord gesloten. Tenslotte is Turkije bezig bilaterale sancties tegen Syrië aan het voorbereiden, die in oktober 2011 geëffectueerd moesten worden. Het gaat om sancties op het bankverkeer gericht tegen de Syrische staatsbank, en sancties op het terrein van defensie (opschorten van gezamenlijke oefeningen), economie (ontmoedigen van investeringen) en politiek (bevrozen van politieke contacten).

Turkije en Griekenland³⁸ doen hun best om op alle mogelijke manieren met elkaar in contact te blijven. Dit leverde echter tot op heden geen concrete resultaten op in de relevante bilaterale dossiers (Cyprus, Aegeïsche Zee-afbakening, religieuze minderheden). Het lijkt erop dat Turkije en Griekenland elkaar gevangen houden: zij hebben elkaar nodig voor een oplossing voor meerdere hardnekkige bilaterale problemen, maar geen van beide partijen is van zins of in staat om concessies te doen, die nodig zijn om een doorbraak te bereiken.

In de verslagperiode is geen voortgang geboekt in de normalisering van de betrekkingen tussen Turkije en Armenië.³⁹ Hoewel de Turkse regering de relatie met Armenië graag wil verbeteren, heeft zij te maken met een publieke opinie die sterk betrokken is bij Azerbeidzjan (broedervolk). De kans dat Turkije zal overgaan tot bekrachtiging van de twee protocollen die beide landen oktober 2009 waren overeengekomen tot hervatting van de diplomatieke betrekkingen, heropening van de grenzen en onderzoek naar de 'historische dimensie' tussen beide landen, lijkt gezien het binnenlands politieke klimaat *vooral* nog minimaal. Ook buurland, bondgenoot en belangrijke energieleverancier Azerbeidzjan verzet zich tegen een Turks-Armeense toenadering, indien er geen oplossing wordt gevonden voor het conflict met Armenië over de door beide zijden geclaimde Nagorny Karabach-regio in Azerbeidzjan.⁴⁰

2.3.1 *Ontwikkelingen rond de Partiya Karkerên Kurdistan (PKK)*⁴¹

Sinds medio augustus 2011 viel een sterke toename van PKK-geweld te constateren. Daarbij zijn tientallen doden en gewonden gevallen. Het geweld vond plaats in het zuidoosten van Turkije, maar ook elders (badplaats Kemer⁴², hoofdstad Ankara⁴³), en was gericht tegen militairen, politie en gendarmerie, maar ook tegen burgers.⁴⁴ De regering sloeg daarbij hard terug met militaire⁴⁵ en juridische⁴⁶ middelen.

³⁸ De vijandschap tussen Turkije en Griekenland gaat terug tot de Ottomaanse overheersing van Griekenland, die vierhonderd jaar duurde. Tot ver in de twintigste eeuw bleven de betrekkingen tussen beide landen slecht. In 1996 kwamen zij bijna met elkaar in oorlog met als inzet een onbewoond eilandje in de Egeïsche Zee. Ook de kwestie Cyprus maakte de relatie tussen beide landen er niet beter op. Sinds 1999 verbeterden de verhoudingen tussen de twee landen langzaam maar zeker. In dat jaar werden Turkije en Griekenland getroffen door zware aardbevingen, waarna zij elkaar van hulp voorzagen.

³⁹ *Turkey/Armenia: Normalisation is region's best hope*, Oxford Analytica (6 oktober 2010); zie ook het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de leden Voordewind (ChristenUnie), Van der Staaij (SGP), De Roon (PVV) en Van Bommel (SP) over de kwestie van de Armeense genocide van 3 oktober 2011; *Turkey and Armenia: Two works wrestle with past, trying to come to grips with present*, www.eurasianet.org (4 maart 2011).

⁴⁰ De in Azerbeidzjan gelegen Armeense enclave Nagorny-Karabach vormde in 1993 de inzet van vijandelijkheden tussen Armenië en Azerbeidzjan. Turkije sloot toen uit solidariteit met het Turkssprekende Azerbeidzjan zijn grens met Armenië. Sindsdien is het conflict rond de enclave 'bevroren', een situatie waarin internationale onderhandelingen tot nu toe geen verandering hebben gebracht.

⁴¹ Zie ook *Turkey: Ending the PKK insurgency*, International Crisis Group (20 september 2011).

⁴² Op 28 augustus 2011 explodeerde op een strand een kleine bom. Tien toeristen, waaronder een aantal Noren, raakten lichtgewond. De paniek onder de badgasten was groot.

⁴³ Op 20 september 2011 explodeerde in de buurt van een school een autobom. Daarbij kwamen drie mensen om het leven en raakten 34 personen gewond.

⁴⁴ Zo werden eind september 2011 twaalf leraren door de PKK in het oosten van Turkije ontvoerd, teneinde onderwijs in de Koerdische taal af te dwingen en assimilatie in de Turkse samenleving tegen te gaan. Alle leraren zijn inmiddels in vrijheid gesteld. (www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=4-more-teachers-released-amid-bombings-in-se-turkey-2011-10-06; Milliyet (13 oktober 2011)).

⁴⁵ Lucht- en artillerieaanvallen en inzet van grondtroepen in het noorden van Irak.

⁴⁶ Massa-arrestaties en processen tegen Koerden en sympathisanten. In totaal zitten thans bijna 4.000 Koerden gevangenen, de meesten op verdenking van lidmaatschap van de Unie van Koerdische Gemeenschappen (KCK) en terrorisme.

Hoewel de PKK herhaaldelijk een 'staakt-het-vuren' afkondigt,⁴⁷ duurt de strijd tussen het Turkse leger en de PKK onverminderd voort.⁴⁸ De Turkse regering weigert een staakt-het-vuren te erkennen en te onderhandelen met de PKK.⁴⁹ Volgens waarnemers zouden extremistische afsplitsingen van de PKK zich nooit gebonden achten aan eenzijdige bestanden.⁵⁰

Begravenissen van omgekomen Koerden liepen in de verslagperiode in sommige gevallen uit op pro-PKK demonstraties en schermutselingen met de politie.⁵¹ Omgekeerd vonden bij de talrijke begravenissen van gesneuvelde Turkse militairen soms schermutselingen met Koerdische militanten plaats.

Demonstraties ter gelegenheid van *Newroz* (het Koerdische Nieuw Jaar) en 1 mei, die in voorgaande jaren uitliepen op politiegeweld, verliepen in de verslagperiode op de meeste plaatsen vreedzaam. Echter, sommige demonstraties in het zuidoosten van het land bleven gekenmerkt worden door geweld.⁵²

Bijna-aanslag op premier

Op 4 mei 2011 werd de politie escorte van een AKP-verkiezingsbus aangevallen in Kastamonu, een plaats in Noord-Turkije. Premier Erdoğan werd eerder die dag door dezelfde escorte begeleid naar een AKP-verkiezingsbijeenkomst. Ten tijde van de aanval was hij reeds per helikopter vertrokken. De schutters vuurden 22 schoten af op de politie escorte en doodden hierbij één politieagent. Twee dagen later werd de aanval opgeëist door de PKK. De terreurorganisatie had hun schoten doelbewust gericht op de politie escorte, wetende dat premier Erdoğan al per helikopter was vertrokken. De aanval diende als waarschuwing voor de premier, die zijn houding jegens de Koerdische activisten en het Koerdische maatschappelijk middenveld in de aanloop naar de parlementsverkiezingen alsmaar had verscherpt. De PKK was bovendien ontevreden over de grote groep Koerdische KCK-verdachten die nog steeds in hechtenis zat.⁵³ Omdat de PKK haar aanslagen doorgaans uitvoert in het Zuidoosten van Turkije, waren velen verrast door deze aanval in noordelijk gebied. De aanval was een reactie op de groeiende verharde houding van de premier inzake de Koerdische kwestie.

Öcalan – Peace Council

Abdullah Öcalan, leider van de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) die sinds februari 1999 een levenslange celstraf uitzit wegens hoogverraad op het eiland Imrali in de

⁴⁷ Uit ontevredenheid over de voortgang van de Turkse regering met de democratische opening beëindigde de PKK op 28 februari 2011 eenzijdig het staakt-het-vuren, dat van kracht was sinds augustus 2010 en dat oorspronkelijk tot de parlementsverkiezingen van 12 juni 2011 zou duren. Voor de PKK is het uitvaardigen en beëindigen van bestanden een manier om politieke invloed uit te oefenen en zichzelf hiermee op de politieke agenda te houden.

⁴⁸ *Een cynischer lot bestaat bijna niet*, NRC Next (23 augustus 2011); *Erdoğan laat PKK-kampen bombarderen*, Trouw (19 augustus 2011); *Turkse luchtmacht valt PKK-kampen in Irak aan*, NRC Handelsblad (18 augustus 2011); *Ankara wrestles with the legacy of its Dirty War*, www.eurasianet.org (23 maart 2011).

⁴⁹ *Turkey country profile*, BBC News (17 februari 2011).

⁵⁰ *Turkey: Kurdish peace process set to advance*, Oxford Analytica (5 oktober 2010).

⁵¹ *Turkey: Terrorism laws used to jail Kurdish protesters*, Human Rights Watch (1 november 2010).

⁵² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011)1201 final (Brussel, 12 oktober 2011); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2009)127 (Brussel, 9 november 2010); *Turkey: Protesting as a terrorist offense*, Human Rights Watch (1 november 2010); *Country Advice Turkey*, Australian Government – Refugee Review Tribunal (4 maart 2011).

⁵³ Zie ook paragraaf 2.4.2.2 *Aanvang KCK-proces in Diyarbakir – nieuwe arrestaties*.

Zee van Marmaris, is nog altijd de onbetwiste leider van de Koerden in Turkije. Begin juli 2011 verschenen er berichten in de Turkse pers dat hij zou hebben aangeboden een Peace Council te organiseren. De samenstelling van deze Peace Council zou eind juli 2011 bekend worden gemaakt.⁵⁴ In verband met het opgelaaide geweld in het zuidoosten van het land lijkt het plaatsvinden van gesprekken om tot een Peace Council te komen voorlopig weer van de baan. Door velen werd een zware aanslag in de stad Silvan op 15 juli 2011 gezien als een poging van elementen binnen de PKK om de initiatieven van Öcalan te dwarsbomen.

Koerdisch initiatief/Democratische Opening

Hoewel de Turkse regering op 13 november 2009 een pakket aan maatregelen (onder de naam 'Democratic Opening' en 'Opening to Fraternity and Unity') bekend maakte om Koerdische culturele rechten te verbeteren,⁵⁵ verkeert de democratische opening zich sindsdien in een patstelling. De groots ingezette democratische opening wordt inmiddels in brede kring gezien als mislukt. De Turkse regering is langzaam met het aankondigen van voorstellen in het kader van de Koerdische Opening. De PKK reageert daarop met escalatie van het conflict. Dit maakt het voor de regering weer lastig om compromissen te doen. De publieke opinie in Turkije is geschokt door de hoeveelheid doden en gewonden, en verwacht een harde reactie van de overheid op een terroristische aanslag.

Autonomieverklaring

Op 15 juli 2011 (de dag van de zware aanslag in de stad Silvan) gaf de Koerdische koepelorganisatie Democratisch Volkscongres (DTK), waar naast de BDP ook talrijke Koerdische ngo's en andere organen deel van uitmaken, een autonomieverklaring uit. Door het uitblijven van concrete initiatieven van regeringszijde werden de Koerden gedwongen zelf vorm te geven aan bestuursautonomie in Zuidoost Turkije. De DTK gaf in de verklaring aan te streven naar democratische autonomie binnen de Turkse staat, en er niet op uit te zijn zich af te scheiden van Turkije. Eind juli 2011 wilde de DTK een roadmap uitbrengen, waarin specifieke stappen werden beschreven voor vijftien zuidoostelijke provincies. Het openbaar ministerie heeft een vooronderzoek ingesteld naar aanleiding van de autonomieverklaring.

2.4 Veiligheidssituatie

2.4.1 Algemeen

Voor de veiligheidssituatie in Turkije zijn de strijd tegen de PKK in (voornamelijk) Zuidoost-Turkije en gewelddadigheden van extremistische groeperingen van belang.⁵⁶ Zo zijn er in Turkije tal van gewelddadige, extremistische, radicaal-religieuze en etnische groeperingen actief.⁵⁷ ⁵⁸ Al deze groeperingen kunnen worden ingedeeld in twee stromingen, te weten groeperingen met een islamitische

⁵⁴ *PKK leader, Turkey in peace council deal*, Reuters (8 juli 2011).

⁵⁵ Zie ook paragraaf 2.3.1 *Ontwikkelingen rond de PKK*.

⁵⁶ Zie ook *Travel Advice by country – Turkey*, UK Country Foreign & Commonwealth Office (31 oktober 2011).

⁵⁷ *Country Reports on Terrorism 2010 – Turkey*, US Department of State (Washington, 18 augustus 2011).

⁵⁸ Deze variëren van een aantal maoïstische clubjes tot het marxistische Revolutionaire Volksbevrijdingsfront DHKP/C, van de Turkse Hizbollah (dat geen banden heeft met de Libanese Hizbollah) en de zogeheten Turkse tak van Al-Qaeda tot de Koerdische afscheidingsbeweging PKK en haar dochterorganisatie, de Koerdische Bevrijdingshavikken (TAK).

grondslag en groepen met een marxistisch-leninistische grondslag.⁵⁹ Voor een verdere beschrijving van deze groeperingen zie de paragrafen 2.4.8 en 2.4.9 van dit algemeen ambtsbericht.

Op 23 november 2010 nam de ministerraad een nieuw nationaal veiligheidsdocument (*Red Book*) aan. Het veiligheidsdocument wordt elke vijf jaar bijgewerkt en schetst de binnen- en buitenlandse veiligheidsrisico's voor Turkije. De laatste versie van het document dateert uit 2005.

Religieus extremisme (*irtica* in het Turks) wordt niet langer als een bedreiging gezien voor de Turkse staatsveiligheid. De nieuwe versie van het *Red Book* benadrukte in plaats daarvan de dreiging van organisaties die hun doelen met geweld willen bereiken. Deze verandering is onder meer van belang voor de positie van de Fethullah Gülen beweging (een in Turkije invloedrijke mild-islamistische beweging). De PKK wordt in het nieuwe document nog wel als de belangrijkste binnenlandse bedreiging gezien.

2.4.2 *Zuidoost-Turkije*⁶⁰

In de verslagperiode is de algemene veiligheidssituatie in sommige landelijke gebieden in Zuidoost-Turkije verslechterd als gevolg van voortdurende confrontaties tussen de PKK en de Turkse strijdkrachten.⁶¹ Daarbij zijn, zoals ook in voorgaande jaren, doden en gewonden gevallen, zowel aan de kant van de strijdkrachten, als aan de kant van de PKK. Op verzoek van de regering heeft het parlement op 5 oktober 2011 ingestemd met verlenging met een jaar van het mandaat van de regering om alle mogelijke middelen in te zetten ter bestrijding van terrorisme, inclusief de mogelijkheid van een grensoverschrijdende operatie.⁶²

Soms worden er door de lokale autoriteiten plaatselijk verhoogde veiligheidsmaatregelen afgekondigd, meestal in de vorm van extra checkpoints en identiteitscontroles op de buitenwegen in de provincies van Zuidoost-Turkije (veelal dezelfde provincies die vroeger onder de uitzonderingstoestand (OHAL)⁶³ en de daarmee samenhangende noodwetgeving vielen). Deze zijn echter flexibel in tijd en plaats, en hangen samen met (lokale) incidenten of specifieke vermoedens dat zich ergens PKK-strijders ophouden.

PKK-strijders kunnen op basis van de Turkse anti-terroriswet vervolgd en veroordeeld worden. Bij acties van het Turkse leger vielen dodelijke slachtoffers en gewonden. In de tweede helft van 2011 is het aantal slachtoffers onder zowel militairen en politie als ook onder PKK-strijders sterk toegenomen. Het kan niet worden uitgesloten dat de PKK in zijn gelederen over strijders onder de 18 jaar beschikt.

PKK-informanten die in dienst zijn (geweest) van de inlichtingendiensten MIT⁶⁴ en JITEM,⁶⁵ worden voor zover bekend door deze diensten beschermd, en waar nodig van een andere identiteit en verblijfplaats voorzien. Informatie over de huidige

⁵⁹ Zie ook Home Office, UK, *Country of Origin Information Report: Turkey* (Londen, 9 augustus 2010).

⁶⁰ Zie ook *Turkey: Ending the PKK insurgency*, International Crisis Group (20 september 2011).

⁶¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

⁶² Reuters (5 oktober 2011).

⁶³ Over de OHAL en de opheffing daarvan zie paragraaf 2.4.1 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 31 januari 2003.

⁶⁴ De *Millî İstihbarat Teşkilâtı* (MIT) is een organisatie die zich bezighoudt met staatsveiligheid in Turkije. MIT is een geheime dienst en valt onder de jurisdictie van de Turkse regering.

⁶⁵ De *Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele* (JITEM) (in het Engels: *Gendarmerie Intelligence and Counterterrorism Center*) is een controversiële afdeling van de Turkse Jandarma, actief in het Turkije-PKK conflict.

situatie van PKK-informanten, die in dienst zijn (geweest) van de inlichtingendiensten MIT en JITEM kon echter niet worden achterhaald.

Landmijnen vormen een ernstig veiligheidsprobleem voor het militaire personeel en voor burgers.⁶⁶ Ieder jaar vallen er slachtoffers onder burgers en militairen als gevolg van mijnen. Turkije heeft krachtens de Ottawa Overeenkomst⁶⁷ de verplichting op zich genomen om voor 1 maart 2014 alle landmijnen te hebben opgeruimd.⁶⁸

2.4.2.1 Militaire confrontaties⁶⁹

In de verslagperiode duurde de strijd tussen het Turkse leger en de PKK in de landelijke gebieden in het zuidoosten van Turkije voort. Daarbij zijn zowel aan de kant van de strijdkrachten als aan de kant van de PKK doden en gewonden gevallen.⁷⁰ Naast een zware aanslag op 15 juli 2011 in de stad Silvan, waarbij dertien soldaten en zeven Koerden om het leven kwamen en zeven anderen gewond raakten,⁷¹ werden op 18 oktober 2011 door de PKK enkele militaire posten in de districten Cukurca en Yuksekova in de aan Irak grenzende provincie Hakkari aangevallen. Daarbij kwamen minstens 24 soldaten om het leven en raakten 18 militairen gewond.⁷²

De PKK ontvoerde op 9 juli 2011 twee soldaten, die nog niet zouden zijn vrijgelaten.⁷³

Er was sprake van *hot pursuit* acties van het Turkse leger met uitloop op Iraaks grondgebied. Aan de acties, die inmiddels grotendeels zijn afgerond, namen volgens de Turkse krijgsmacht 22 bataljons met in totaal 10.000 militairen deel. Hoewel speciale eenheden werden ingezet over de grens met Noord-Irak, waren de meeste militairen actief binnen de eigen Turkse grenzen. Tanks werden ingezet in het zuidoostelijke district Silopi, voor de grens met Noord-Irak.⁷⁴

2.4.2.2 Aanvang (KCK)⁷⁵ proces in Diyarbakir – nieuwe arrestaties

Op 18 oktober 2010 begon in een speciaal daartoe gebouwde rechtszaal in Diyarbakir het proces tegen 151 (van de inmiddels meer dan 1900) KCK-verdachten

⁶⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

⁶⁷ Het Verdrag van Ottawa dat op 1 maart 1999 van kracht werd, verbiedt het gebruik, de productie en de verhandeling van landmijnen.

⁶⁸ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

⁶⁹ Zie ook *Turkey: Ending the PKK insurgency*, International Crisis Group (20 september 2011).

⁷⁰ *Roadside bomb in southeastern Turkey kills 8*, Reuters (18 oktober 2011); *Three soldiers die in southeast Turkey convoy blast*, Reuters (28 augustus 2011); *Blasts kill 7 Turkish soldiers, PKK blamed*, Reuters (17 augustus 2011); *PKK rebels kill 3 Turkish soldiers in ambush*, Reuters (14 augustus 2011); *Two Turkish soldiers killed in attack*, Reuters (5 juli 2011); *Roadside bomb kills 2 police in eastern Turkey*, Reuters (22 juli 2011).

⁷¹ *Turkije belooft Koerden wraak – verzoening geschrapt na geweld*, NRC Handelsblad (15 juli 2011); *Turkije zet strijd door na dood 13 militairen*, ANP (15 juli 2011); *Twenty Turkish soldiers, Kurdish rebels killed in clash*, Reuters (14 juli 2011).

⁷² *Turkey vows great revenge for Kurdish attack on soldiers*, Radio Free Europe/Radio Liberty (19 oktober 2011); Reuters (19 en 20 oktober 2011).

⁷³ Reuters (10 en 14 juli 2011).

⁷⁴ Reuters (19 oktober 2011); *Turkish PM says air, ground ops first step against militants*, Reuters (20 oktober 2011); *Turkey moves into Iraq near PKK camp*; Reuters (24 oktober 2011).

⁷⁵ De KCK werd op 20 maart 2005 door Abdullah Öcalan opgericht in zijn *Declaration of Democratic Confederalism in Kurdistan* onder de naam *Koma Komalên Kurdistan* (KKK). In 2007 kwam er een andere benaming: *Koma Civakên Kurdistan* (KCK). Doelstelling is het Koerdische volk op een autonome wijze te organiseren zonder natiestaatvorming of de bestaande territoriale grenzen geweld aan te doen.

die worden beschuldigd van lidmaatschap van een illegale organisatie (de PKK).⁷⁶ Veel van de verdachten hebben al meer dan 10 maanden in voorarrest gezeten. De KCK is een overkoepelende organisatie van Koerdische organisaties, die door de overheid wordt gezien als de civiele tak van de PKK. Het gros van de verdachten is advocaat, journalist, bestuurder of medewerker van een ngo. Er zitten twaalf gekozen burgemeesters onder de verdachten. Het proces zal naar verwachting zeker nog enkele jaren voortduren. Het proces lijkt exemplarisch voor de gebreken die nog steeds kleven aan strafprocessen in Turkije: lange voorlopige hechtenis zonder duidelijke aanklacht, een tenlastelegging met veelal ongesubstantieerde beschuldigingen, een buitengewoon trage procesgang en onvoldoende toegang voor verdachten tot advocaten.

Op 1 november 2011 besloot een rechtbank in Istanboel 44 verdachten die eind oktober 2011 waren gearresteerd op verdenking van lidmaatschap van de KCK, langer in voorarrest te houden. Onder de verdachten bevinden zich Ragip Zarakolu, vooraanstaand voorvechter van vrijheid van meningsuiting en uitgever van boeken over ondermeer de kwestie van de Armeense genocide, en Büşra Esanli, professor in de politieke wetenschappen en lid van de pro-Koerdische politieke partij BDP. Op 22 november 2011 werden nog eens minstens 65 vermeende KCK-aanhangers gearresteerd, terwijl van de massa-arrestatie medio oktober 2011 nog altijd 96 personen in voorarrest zitten. Het totaal aantal arrestaties in de KCK-zaak ligt hiermee volgens de Turkse overheid op ongeveer 700. De BDP beweert echter dat er 3.500 personen zijn gearresteerd.

Op 4 oktober 2011 hield de politie ruim 120 mensen aan, die werden verdacht van banden met Koerdische activisten en rebellen. Alleen al in Istanboel hield de politie ruim 80 verdachten aan. De arrestanten zouden banden hebben met de stedelijke tak van de rebellenbeweging PKK. In de stad Diyarbakir in het zuidoosten van Turkije zijn in diezelfde periode tussen de 30 en 40 mensen aangehouden. Onder de in Diyarbakir aangehouden personen bevinden zich de vice-voorzitter van de pro-Koerdische partij BDP en enkele burgemeesters. In de zuidoostelijke provincie Gaziantep werden in diezelfde periode circa 20 mensen opgepakt.⁷⁷ Eind oktober 2011 werden nog eens 50 mensen opgepakt op verdenking van betrokkenheid bij de KCK. Hiervan zitten op dit moment nog 44 mensen vast. Op 22 november 2011 werden wederom minstens 65 verdachten in het KCK-proces opgepakt.

2.4.3 *Stedelijke gebieden*

Er vonden in de verslagperiode in de stedelijke gebieden van Turkije enkele explosies plaats, waarbij doden en gewonden vielen.⁷⁸ Soms was het niet duidelijk door wie/wat zij werden veroorzaakt, of werden zij niet opgeëist. In een enkel geval eiste de *Kurdistan Freedom Hawks* (TAK) de verantwoordelijkheid op.

⁷⁶ *Turkey begins trial of 151 pro-Kurdish politicians*, Reuters (18 oktober 2010); *Turkey: Kurdish party members' trial violates rights*, Human Rights Watch (18 april 2011); *Présence internationale à l'ouverture du procès de 151 leaders de la société civile*, Fédération internationale des ligues des droits de l'homme (FIDH) (20 oktober 2010); Australian Government – Refugee Review Tribunal, *Country Advice Turkey* (4 maart 2011).

⁷⁷ Reuters (4 oktober 2011).

⁷⁸ Zo vond op 31 oktober 2010 een zelfmoordaanslag plaats op een politiebusje in het centrum van Istanboel. Bij de aanslag raakten 32 burgers en politieagenten gewond. De aanval werd opgeëist door de TAK (*Kurdistan Freedom Falcons*), een organisatie die aan de PKK is gelieerd. De PKK zelf heeft de aanslag publiekelijk veroordeeld. Eerder kwam op 30 september 2011 bij een explosie in de buitenwijken van de stad Antalya één persoon om het leven en raakten twee personen gewond. (*Blast in Turkey's south kills 1, wound 2*, Reuters (30 september 2011)). Op 20 september 2011 doodde een autobom drie personen en verwondde 15 mensen in Ankara (Reuters, 20 september 2011). Een vrouwelijke zelfmoordenaar bracht op 30 oktober 2011 een bom tot ontploffing bij een kantoor van de AKP in de zuidoostelijke stad Bingöl. Daarbij kwamen twee personen om het leven en vielen twintig gewonden. (*Bom ontploft bij Turks partijkantoor*, ANP/DPA/Reuters (30 oktober 2011)).

Arrestaties

Tijdens invallen in Ankara en de westelijke provincies Bursa en Yalova arresteerde de politie op 13 juli 2011 veertien personen met banden met het terreurnetwerk Al-Qaeda, die van plan zouden zijn geweest aanslagen te plegen op Amerikaanse installaties in Turkije, als wraakneming voor de dood van Al-Qaeda leider Osama Bin Laden door Amerikaanse strijdkrachten in Pakistan op 2 mei 2011. Ook werden wapens, munitie, stadsplattegronden en honderden kilo's chemicaliën aangetroffen.⁷⁹ Op 10 mei 2011 voerde de politie gelijktijdig in Istanboel invallen uit op kantoren van de *Okmeydani Rights and Freedoms Organisation*, de *Youth Organisation's Federation* en het *Idil Culture Centre*. Daarbij werden 34 personen aangehouden op verdenking van betrokkenheid bij de ultra-linkse DHKP-C.⁸⁰ Op 12 april 2011 werden bij politie-invallen in Istanboel veertig personen aangehouden op verdenking van betrokkenheid bij Al-Qaeda en Hizbullah.⁸¹ Eind oktober 2010 hield de politie twaalf mensen aan, die betrokken zouden zijn bij het terreurnetwerk Al-Qaeda. De arrestaties werden uitgevoerd tijdens twee acties, één in Istanbul en één in de oostelijke provincie Van. De gearresteerden zouden bezig zijn geweest met het voorbereiden van aanslagen. De politie nam wapens en explosieven in beslag.⁸²

2.4.4 *Grensgebieden met Irak en Syrië*

Het Turkse leger heeft naar schatting zo'n 100.000 militairen gestationeerd nabij de grens met Irak en gedeeltelijk ook nabij de grens met Syrië. De veiligheidssituatie in het grensgebied met Syrië lijkt vooralsnog stabiel.⁸³

Met name in de provincies Şırnak en Hakkari die grenzen aan Irak en soms tot in het noorden van Irak vinden militaire acties plaats tussen het Turkse leger en de PKK. Dit heeft gevolgen voor de positie van dorpsbewoners in genoemde gebieden.⁸⁴

2.4.5 *Turks-Koerdische militanten in het noorden van Irak*

In het gebied van de *Kurdish Regional Government* (KRG) zijn met name de milities (*Peshmergas*) van de Iraaks-Koerdische partijen *Patriotic Union of Kurdistan* (PUK) en *Kurdistan Democratic Party* (KDP), alsmede de Turks-Koerdische PKK actief. Er zijn hier ook militaire eenheden van de Iraaks-Koerdische *Party of Free Life of Kurdistan* (PJAK) actief, zij het op beperkte schaal. Over de aanwezigheid van andere milities of groepen is geen informatie bekend. Turkije heeft ongeveer 1.300 militairen op Iraaks grondgebied in kleine observatieposten, die met toestemming van de Iraakse regering in de jaren negentig van de vorige eeuw waren ingericht.⁸⁵ Ook in de verslagperiode hebben de Turkse strijdkrachten acties uitgevoerd tegen doelwitten van de PKK in het noorden van Irak.⁸⁶ Daarbij vielen slachtoffers onder

⁷⁹ Reuters (13 juli 2011).

⁸⁰ Zie ook paragraaf 2.4.9 *Marxistisch-Leninistische groeperingen; Turkish anti-terror police detain 34 in Istanbul*, Reuters (10 mei 2011).

⁸¹ *Turkey detains 40 al Qaeda, Hizbullah suspects*, Reuters (12 april 2011); zie ook paragraaf 2.4.8 *Hezbollah en andere islamitische groeperingen*.

⁸² *Vermeende leden Al-Qaeda opgepakt in Turkije*, ANP/DPA (27 oktober 2010).

⁸³ Zie ook paragraaf 2.3 *Politieke ontwikkelingen en hoofdstuk 4 Migratie*.

⁸⁴ Zie ook paragraaf 2.4.2.1 *Militaire confrontaties*.

⁸⁵ *Turkey says more to 160 Kurd rebels killed in n. Iraq strikes*, Reuters (29 augustus 2011).

⁸⁶ Zie ook het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van het lid Van Bommel (SP) over *Turkse bombardementen in Noord-Irak van 3 oktober 2011; Turkish warplanes bomb Kurdish militants in Iraq*; Reuters (4 september 2011); *Turkey says up to 160 Kurd rebels killed in northern Iraq strikes*, Reuters (29 augustus 2011); *Oorlog tussen Turkije en PKK escaleert*, Financieel Dagblad (26 augustus 2011); *Strijd tegen Koerden tast Turks imago aan*, NRC Next (24 augustus 2011); *Turkije: rond de 100 doden bij luchtacties tegen de PKK*, NRC Handelsblad 23 (augustus 2011); *Turkey says 90-100 Kurd rebels killed in Iraq raids*, Reuters (23 augustus 2011).

de burgerbevolking.⁸⁷ Turkije vroeg de Amerikaanse regering onbemande Predator-vliegtuigjes (*drones*) op Turks grondgebied te stationeren en in te zetten tegen de PKK.⁸⁸

Het Turkse parlement stemde op 5 oktober 2011 met overgrote meerderheid in met verlenging van het mandaat van de regering om militair te mogen optreden tegen Koerdische rebellen in het noorden van Irak.⁸⁹

2.4.6

Dorpswachters

Het Temporary Village Guard System (Gecici Koy Koruculugu) (GKK) is in 1985 door de overheid in het zuidoosten van Turkije geïntroduceerd om te helpen bij de bestrijding van de PKK. Het systeem functioneert op basis van een wet uit 1924, waarbij dorpsmilities werd toegestaan op te treden tegen plundersers en bandieten. In 1985 werden er opnieuw dorpswachters aangesteld via een aanpassing van de wet. Zij functioneren als een paramilitaire organisatie die goed bekend is met het lokale terrein en de plaatselijke cultuur. Het eigen dorp wordt door hen verdedigd tegen aanvallen van de PKK. Dorpswachters worden door het ministerie van Binnenlandse Zaken betaald en zowel door dat ministerie als door provinciegouverneurs aangestuurd.⁹⁰

Er zouden momenteel 46.000 dorpswachters in het zuidoosten van Turkije actief zijn. Er worden geen nieuwe dorpswachters meer geworven. Hun aantal is de afgelopen jaren door natuurlijk verloop gedaald van 50.000 naar de huidige 46.000.

Met het instellen van het systeem van dorpswachters heeft de overheid dorpen gedwongen partij te kiezen in het conflict tussen de Turkse staat en de PKK. Dorpen die niet wilden meedoen aan het systeem werden volgens plaatselijke NGO's door de overheid gedwongen geëvacueerd. Volgens de overheid zouden dorpen die niet aan het systeem wilden meedoen, er zelf voor hebben gekozen huizen te verlaten en in brand te steken in verband met de slechte veiligheidssituatie. Dorpswachters zouden vrij vaak betrokken zijn bij misdaad en zich schuldig maken aan diefstal, smokkel en confiscatie van land.⁹¹

Blijkens voortgangsrapporten van de Europese Commissie zijn er geen stappen ondernomen om te komen tot een afschaffing van het systeem van dorpswachters.⁹²

⁸⁷ *Turkey/Iraq: Investigation needed into killing of civilians in the Kurdistan region of Iraq*, Amnesty International (26 augustus 2011); *Iraqi Kurdistan: Cross-border attacks should spare Iraqi civilians*, Human Rights Watch (2 september 2011); *Iraqi politicians condemn Turkish bombing of Iraqi Kurds*, Radio Free Europe/Radio Liberty (20 augustus 2011).

⁸⁸ ANP (11 september 2011); *US to provide drones to Turkey*, Reuters (24 september 2011).

⁸⁹ Zo voerde de Turkse luchtmacht op 19 en 20 oktober 2011 onder meer vanaf een militair vliegveld in Diyarbakir bombardementen uit op vermeende schuilplaatsen van de PKK in het noorden van Irak. F16-gevechtsvliegtuigen, helikopters en commando-eenheden waren eveneens in dat gebied actief na de zware PKK-aanvallen op Turkse versterkingen in de provincie Hakkari.

⁹⁰ *Korucu system (Village Guards)*, Australia - Country of origin research and information (20 januari 2011).

⁹¹ *Korucu system (Village Guards)*, Australia - Country of origin research and information (20 januari 2011).

⁹² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

2.4.7 *Bloedwraak*⁹³ - *eerwraak*⁹⁴

Er zijn in de verslagperiode geen gevallen bekend van bloedwraak, een praktijk uit de Koerdische cultuur. Er zouden naar schatting zo'n tweeduizend vetes tussen rivaliserende families zijn, die een voorgeschiedenis kunnen hebben van een paar generaties, voor het grootste deel in het Koerdische zuidoosten, die ondanks inspanningen van de overheid en bemiddelaars niet uit de wereld kunnen worden geholpen, maar voorzover bekend niet tot daadwerkelijke bloedwraak hebben geleid. Gevallen van eerwraak, eveneens een praktijk uit de Koerdische cultuur, doen zich in Turkije met enige regelmaat voor. Ongeveer een vrouw per dag zou het slachtoffer worden van eerwraakmoord.⁹⁵ Door migratie van Koerden is de praktijk verspreid door geheel Turkije en komt daardoor ook vaak in stedelijke gebieden voor. Niet alleen in zuidoostelijke steden als Diyarbakir, maar ook in Istanboel. Overigens is huiselijk geweld een minstens zo groot probleem en een belangrijke doodsoorzaak onder vrouwen.⁹⁶ Dit komt voor onder alle etniciteiten in Turkije.

Ingevolge artikel 82⁹⁷ van het wetboek van Strafrecht is bloed- en eerwraak in Turkije strafbaar. De straf hierop is levenslange gevangenisstraf, wat in de praktijk neerkomt op 30 jaar.

Enkele jaren geleden is de straf voor eerwraak verhoogd tot levenslange gevangenisstraf, en veroordelingen vinden plaats. Niet alleen degene die de dodelijke handelingen heeft uitgevoerd, maar ook familieleden die betrokken waren bij het besluit tot eerwraak, kunnen hierbij veroordeeld worden. Overigens heeft de strafverzwaring als effect dat er een grote toename in het aantal door familie gedwongen zelfmoorden onder vrouwen en meisjes is. In de praktijk wordt volgens waarnemers bij de dreiging van en/of verzoek om bescherming tegen eerwraak over het algemeen door de overheid nog onvoldoende adequaat opgetreden. Dit komt onder andere omdat eerwraak maatschappelijk nog geaccepteerd wordt als een manier om de eer van een familie te redden.

Voor zover bekend bestaan er geen alternatieven voor eerwraak. Bij eerwraak wordt in familieberaad vastgesteld dat de eer van de familie is geschonden door een handeling van een lid van die familie (bijna altijd een vrouw), en wordt de dood van de eerschender gezien als de enige oplossing om de eer van de familie te redden.

2.4.8 *Hizbollah en andere islamitische groeperingen*

Hizbollah (in het Turks: Hizbullahî Kurdî),⁹⁸ die in 1983 werd opgericht met als doel een islamitische staat te vestigen in Turkije, heeft na een reeks gewelddadigheden in het verleden, en de dood van zijn leider Hüseyin Velioglu in 2000 officieel het gebruik van geweld afgezworen en richt zich naar eigen zeggen op liefdadigheidswerk.⁹⁹ Uit de Turkse media blijkt dat deze groepering in een groeifase

⁹³ Bloedwraak leidt vaak tot langdurige vetes tussen twee families. Er is daarbij altijd sprake van wederkerigheid, waarbij de ene familie de daad wreekt van de andere familie volgens het principe 'oog om oog, tand om tand'.

⁹⁴ Bij eerwraak gaat het meestal om wraak vanwege seksuele omgang voor het huwelijk of vanwege seksuele omgang met iemand anders dan de huwelijkspartner.

⁹⁵ www.todayszaman.com/newsdetailgetnewsbyld.action?newsld=237674.

⁹⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report, SEC (2010)1327* (Brussel, 9 november 2010).

⁹⁷ De relevante onderdelen van artikel 82 wetboek van Strafrecht luiden: 1) *If the act of intentional killing is committed: d) against a direct ascendant, direct descendant, spouse or sibling; j) with the motive of a blood feud; k) with the motive of tradition.* 2) *the offender shall be sentenced to aggravated life imprisonment.*

⁹⁸ Voor een uitgebreidere beschrijving van de geschiedenis van en de onderlinge rivaliteiten binnen de Hizbollah zie het algemeen ambtsbericht Turkije van 28 november 2003.

⁹⁹ De Turkse Hezbollah (*Partij van God*) heeft wel dezelfde naam als de Libanese Hezbollah, maar heeft geen banden met die groepering. De Turkse Hezbollah was vooral in de jaren negentig van de vorige eeuw actief en streed

verkeert. Men acteert vooral via de inmiddels opgeheven NGO *Mustazaflar İle Dayanışma Derneği* (Vereniging voor Solidariteit met de Onderdrukten)¹⁰⁰ en wint in het zuidoosten gestaag terrein, vooral in de steden Batman (de geboorteplaats van wijlen Velioglu), Diyarbakir en Sanliurfa.¹⁰¹ Ongeschiedlijk heeft de groepering gebroken met haar gewelddadige verleden.¹⁰² Uit een van haar websites (www.huseynisevda.net) blijkt echter waardering voor dit gewelddadige verleden. De breuk met het verleden lijkt eerder pragmatisch en niet ideologisch van aard.¹⁰³ De groepering wordt thans geleid door İsa Altsoy, die vermoedelijk in west-Europa ondergedoken zit. Er zijn geen betrouwbare gegevens over leden of sympathisanten van deze groepering beschikbaar. Wel kon de groepering zijn toegenomen populariteit en groei demonstreren door in april 2011 meer dan 150.000 mensen op de been te brengen voor een openbare bijeenkomst in Diyarbakir om de verjaardag van de profeet Mohammed te vieren. De groepering heeft in de verslagperiode niet opvallend van zich doen spreken.

Wat de onderlinge samenhang is tussen de Turkse Hezbollah en de organisaties *Ihya-Der*, *Mustazaf-Der* en aanverwante organisaties, is niet bekend.

In tegenstelling tot de organisatie *Mustazaf-Der* is de organisatie *Ihya-Der* nog altijd actief. De belangrijkste veroordeling van leden van *Ihya-Der* vond plaats op 14 januari 2010 toen het Derde Hof voor Zwarte Misdrijven in de stad Malatya de voorzitter van *Ihya-Der* tot vijftien jaar gevangenisstraf veroordeelde voor lidmaatschap van de Turkse Hezbollah. Andere leden werden vanwege dezelfde telastelegging tot zeven jaar en zes maanden gevangenisstraf veroordeeld.

İslami Büyük Doğu Akıncılar – Cephe (İBDA/C)

De verboden terreurgroep İBDA-C (*Front van Voorvechters voor het Grote Islamitische Oosten*) die tegen de seculiere staatsstructuur in Turkije vecht, heeft in de verslagperiode voor zover bekend niet opvallend van zich doen spreken. De meesten van haar leden bevinden zich in detentie.

Vasat

Deze groepering heeft in de verslagperiode voorzover bekend niet opvallend van zich doen spreken.

Malatyalılar

De radicale splintergroep *Malatyalılar* die de vorming van een islamitische staat

voor een islamitische staat. De beweging vermoordde naast PKK-strijders ook Turkse overheidsfunctionarissen en prominente intellectuelen. Veel slachtoffers werden gemarteld. Een gevreesde martelmethode van Hezbollah was de domuz bagi (varkensknevel). Daarbij werden enkels, polsen en nek van een gevangene op zo'n manier achter zijn rug aan elkaar gebonden, dat het slachtoffer continu zijn rug hol moest houden om te kunnen ademen. Als die houding na verloop van tijd te pijnlijk werd, wurgde het slachtoffer zichzelf. Ook werden mensen levend begraven. De Turkse veiligheidsdiensten werkten in de jaren negentig van de vorige eeuw waarschijnlijk samen met Hezbollah, omdat zij in die beweging een bondgenoot zagen tegen de Koerdische PKK. Toen in 2000 de PKK militair min of meer verslagen leek, werd Hezbollah door de politie grotendeels opgerold. Sindsdien zaten tientallen Hezbollah activisten vast. (*Zelfs hun schaduw boezemt angst in*, Volkskrant (25 januari 2011); zie ook paragraaf 3.1.2 *Nationale wetgeving; nieuwe wet voorarrest*).

¹⁰⁰ De organisatie *Mustazaf-Der* werd in 2004 in Diyarbakir opgericht ter bestrijding van armoede, sociale ongelijkheid en onwetendheid binnen de islamitische gemeenschap. De organisatie probeerde ook een einde te maken aan bloedvetes tussen clans in de regio. (*Kurdish Hizbullah raises spectre of new conflict*, Reuters (18 mei 2011). Op 20 april 2010 werd de organisatie door het Tweede Hof voor Eerste Aanleg in Diyarbakir opgeheven op basis van artikel 89 van het Burgerlijk Wetboek.

¹⁰¹ Zie ook paragraaf 3.1.2 *Nationale wetgeving, Nieuwe wet voorarrest; Kurdish Hizbullah raises spectre of new conflict*, Reuters (18 mei 2011); *Turkey: Growing radicalism risks al-Qaida recruitment*, Oxford Analytica (8 december 2010).

¹⁰² *Zelfs hun schaduw boezemt angst in*, Volkskrant (25 januari 2011).

¹⁰³ *Turkey: Growing radicalism risks al-Qaida recruitment*, Oxford Analytica (8 december 2010).

voorstaat, heeft in de verslagperiode voor zover bekend niet opvallend van zich doen spreken.

Kalifaatstaat (ook wel bekend onder de namen *Hilafet Devleti*, *Islami Cemiyet ve Cemaatleri Birliđi* (ICCB) en *Anadolu Federe Islam Devleti* (AFID))

De radicaal islamitische *Hilafet Devleti*, Unie van Islamitische Verenigingen en Gemeenschappen (ICCB) en Federale Islamitische Staat van Anatolië (AFID) zijn door de Turkse Hoge Raad als verboden organisaties aangemerkt. Doelstelling van deze bewegingen is de Turkse regering omver te werpen en van Turkije een islamitische staat te maken. Leden van deze organisaties riskeren strafrechtelijke vervolging krachtens artikel 314 van het wetboek van Strafrecht. De maximale straf op basis van een veroordeling op grond van dit artikel voor een leider van een dergelijke organisatie is 22 jaar en zes maanden. Voor leden bedraagt de maximum straf op grond van dit artikel zes jaar en drie maanden.

Fethullah Gülen beweging

De beweging van Fethullah Gülen, die een conservatief religieuze levensstijl propageert, is in Turkije vooral bekend wegens activiteiten op het gebied van particulier onderwijs en van media en uitgeverij.¹⁰⁴ Het is een netwerkorganisatie met een pragmatische inslag die zich laat inspireren door de islamistische morele waarden van de oprichter. Ook internationaal is de beweging actief in onderwijs, met name in Centraal-Azië wegens de speciale banden die Turkije met dat gebied onderhoudt, maar ook steeds meer in Afrika.

Gülen die thans in de VS verblijft, officieel wegens medische redenen, wordt gezien als een leerling van de Sufi beweging van Said Nursi, de Nur beweging waarvan de aanhangers *Nurcu* worden genoemd.¹⁰⁵ De rechtzaak tegen hem aangespannen wegens islamisme is in juli 2008 opgeschort. In theorie kan Gülen naar Turkije terugkeren. Aangenomen wordt dat de beweging twee tot vier miljoen aanhangers telt in Turkije.

De beweging staat ver van terroristische activiteiten. De beweging, het Turkse 'zachte islam' alternatief voor de meer militante maatschappelijke en politiek geëngageerde bewegingen elders in de islamitische wereld, heeft zich een sterke positie verworven in Turkije, maar wordt door het seculiere kamp met argwaan gevolgd. De leer van Fethullah Gülen kenmerkt zich door het vermijden van conflicten met de staat. Men is wars van confrontatie met de gezaghebbers. Men zegt ook niet het politieke bestel te willen omverwerpen of anderszins in conflict met de samenleving te willen komen. De beweging heeft naar eigen zeggen geen politieke agenda.¹⁰⁶

In december 2010 was er op initiatief van de PKK even sprake van een toenadering tussen de PKK en de Fethullah Gülen beweging. Nadat de Fethullah Gülen vertegenwoordiger in het oosten van Turkije deze contacten in de pers had

¹⁰⁴ *Turkey/INT: Gulen movement faces more global scrutiny*, Oxford Analytica (4 februari 2011); *De Gülenbeweging: Turkse islam met twee gezichten*, Inez Schippers, Internationale Spectator, jaargang 65 nr. 10 (oktober 2011).

¹⁰⁵ Volgens Nursi was men een dienaar van God (en zijn religie), indien men de wereld en haar verschijnselen onderzocht en hierover onderricht verzorgde aan de gelovigen. Wetenschappelijk onderzoek verrichten is God vereren.

¹⁰⁶ *De Gülenbeweging: Turkse islam met twee gezichten*, Inez Schippers, Internationale Spectator, jaargang 65 nr. 10 (oktober 2011).

besproken, ontstond er een storm van verontwaardiging, waarna de Fethullah Gülen beweging zich schielijk distantieerde van de terroristische PKK. Hoewel er geen concrete resultaten zijn geboekt, toont het PKK initiatief aan dat de Fethullah Gülen beweging een belangrijke factor in Oost-Turkije is geworden, waar de PKK niet meer omheen kan. Daarnaast ziet de PKK de Fethullah Gülen beweging mogelijk ook als een spreekbuis naar de regering.¹⁰⁷

Splintergroeperingen

De splintergroepen *Tevhid-Selam* en *Jeruzalem-strijders* (Turks: *Kudüs Savaşçıları*) hebben in de verslagperiode niet opvallend van zich doen spreken.

Ook de (Turkse) *Hizb-ut Tahrir* (Bevrijdingspartij), een in Turkije verboden sunnitische organisatie die in de jaren vijftig van de vorige eeuw in het Midden-Oosten werd opgericht met als doel de totstandkoming van een islamitische wereldstaat, heeft in de verslagperiode voorzover bekend geen gewelddadigheden verricht en doet zich voor als een politieke beweging die gericht is op de 'bevrijding' van moslims. De groepering wordt door Turkije aangemerkt als een beweging die propaganda bedrijft voor geweld. Dit ondanks het gegeven dat Hizb-ut Tahrir van mening is dat het gebruik van geweld thans nog niet opportuun is.

2.4.9

Marxistisch-leninistische groeperingen

Bij tijd en wijle zijn revolutionaire groeperingen van marxistisch-leninistische snit actief. De rekrutering door deze groeperingen, die opereren in kleine cellen, vindt met name plaats in de arme wijken van Istanbul en onder gedetineerden in de diverse gevangenissen. De belangrijkste zijn de DHKP/C en de MKP-HKO (voorheen TKP/ML-TİKKO). Deze groeperingen zijn alle verboden in Turkije.

DHKP/C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephe - Revolutionaire Volksbevrijdingspartij/Front)

Leden van de DHKP/C, door Turkije en de VS aangemerkt als terroristische organisatie, vermoordden in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw honderden politici en militairen.

DHKP/C komt niet rechtstreeks voort uit Dev Sol (*Devrimci Sol - Revolutionair Links*).¹⁰⁸ Wel zijn het leiderschap en sommige leden hieruit afkomstig. Er is organisatorisch geen direct verband tussen beide organisaties. DHKP/C recruteert haar kader vooral onder studenten en jonge afgestudeerden, niet onder het zogenaamde proletariaat. Men is wel sociaal actief in de armere wijken. Op 24 december 2010 deed de politie in Istanbul een inval in het kantoor van het ultra-linkse weekblad *Yürüyüş*, teneinde een DHKP/C lid aan te houden.¹⁰⁹

Devrimci Karargah (Revolutionair Hoofdkwartier)

In augustus 2008 werd volgens een eigen manifest de beweging *Revolutionair Hoofdkwartier (Devrimci Karargah)* opgericht, die volgens de media min of meer de opvolger van *Dev Sol* zou zijn. De beweging beschouwt zichzelf ook als zodanig. *Revolutionair Hoofdkwartier* pleegde in het verleden diverse aanslagen, maar heeft in de verslagperiode niet opvallend van zich doen spreken.

¹⁰⁷ Ankara 160 van 29 december 2010, BZ-Vertrouwelijk; *Turkey/INT: Gulen movement faces more global scrutiny*, Oxford Analytica (4 februari 2011).

¹⁰⁸ *Dev Sol* was een linkse politieke beweging met veel aanhang onder arbeiders die eind jaren zeventig/begin jaren tachtig van de vorige eeuw ten strijde trok tegen de rechtse militaire junta in Turkije.

¹⁰⁹ *Disproportionate measures - far-left review weekly raided*, Reporters without Borders (24 januari 2011).

MKP-HKO

Af en toe maakt het Turkse leger bij operaties tegen de PKK in de oostelijke provincie Tunceli ook vuurcontact met linkse opstandelingen. Daarbij kunnen aan beide zijden doden en gewonden vallen. De rebellen maken deel uit van de *Maoïstische Communistische Partij-Volksbevrijdingsleger* (MKP-HKO) dat vecht voor een Marxistisch-Leninistisch-Maoïstische staat in Turkije en een proletarische revolutie wereldwijd. De groepering kwam in 2003 tot stand na een naamsverandering van de voormalige TKP/ML-TIKKO (*Turkse Communistische Partij-Marxistisch-Leninistisch – Turkse Arbeiders- en Boerenbevrijdingsleger*). Het betreft hier een marginale beweging.

3 Mensenrechten

3.1 Juridische context

3.1.1 Verdragen

Turkije heeft de Universele Verklaring van de Rechten van de mens (New York, 10-12-1948) aanvaard en is partij bij

- het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing (CAT) (New York, 10-12-1984); Turkije heeft op 27 september 2011 het Facultatieve Protocol (*OPCAT*) (New York, 18-12-2002)¹¹⁰ bij dit Verdrag bekrachtigd, waardoor onafhankelijke inspectie van Turkse gevangenen in principe mogelijk wordt;
- het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie (CERD) (New York, 07-03-1966),
- het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen (CEDAW) (New York 18-12-1979), met Facultatief Protocol (New York, 06-10-1999), en
- het Verdrag inzake de rechten van het kind (CRC) (New York, 20-11-1989), met Facultatief Protocol inzake kinderhandel-, prostitutie en pornografie (New York, 25-05-2000).

Turkije is ook partij bij het Verdrag betreffende de status van vluchtelingen (Genève, 28-07-1951), en het Protocol (New York, 31-01-1967), maar heeft een territoriaal voorbehoud gemaakt, waardoor alleen uit Europa afkomstige personen in aanmerking kunnen komen voor een vluchtelingenstatus.

Turkije is partij bij het Internationaal Verdrag inzake burger- en politieke rechten (ICCPR) (New York, 19-12-1966) en bij het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (ECOSOC) (New York, 19-12-1966). Daarbij is het voorbehoud gemaakt dat de term 'minderheid' wordt gëinterpreteerd in het licht van het Verdrag van Lausanne van 24 juli 1923. Alhoewel er in het Verdrag niet wordt verwezen naar specifieke niet-moslimgroepen, erkent Turkije alleen Grieken, Armeniërs en joden officieel als minderheden. Het Eerste Facultatieve Protocol (New York, 19-12-1966) waarin het individuele klachtrecht wordt erkend, heeft Turkije ondertekend noch bekrachtigd. Turkije heeft op 2 maart 2006 het Tweede Facultatieve Protocol inzake de afschaffing van de doodstraf (New York, 15-12-1989) bekrachtigd, waardoor dit Protocol voor Turkije op 2 juni 2006 in werking is getreden. Turkije heeft het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof (ICC) (Rome, 17-07-1998) niet bekrachtigd.

¹¹⁰ Dit Protocol voorziet in onverwachte inspecties op politieburo's en in penitentiaire inrichtingen. Ook kunnen inspecteurs aanbevelingen doen ter voorkoming van foltering.

In het kader van de Raad van Europa is Turkije partij bij:

- het Europees Verdrag ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (CPT) (Straatsburg, 26-11-1987),
- het Europees Sociaal Handvest (Turijn, 18-10-1961),
- het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (Rome, 04-11-1950),
- Protocol No. 1 (Parijs, 20-03-1952),
- Protocol No. 6 (afschaffing van de doodstraf in vreedstijd) (Straatsburg, 28-04-1983),
- Protocol No. 13 (Afschaffing van de doodstraf in oorlogstijd) (Vilnius, 03-05-2002) werd door Turkije op 9 januari 2004 getekend, en op 20 februari 2006 bekrachtigd, waardoor dit Protocol voor Turkije op 1 juni 2006 in werking is getreden.
- Protocol No. 7 (ne bis in idem) (Straatsburg, 22-11-1984) en Protocol No. 12 (preventie discriminatie) (Rome, 04-11-2000) zijn door Turkije ondertekend, maar nog niet bekrachtigd.

Het Kaderverdrag voor de Bescherming van Nationale Minderheden (Straatsburg, 01-02-1995) en het Europees Handvest voor Regionale Talen of Talen van Minderheden (Straatsburg, 05-11-1992) heeft Turkije niet ondertekend.

Daarnaast heeft Turkije in het kader van de Raad van Europa het Civielrechtelijk Verdrag inzake de bestrijding van corruptie (Straatsburg, 04-11-1999) bekrachtigd. Hierdoor is Turkije per 1 januari 2004 lid van de Groep van Staten van de Raad van Europa tegen Corruptie (GRECO).¹¹¹

Omdat Turkije partij is bij het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en het Europees Verdrag ter Uitbanning van Foltering (CPT), zijn ook de voor deze verdragen bestaande toezichtsmechanismen, te weten het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)¹¹² en het Comité voor de Uitbanning van Foltering (CPT) op Turkije van toepassing. Turkse onderdanen kunnen wanneer alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput een klacht met betrekking tot schending van het EVRM indienen bij het EHRM in Straatsburg. Het CPT heeft Turkije in de afgelopen jaren regelmatig bezocht, laatstelijk in januari 2010.¹¹³

¹¹¹ Echter, ondanks diverse initiatieven is corruptie een hardnekkig verschijnsel dat in het openbare leven ook op hoog niveau blijft voorkomen (Commissie van de Europese Gemeenschappen–*Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen–*Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011)); *Freedom in the world – Turkey*, Freedom House (13 januari 2011); *Freedom in the World 2011 – Turkey*; Freedom House (10 augustus 2011).

¹¹² In de verslagperiode van het *Turkey 2010 Progress Report* (Brussel, 9 november 2010) dat liep van begin oktober 2009 tot oktober 2010, oordeelde het EHRM dat Turkije in 553 gevallen de bepalingen van het EVRM had geschonden. In het vierde achtereenvolgende jaar nam het aantal nieuwe Turkse EHRM-zaken toe. Het merendeel betrof het recht op een eerlijk proces en de bescherming van eigendomsrechten. In de meeste gevallen legt Turkije zich neer bij de uitspraak van het EHRM. (Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010). Tijdens de verslagperiode van het *Turkey 2011 Progress Report*, (Brussel, 12 oktober 2011) dat liep van oktober 2010 tot september 2011, oordeelde het EHRM dat Turkije in 418 gevallen de bepalingen van het EVRM had geschonden. In het vijfde achtereenvolgende jaar nam het aantal nieuwe zaken aangespannen voor het EHRM toe. Sinds oktober 2010 zijn 7764 nieuwe zaken voor het EHRM aanhangig gemaakt. Het merendeel betrof het recht op een eerlijk proces en de bescherming van eigendomsrechten. In september 2011 zijn in totaal 18.432 zaken met betrekking tot Turkije voor het EHRM aanhangig gemaakt. In de meeste gevallen legt Turkije zich neer bij de uitspraak van het EHRM. Het land moest in 2010 in totaal €24.5 miljoen aan compensatie betalen. (Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹¹³ Zie ook paragraaf 3.3.7 *Mishandeling en foltering*.

3.1.2 *Nationale wetgeving*

Grondwet

De Turkse grondwet, die dateert van 1982, erkent grondrechten als vrijheid van meningsuiting, pers, religie, vereniging en vergadering, bewegingsvrijheid, vrijheid van communicatie, recht op privacy en bezit, eerlijke rechtsgang, vrijwaring van foltering, onmenselijke behandeling, huiszoekingen en willekeurige aanhoudingen.

De grondwet kent echter ook mogelijkheden om deze vrijheden in te perken. Volgens het op 3 oktober 2001 gewijzigde artikel 13 van de grondwet mogen beperkingen van de grondrechten niet in strijd zijn met de principes van een democratische sociale orde en mogen ze het wezen van het recht niet aantasten.

Ingevolge het hervormingspakket van 7 mei 2004 zullen de bepalingen van verdragen in geval van conflict prevaleren boven artikelen van de nationale wetgeving.¹¹⁴ In principe mag een Turks onderdaan niet aan een ander land worden uitgeleverd.

Herziening grondwet

Op 30 maart 2010 presenteerde de regering aan het parlement een (beperkt) pakket voorstellen voor een grondwetwijziging. Daarin werd voorgesteld 23 artikelen van de grondwet aan te passen en drie (provisionele) artikelen toe te voegen.¹¹⁵ Bij een op 12 september 2010 gehouden referendum stemde een meerderheid van 58% van de Turken voor het pakket grondwetwijzigingsmaatregelen.¹¹⁶

De regering stelde vervolgens een actieplan vast van amendementen die nog in de Turkse wetgeving opgenomen moeten worden. Dit plan bevat zo'n vijftig legislatieve acties (veelal wetten in formele zin, die nog dienen te worden aangenomen dan wel aangepast).

Nieuwe Grondwet

Het totstand brengen van een nieuwe Grondwet lijkt de belangrijkste opgave in de binnenlandse politiek in de komende tijd.¹¹⁷ Op 20 oktober 2011 is de speciale parlementaire commissie die een nieuwe Turkse grondwet gaat voorbereiden, van start gegaan onder leiding van parlamentsvoorzitter Cemal Çiçek. De commissie bestaat uit twaalf afgevaardigden (drie van iedere partij). De twaalf parlementariërs zijn veelal politieke zwaargewichten en een aantal heeft ook constitutionele expertise zoals Riza Turmen (CHP), een voormalig rechter in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. De belangrijkste uitdagingen bij het opstellen van een nieuwe grondwet zijn het opheffen van belemmeringen voor vrijheid van pers en vrijheid van meningsuiting, het waarborgen van de rechten voor minderheden, het introduceren van regionale autonomie, het verlagen van de kiesdrempel en het verder hervormen van de rechtsspraak. Wanneer de inhoud voor een nieuwe grondwet ter sprake zal komen, zullen er al snel onverzoenbare meningsverschillen aan het licht komen. De MHP is tegen iedere vorm van concessies aan de Koerden

¹¹⁴ Voor dit doel is artikel 90 van de grondwet gewijzigd.

¹¹⁵ Zie ook paragraaf 3.1.2 *Nationale wetgeving*.

¹¹⁶ *Turks approve constitutional amendments*, Radio Free Europe/Radio Liberty (13 september 2011).

¹¹⁷ *New Turkish constitution to be revealed after vote*, Reuters (15 september 2010).

(bijvoorbeeld decentralisatie) en wil – evenals de CHP – niets veranderen aan de eerste drie artikelen van de huidige Grondwet, waarin kemalisme¹¹⁸ en Turkse identiteit en taal vastliggen. Koerden willen onderwijs in de moedertaal en een gedecentraliseerd bestuursstelsel. De AKP heeft zich nog niet uitgesproken. Voorzitter Çiçek drong erop aan dat gestart werd met een schone lei en dat niemand ononderhandelbare eisen op tafel zou leggen. Premier Erdoğan heeft aangegeven dat het werk voor zomer 2012 gereed moet zijn.

Lagere wetgeving

Nieuwe regeling voorarrest

Met ingang van 1 januari 2011 is in het kader van de harmonisatie van de Turkse wetgeving aan de EU een wijziging in het Turkse wetboek van Strafvordering van kracht, die de periode van voorarrest beperkt voor gevangenen in afwachting van hun definitieve vonnis. Het gevolg van deze wijziging was dat onder meer Turkse Hezbollah¹¹⁹-verdachten, maar ook andere personen die verdacht worden van lidmaatschap van een terroristische organisatie, zijn vrijgelaten.¹²⁰ Het ging hierbij om mensen die in eerste instantie waren veroordeeld voor vaak zware terreurmisdrijven en die nu in vrijheid de uitkomst van hun hoger beroep afwachten. Hoewel deze verdachten een meldplicht en een uitreisverbod kregen opgelegd, zijn toch verdachten naar het buitenland gereist.¹²¹

Volgens de autoriteiten zijn sommigen naar Iran of Libanon gevlucht. Het Hooggerechtshof gelastte in januari 2011 opnieuw arrestatie van de vrijgekomen Hezbollah- en PKK leden. In de zuidoostelijke steden Gaziantep en Adana werden grootscheepse nachtelijke invallen gedaan. 32 personen werden aangehouden. Niet duidelijk is of daarbij ook gezochte Hezbollah-leden waren.¹²² Op 7 februari 2011 werden in de omgeving van Istanboel opnieuw vijftien Hezbollah-leden door de politie aangehouden; in Batman, Diyarbakir en Sanliurfa nog eens twintig Hezbollah-leden.¹²³

Vanuit mensenrechtenperspectief is de beperking van het voorarrest een positieve ontwikkeling, maar de achterstanden bij de rechtbanken worden hiermee echter niet opgelost. De vrijlating van deze groep personen wordt als niet wenselijk gezien.¹²⁴ De PKK zou vrijgelaten Turkse Hezbollah-leden indirect hebben bedreigd.¹²⁵

Nationaliteitswetgeving

Door publicatie op 12 juni 2009 in de Turkse Staatscourant (nr. 27256) is de wet op het Turks Staatsburgerschap (Wet nr. 5901, aangenomen door het parlement op 29

¹¹⁸ In het kemalisme staat de volgende principes centraal: steun voor de republikeinse constitutie en verbod op politieke activiteiten die de terugkeer naar een monarchie ten doel heeft; de belangen van het hele volk dienen te prevaleren boven het groepsbelang en verbod op politieke activiteiten ten gunste van een bepaalde klasse; steun voor het hervormingsprogramma en voortzetting daarvan; volledige staatscontrole over religieuze instellingen en verbod op elke politieke activiteit op basis van religie; een grote sturende rol van de staat in de economie; alle burgers binnen de staatsgrenzen van de republiek vormen één ondeelbare natie, met de Turkse identiteit. Daarnaast wordt met het begrip kemalisme verwezen naar de verering van Atatürk als stichter van het vaderland en als de verpersoonlijking van de Turkse natie. (www.turkije-instituut.nl).

¹¹⁹ *Zelfs hun schaduw boezemt angst in*, Volkskrant (25 januari 2011).

¹²⁰ *Ophef in Turkije om vrijgelaten terroristen*, ANP (5 januari 2011).

¹²¹ *Kurdish Hizbullah raises spectre of new conflict*; Reuters (18 mei 2011).

¹²² *Turkish police detain 32 Islamists in night raids*, Reuters (15 januari 2011).

¹²³ Reuters (7 februari 2011).

¹²⁴ *Zie ook het antwoord van de minister voor Immigratie en Asiel van 12 oktober 2011 op vragen van de leden Wilders en Fritsma (beiden PVV) van 24 augustus 2011, van de leden Gesthuizen en Karabulut (beiden SP) van 24 augustus 2011 en van de leden Knops en Çörüz (beiden CDA) van 26 augustus 2011.*

¹²⁵ *Kurdish Hizbullah raises spectre of new conflict*, Reuters (18 mei 2011).

mei 2009) in werking getreden. Het doel van de wet die ingevolge artikel 47, eerste lid, de wet op het Turks Staatsburgerschap nr. 403 van 11 februari 1964 vervangt, is het vaststellen van de procedures en uitgangspunten voor het uitvoeren van formaliteiten en handelingen met betrekking tot het verkrijgen en verliezen van het Turks staatsburgerschap. De verwijzingen naar de wet op het Turks Staatsburgerschap nr. 403 van 11 februari 1964 in de overige regelgeving worden beschouwd als zijnde betrekking hebbende op deze wet (artikel 47, tweede lid).

Met betrekking tot personen die het Turks staatsburgerschap hebben verloren ingevolge de wet op het Turks Staatsburgerschap nr. 403 van 11 februari 1964, stelt artikel 43: Zij, die het Turks staatsburgerschap hebben verloren ingevolge de leden a, c, d en e van artikel 25 van de vervallen wet op het Turks Staatsburgerschap nr. 403, en een aanvraag daartoe indienen, kunnen bij besluit van de ministerraad opnieuw worden toegelaten tot het Turks staatsburgerschap zonder dat behoeft te worden voldaan aan de eis om in Turkije ingeschreven te zijn, mits zij geen gevaar opleveren voor de nationale veiligheid.¹²⁶

Ingevolge artikel 23 kan men het Turks staatsburgerschap verliezen bij besluit van de bevoegde autoriteiten, dan wel door gebruikmaking van het voorkeursrecht. Verlies van het Turks staatsburgerschap bij besluit van de bevoegde autoriteiten kan plaatsvinden door het doen van afstand van, ontneming van of vervallenverklaring van de toelating tot het Turks staatsburgerschap (artikel 24).

Degenen op wie de hieronder vermelde situaties van toepassing zijn, kunnen ingevolge artikel 34 drie jaar na het bereiken van de meerderjarigheid het Turks staatsburgerschap opgeven:

- Zij die vanwege hun vader of moeder door afstamming van geboorte Turks staatsburger zijn en bij geboorte of op latere leeftijd het staatsburgerschap van de buitenlandse vader of moeder verkrijgen;
- Zij die vanwege hun vader of moeder door afstamming van geboorte Turks staatsburger zijn en op grond van de plaats van geboorte het staatsburgerschap van een ander land verkrijgen;
- Zij die door adoptie het Turks staatsburgerschap verkrijgen;
- Zij die ofschoon zij op grond van de plaats van geboorte Turks staatsburger zijn op latere leeftijd het staatsburgerschap van de buitenlandse vader of moeder verkrijgen;
- Zij die het Turks staatsburgerschap hebben verkregen tezamen met hun vader of moeder die op welke wijze dan ook het Turks staatsburgerschap heeft verkregen.

Ingevolge artikel 37 dienen aanvragen met betrekking tot het verkrijgen en verliezen van het Turks staatsburgerschap in het binnenland ingediend te worden bij de gouverneur van de plaats waar men woonachtig is, en in het buitenland bij de buitenlandse vertegenwoordiging, persoonlijk dan wel door middel van een volmacht.

Ingevolge artikel 36 is het aantonen van het Turks staatsburgerschap niet onderworpen aan een vaste procedure. De hieronder vermelde officiële registraties en documenten vormen indicaties dat betrokkene Turks staatsburger is:

- registratie in de bevolkingsadministratie;

¹²⁶ Deze tekst betekende een amendering van artikel 25 van de oorspronkelijke wetgeving (Wet nr. 403). Daarin werd bepaald dat dienstplichtigen die in het buitenland woonachtig waren en niet binnen drie maanden gehoor gaven aan een oproep voor de militaire dienstplicht, hun nationaliteit konden verliezen.

- identiteitsbewijs;
- paspoort of een document dat dient ter vervanging van een paspoort;
- ingeval van twijfel om welke reden dan ook aan het feit of een persoon al dan niet Turks staatsburger is, wordt het ministerie geraadpleegd.

Asiel- en migratiewetgeving

De regering heeft wetsvoorstellen voor een Asielwet en een nieuwe Vreemdelingenwet in juni 2010 aan het parlement ter goedkeuring voorgelegd. In het wetsontwerp worden voorstellen gedaan om te komen tot een nieuw Directoraat voor Asiel- en Migratiebeleid, dat zal worden onttrokken aan het *General Directorate for Security*, waar dit beleid thans onder valt.¹²⁷ Tevens zal een gehele keten worden opgezet van opvang, statusonderzoek en statusbepaling, en management van opvang- en verwijdercentra. Naast de formulering van beleid zal het op te zetten Directoraat voor Asiel- en Migratiebeleid ook verantwoordelijk zijn voor de operationele taken. Het parlement heeft nog niet ingestemd met de voorgelegde wetsontwerpen.

Een wetsontwerp tot instelling van een Turks Nationaal Mensenrechteninstituut (NHRI) ligt sinds februari 2010 aan het parlement ter behandeling voor.¹²⁸

3.2 Toezicht

De Europese Commissie houdt voortdurend en nauwlettend toezicht op het proces van hervormingen in Turkije en op de naleving van de Kopenhagen-criteria inzake mensenrechten en de situatie van minderheden. De Turkse regering stelde een ministerie voor Europese Zaken in en benoemde voor het eerst een aparte EU minister. In de nieuwe structuur berust de verantwoordelijkheid voor de EU toetredingsonderhandelingen bij de EU minister als voornaamste onderhandelaar en leider van de onderhandelingsdelegatie.¹²⁹

Het Voortgangsrapport 2010 van de Europese Commissie inzake Turkije, dat op 9 november 2010 werd gepresenteerd, stelde dat Turkije in de verslagperiode vooruitgang heeft geboekt met name op het gebied van grondwetsvorming, maar dat nog aanzienlijke inspanning vereist was met betrekking tot implementatie van die Grondwetswijzigingen in nationale wetgeving, alsmede op het gebied van vrijheid van meningsuiting, persvrijheid en de positie van minderheden.¹³⁰

Volgens het op 12 oktober 2011 verschenen Voortgangsrapport 2011 inzake Turkije van de Europese Commissie verliepen de parlementaire verkiezingen in juni 2011 eerlijk en open. Bezorgdheid bestaat ten aanzien van de lange periode van voorarrest, beperkte toegang tot de rechter (met name op het platteland en voor achtergestelde groepen zoals vrouwen en minderjarigen), de beperkte toegang tot door de openbare aanklager aangedragen bewijs van schuld en de in de praktijk beperkte vrijheid van meningsuiting.¹³¹

In de Turkse media en in het publieke debat bestond geen prominente aandacht voor de EU Voortgangsrapporten. Er bestaat toenemende frustratie en afnemende

¹²⁷ Hieruit valt op te maken dat Turkije migratie momenteel vooral als een veiligheidsvraagstuk ziet.

¹²⁸ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹²⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹³⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

¹³¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 (Brussel, 12 oktober 2011).

belangstelling voor het EU toetredingsproces. Van officiële Turkse zijde werd de inhoud van het laatste rapport als onevenwichtig gekenmerkt.

3.2.1 *Internationaal*

Internationale ngo's

Twee internationale mensenrechten-ngo's in Turkije hebben een door de autoriteiten goedgekeurde vertegenwoordiging. Het betreft hier de *Helsinki Citizens Assembly*, die sinds 1993 erkend is door de autoriteiten en *Amnesty International (AI)*, dat in januari 2001 door de autoriteiten is erkend. Naast een hoofdkantoor in Istanbul heeft AI ook een *Human Rights Education* kantoor in Ankara en een kantoor in de stad Van in het oosten van Turkije.

Internationale mensenrechtenorganisaties bezoeken Turkije veelvuldig, hetgeen een groot aantal rapporten oplevert.¹³² Deze organisaties hebben in de regel vrij toegang tot het land, maar ondervinden (met name in het zuidoosten) op lokaal niveau soms tegenwerking om zich vrij te kunnen bewegen en vrijelijk met een ieder te spreken.

3.2.2 *Nationaal gouvernementeel*

Onderstaand volgt een overzicht van nationale gouvernementele organisaties die in Turkije actief zijn op het gebied van mensenrechten.

Adviesraad voor de Mensenrechten

Deze raad valt organisatorisch onder de minister-president. De raad is het hoogste regeringsorgaan inzake vraagstukken met betrekking tot mensenrechten. Naast de zogenaamde *Reform Monitoring Group* van de regering is ook deze raad belast met het in de praktijk brengen van hervormingsmaatregelen.

Directoraat Mensenrechten

Het Directoraat Mensenrechten valt onder het ministerie van Algemene Zaken, in afwachting van een definitieve herstructurering. Onder het Directoraat valt het nationale comité voor onderricht in mensenrechten.

Provinciale- en districtsmensenrechtenraden

Deze mensenrechtenraden (931 in totaal)¹³³ vallen onder het Directoraat Mensenrechten van het ministerie van Algemene Zaken. Officieel moeten zij nagaan of de lokale politie en Jandarma zich niet schuldig maken aan mishandeling van gedetineerden. Ngo's hebben echter weinig vertrouwen in deze raden, aangezien zij niet als onpartijdig worden gezien.

¹³² In het *World Report 2011 (Events of 2010)* van 24 januari 2011 van Human Rights Watch bestond voor wat betreft Turkije onder andere bezorgdheid ten aanzien van willekeurige toepassing van anti-terreurwetten, vervolging en veroordeling van journalisten en uitgevers vanwege kritiek op regering en leger, en mishandeling en gebruik van vuurwapens door politie.

Volgens het *Annual Report 2011* van 13 mei 2011 van Amnesty International bleven vervolging en veroordeling van personen (met name Koerdische activisten, journalisten en mensenrechtenactivisten) die op niet-gewelddadige wijze hun mening gaven of politieke uitspraken deden met betrekking tot de strijdkrachten of het Koerdische vraagstuk, voortbestaan. Ook was er bezorgdheid over de voortgaande mishandeling in detentieoordelen, gevangenisomstandigheden, straffeloosheid van overheidspersoneel voor gepleegde misdaden, geweld tegen vrouwen en meisjes, de situatie van homoseksuelen/lesbiennes/transsexuelen, gewetensbezwaar met betrekking tot militaire dienstplicht, en de rechten van vluchtelingen en asielzoekers.

In de overzichten *Freedom in the World - Turkey 2010* van 13 januari 2011 en *Freedom in the World 2011 - Turkey* van 10 augustus 2011 liet de organisatie Freedom House zich in gelijksoortige bewoordingen uit.

¹³³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2009 Progress Report*, SEC (2009)1334 (Brussel, 14 oktober 2009).

Mensenrechtenonderzoekscommissie van het parlement

Deze commissie snijdt misstanden op het gebied van mensenrechten in het land aan, maar gaat daarbij selectief te werk. De commissie heeft ter vergemakkelijking van haar werkzaamheden vier sub-commissies ingesteld, namelijk foltering/mishandeling/gevangenis, vrijheid van meningsuiting/vrijheid van godsdienst, economische en sociale rechten (inclusief kinderrechten), harmonisatie van wetgeving met het Europese *Acquis Communautaire*.

Sinds oktober 2010 ontving deze commissie bijna 1500 verzoekschriften, waarvan de meeste gingen over revisie van rechterlijke vonnissen en problemen met betrekking tot gevangenis. De commissie heeft zeven rapporten uitgebracht. De commissie stelde voorts nog een aparte sub-commissie in om onderzoek te doen naar het lot van mensen die in gevangenschap waren verdwenen, met name in het zuidoosten van het land en na de militaire staatsgreep van 1980.¹³⁴

3.2.3 *Nationaal niet-gouvernementeel*

Algemeen

Een aantal nationale en internationale mensenrechten-ngo's is op verschillende terreinen actief in Turkije, maar wordt in de praktijk geconfronteerd met tegenwerking van overheidswege en voor hun werkzaamheden beperkende wetgeving, met name in het zuidoosten van het land.¹³⁵ Ook overheidsfunctionarissen zijn over het algemeen weinig tot medewerking bereid. Mensenrechtenorganisaties, advocaten en medici betrokken bij het documenteren van mensenrechtenschendingen lopen het risico op detentie, vervolging en intimidatie.¹³⁶ In de verslagperiode zijn mensenrechtenactivisten strafrechtelijk vervolgd en veroordeeld. Ook zijn er NGO's lastiggevallen met administratieve maatregelen door de Turkse autoriteiten. Om hoeveel gevallen het hierbij gaat is niet bekend. Sommige activisten, waarvan de zaken wel bekend zijn, zitten nog in voorarrest. Anderen hebben toestemming gekregen om na het voorarrest hun verdere proces buiten de gevangenis af te wachten. Met name degenen die worden vervolgd voor activiteiten gerelateerd aan terrorisme (PKK), zitten vaak lang in voorarrest. Het is vaak moeilijk nadere informatie over deze zaken te krijgen.

Onderstaand volgt een niet uitputtend overzicht van de voornaamste nationale niet-gouvernementele organisaties (ngo's) die in Turkije actief zijn op het gebied van mensenrechten.

Mensenrechtenplatform (IHOP)

In het IHOP zijn enkele grotere landelijke mensenrechtenorganisaties verenigd. Het IHOP coördineert activiteiten en materiaal voor mensenrechtenorganisaties en fungeert als discussieplatform.

¹³⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹³⁵ US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey* (Washington, 8 april 2011).

¹³⁶ US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey* (Washington, 8 april 2011).

Vereniging voor Mensenrechten (İnsan Hakları Derneği – İHD/Human Rights Association)

Deze organisatie richt zich op slachtoffers van mensenrechtenschendingen met speciale aandacht voor de rechten van Koerden. De İHD was een tijdlang niet bereid de PKK als terroristische organisatie te bestempelen. Als gevolg hiervan worden sommige leden van de İHD verdacht te sympathiseren met de PKK.

Tijdens een uitgebreide politieactie in Diyarbakir op 24 december 2009 werden 36 personen aangehouden, onder wie de vice-voorzitter van de İHD/voorzitter van de Diyarbakir-afdeling van de İHD, Muharrem Erbey, op verdenking van banden met de PKK.¹³⁷ De zitting van de behandelende rechtbank werd tot 17 november 2011 verdaagd. De zittende rechter had tot nu toe Koerdisch als voertaal in de rechtszaal verboden. Er volgde voorts nog een inhoudelijke behandeling van de uitstaande rechtszaken. Verdere informatie is niet voorhanden.

Mensenrechtenstichting van Turkije (Türkiye İnsan Hakları Vakfı – TIHV/Human Rights Foundation of Turkey)

Deze organisatie is in 1990 opgericht en houdt zich bezig met het documenteren van mensenrechtenschendingen in Turkije. Daarnaast begeleidt de organisatie medisch en psychologisch slachtoffers van foltering. Daartoe onderhoudt de organisatie rehabilitatie- en behandelcentra in Istanbul, Ankara, Izmir, Diyarbakir en Adana.

Mensenrechtenorganisatie Mazlum Der

Deze islamitisch georiënteerde organisatie werd in 1991 gesticht. Zij organiseert conferenties en seminars inzake de thema's mensenrechtenschendingen, de hoofddoekkwesitie en de Koerdische kwesitie. Naast een hoofdkantoor in Ankara beschikt de organisatie over 22 provinciale kantoren.

Human Rights Agenda Association (HRAA)

De HRAA werd in 2004 opgericht als tegenhanger van de hierboven genoemde traditioneel Turkse mensenrechtenorganisaties. Het hoofdkantoor zit in Ankara. De organisatie streeft naar een niet-politieke benadering van de mensenrechten in Turkije.

KAOS¹³⁸

KAOS is, samen met de hieronder genoemde organisatie Lambda, een van de voornaamste organisaties in Turkije, die opkomt voor de rechten van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transseksuelen. KAOS werd opgericht in 1994 en heeft het hoofdkantoor in Ankara.

¹³⁷ *Rights defender arrested – new crackdown on Kurdish mayors and activists*, Human Rights Watch (12 januari 2010).

¹³⁸ Zie voor de organisaties KAOS en Lambda ook paragraaf 3.4.6 *Homoseksuelen*.

*Lambda*¹³⁹

Lambda is in 1993 opgericht en heeft het hoofdkantoor in Istanbul. De organisatie, is net als KAOS, een van de voornaamste organisaties in Turkije, die opkomt voor de rechten van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transseksuelen.

3.3 Naleving en schendingen

3.3.1 *Vrijheid van meningsuiting*

Hoewel de artikelen 25-32 van de grondwet vrijheid van meningsuiting en media bieden, geven deze artikelen de overheid tegelijkertijd de mogelijkheid deze in te perken, wanneer de nationale veiligheid in het geding komt.¹⁴⁰

Overige wetten die regelmatig worden gebruikt om persvrijheid in te perken, zijn het in 2008 herziene artikel 301 van het wetboek van Strafrecht (belediging van de Turkse natie, de regering en haar instellingen), de mediawet, de artikelen 6-8 van de Anti-terroriswet (verspreiding separatistische/terroristische propaganda) en de Internetwet (bescherming van kinderen tegen illegale en kwalijke internetinhoud).¹⁴¹

De Europese Commissie stelde in haar *Turkey 2010 Progress Report* dat naast artikel 301 ook andere artikelen van het wetboek van Strafrecht of wetten (*Law on Crimes against Atatürk, Law on Accepting and Applying the Turkish Alphabet*) worden gebruikt om de vrijheid van media aan banden te leggen.¹⁴² Voorbeelden zijn *offences against dignity* (artikelen 125 tot 131), *public order* (artikelen 214, 215 (*het prijzen van de misdaden van een crimineel*), artikel 216 (*aanzetten tot haat en geweld, waarbij sprake moet zijn van een dreigend gevaar*),¹⁴³ 217, 218, 220 (*propaganda voor een terroristische organisatie*), artikel 222 (*met name om het gebruik van de Koerdische letters letters w, q en x, die in het Turks niet voorkomen*), *state security* (artikel 305), *the constitutional order* (artikel 312 en 314), *obscenity* (artikel 226), artikel 288 (*beïnvloeding van eerlijke rechtsgang*) en artikel 318 (*ontmoedigen om de militaire dienstplicht te vervullen*).¹⁴⁴

¹³⁹ Zie voor de organisaties KAOS en Lambda ook paragraaf 3.4.6 *Homoseksuelen*.

¹⁴⁰ *Freedom of the Press 2011 – Turkey*, Freedom House (17 oktober 2011); Amnesty International Report 2011 – Turkey, Amnesty International (13 mei 2011); US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices – Turkey* (8 april 2011); Zie ook het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van het lid Van Bommel (SP) over persvrijheid in Turkije van 5 april 2011.

¹⁴¹ *Freedom in the world – Turkey 2010*, Freedom House (13 januari 2011); *Freedom in the World 2011 – Turkey*, Freedom House (10 augustus 2011).

¹⁴² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010); *Freedom in the world – Turkey 2010*, Freedom House (13 januari 2010); *Freedom in the World 2011 – Turkey*, Freedom House (10 augustus 2011); *Attacks on the press 2010 – Turkey*, Committee to protect journalists (15 februari 2011); *Time to break out of legislative straitjacket that is stifling media freedom*, Reporters without Borders (1 december 2010).

¹⁴³ Zo werd eind september 2011 de Turkse cartoonist Bahadır Baruter op grond van artikel 216, derde lid, van het wetboek van Strafrecht aangeklaagd vanwege het beledigen van religieuze waarden van een deel van de bevolking. Deze zaak is thans onder de rechter. (zie het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de leden Kortenoeven en Wilders (beiden PVV) over vervolging van de Turkse cartoonist Bahadır Baruter wegens het afwijzen van Allah van 25 oktober 2011).

¹⁴⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); *Freedom in the world – Turkey 2010*, Freedom House (13 januari 2011); *Freedom in the World 2011 – Turkey*; Freedom House (10 augustus 2011); *Attacks on the press 2010 – Turkey*, Committee to protect journalists (15 februari 2011).

Deze juridische onzekerheid stelt journalisten, schrijvers, uitgevers, politici, academici en anderen bloot aan onderzoek, vervolging, veroordeling en gevangenisstraf,¹⁴⁵ en kan dientengevolge leiden tot een vorm van zelf-censuur.¹⁴⁶

De Anti-Terreurwet wordt geregeld toegepast om personen die op vreedzame wijze uitspraken deden inzake het Koerdische vraagstuk, te vervolgen en te veroordelen.¹⁴⁷ Zo wordt artikel 7 van de anti-terrorisme wetgeving (propaganda voor een terroristische organisatie) met name gebruikt tegen Koerdische kranten. Ook passen rechters en openbare aanklagers een ruime interpretatie toe van strafrechtelijke bepalingen over het aanzetten tot geweld, met name als het gaat om zaken met betrekking tot het Koerdische vraagstuk.

Het merendeel van de pers in Turkije is in handen van conglomeraten, met als belangrijkste spelers de Dogan-groep (seculier)¹⁴⁸ en de aan de AKP-gelieerde pers.¹⁴⁹ Voor onafhankelijke media als de krant Taraf of het nieuwsagentschap Bianet is het moeilijk om advertentie-inkomsten te genereren. Kritische journalisten wordt de toegang tot de premier en de strijdkrachten soms ontzegd. Zelfcensuur komt geregeld voor. Met name onderwerpen die raken aan de Koerdische of Armeense kwestie en kritiek op staatsinstellingen vormen geregeld aanleiding tot vervolging.¹⁵⁰ Desalniettemin is er ruimte voor de pers om vermeende misstanden aan de kaak te stellen.

Op 22 december 2011 begon het langverwachte proces tegen 13 journalisten betrokken bij het online tv-kanaal *Oda TV*, waaronder onderzoeksjournalisten Ahmet Şik en Nedim Şener.¹⁵¹ De beklagden worden verdacht van betrokkenheid bij de voorbereiding van een staatsgreep in het kader van het Ergenekon-complot. *Oda TV* zou hebben gediend als mediacentrum voor Ergenekon. De arrestatie van de betrokken journalisten werd door critici gezien als een politieke actie. Het proces trok veel belangstellenden, wat resulteerde in een grote chaos bij de rechtbank.

¹⁴⁵ *Turkey: Journalists' arrests chills free speech*, Human Rights Watch (4 maart 2011); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011); *Attacks on the press 2010 – Turkey*, Committee to protect journalists (15 februari 2011); Fédération internationale des ligues des droits de l'homme (FIDH), *Annual report 2011 Turkey* (25 oktober 2011).

¹⁴⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); *Turkse journalist moet onder Erdoğan op zijn woorden letten*, Trouw (18 oktober 2011).

¹⁴⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹⁴⁸ De Dogangroep is één van Turkije's grootste conglomeraten, en bestaat uit bedrijven in vele sectoren: financiële dienstverlening, media, energie, toerisme, handel en industrie. Een meerderheid van de aandelen is in het bezit van de familie Dogan. Aan het hoofd van de Dogan groep die kritisch staat ten opzichte van de regerende AK-partij, staat Aydın Dogan. Begin september 2009 werd bekend dat de Doğan-groep (uitgever van onder andere de oppositiekranen *Hurriyet*, *Posta*, *Radikal*, en eigenaar van de tv-stations *CNN Turk*, *Kanal D* en *Star TV*, plus grote belangen in de energie-sector) een boete van meer dan € 1,5 miljard heeft gekregen van de fiscus, omdat het te weinig belasting zou hebben betaald over een aandelenverkoop. De Dogangroep heeft bij de rechter bezwaar aangetekend tegen deze boete. Deze rechtszaak is nog niet afgesloten. (Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2010) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹⁴⁹ *Freedom in the world – Turkey 2010*, Freedom House (13 januari 2011); *Freedom of the press – Turkey 2010*, Freedom House (5 oktober 2010).

¹⁵⁰ Zo werd de uitgever van een Koerdische krant, Vedat Kursun, veroordeeld tot 166 jaar gevangenisstraf vanwege lidmaatschap van de PKK, omdat deze krant artikelen publiceerde over het 27 jaar oude Koerdische verzet, waarin meer dan 40.000 mensen de dood vonden. Journalist Soner Yalcin die een de regering kritische nieuwswebsite runt, is in staat van beschuldiging gesteld vanwege betrokkenheid bij een vermeend complot om de regering omver te werpen. (Reuters (28 juli, 4 april, 5 maart en 18 februari 2011); *Investigative journalists complete six months in detention on terrorism charges*, Reporters without Borders (6 september 2011).

¹⁵¹ *Turkish journalists go on trial over alleged plot*, Reuters (22 november 2011).

Tijdens de zitting probeerde de verdediging een rechter te wraken, omdat deze niet onafhankelijk zou kunnen oordelen. Hangende dit besluit werd de zitting uitgesteld tot 26 december 2011.

Volgens de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) zitten er merendeels in verband met schending van anti-terrorisme wetgeving ongeveer 70 journalisten in de gevangenis.¹⁵² Omdat er nog talrijke processen tegen journalisten lopen, kan dit aantal in de toekomst nog oplopen tot 700 of zelfs 1.000 personen. Door de rechtbanken worden extreem lange gevangenisstraffen opgelegd. De langste veroordeling bedroeg 166 jaar gevangenisstraf; de langste gevangenisstraf gevraagd door een openbaar aanklager tegen een journalist bedroeg 3.000 jaar.¹⁵³

Meer dan vijf jaar na de moord op Hrant Dink¹⁵⁴ is de dader Ogun Samast door een jeugdrechtbank veroordeeld tot tweeëntwintig jaar en 10 maanden gevangenisstraf. Hoewel de veroordeling van veel kanten werd verwelkomd, zijn er ook nog vragen open.¹⁵⁵ Men neemt aan dat Ogun Samast niet in zijn eentje heeft gehandeld, maar werd gemanipuleerd door elementen binnen het Turkse staatsapparaat (de zogenaamde Deep State), die het land wilden destabiliseren en de AKP-regering omver werpen. De onderzoeken hiernaar gaan voort in het kader van de Ergenekon-processen.¹⁵⁶ Ook vindt er nog een proces plaats tegen verschillende functionarissen, onder andere van de politie in de stad Trabzon, die ervan worden beschuldigd dat zij wisten van de moordplannen van Samast en nagelaten hebben actie te ondernemen.¹⁵⁷

¹⁵² *UN rights office calls on Turkey to ensure press freedom after journalists' arrest*, UN News Service (15 maart 2011).

¹⁵³ *Watchdog worried more Turkish reporters could face trial*, Reuters (4 april 2011).

¹⁵⁴ Firat Hrant Dink was een Turkse journalist van Armeense afkomst. Sinds 1996 was hij verbonden aan de Armeense-Turkse krant Agos, waarvan hij hoofdredacteur en columnist was. Dink bracht in Turkije nadrukkelijk de Armeense genocide uit 1915 onder de publieke aandacht. Verder kwam hij op voor de belangen van de Armeniërs in Turkije. Omdat het plaatsvinden van een Armeense genocide officieel door Turkije wordt tegengesproken, viel het optreden van Dink niet in goede aarde. Zijn afwijkende mening werd opgevat als een belediging van het Turkendom en dientengevolge werd hij strafrechtelijk vervolgd en in 2006 tot een half jaar voorwaardelijke gevangenisstraf veroordeeld. Dink ontving in december 2006 voor zijn werkzaamheden in Den Haag de Oxfam Pen Award. Hij had veel bedreigingen te verduren van zeer nationalistisch ingestelde Turken. Uiteindelijk werd hem dit fataal. Op 19 januari 2007 werd hij overdag voor zijn kantoor neergeschoten en overleed ter plekke. Zijn gewelddadige dood bracht internationaal veel beroering teweeg. De dag na zijn overlijden betoogden duizenden personen in Istanbul tegen zijn dood.

¹⁵⁵ Voor zijn dood had Hrant Dink zelf een zaak aanhangig gemaakt bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), nadat hij van Turkse zijde was beschuldigd van insulting Turkishness (op grond van het beruchte artikel 301 wetboek van Strafrecht, dat tot voor kort intensief werd gebruikt door justitiële aanklagers om journalisten te vervolgen). Hij vroeg het EHRM te oordelen of zijn vrijheid van meningsuiting daarmee werd geschonden. Na zijn dood werd door zijn nabestaanden een nieuwe zaak bij het EHRM geopend, die het recht op leven en adequate bescherming betrof. Kern van dit verwijt was dat de Turkse autoriteiten te weinig hadden gedaan om Hrant Dink te beschermen, terwijl er overtuigend bewijs bestond dat politie-diensten op de hoogte waren van plannen om Hrant Dink te vermoorden. Het EHRM heeft vervolgens beide zaken bij elkaar gevoegd. Midden september 2010 werden de nabestaanden door een uitspraak van het EHRM op alle punten in het gelijk gesteld. Het EHRM oordeelde dat de Turkse autoriteiten faalden in hun taak om het leven en de vrijheid van meningsuiting van Hrant Dink te beschermen. Ook was het EHRM van mening dat Turkije Hrant Dink's recht op effectieve bescherming had geschonden. Turkije werd door het EHRM veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van € 105.000 aan de nabestaanden en vergoeding van de proceskosten. Turkije accepteerde het vonnis en zal niet in hoger beroep gaan. (*Europees Hof hekelt Turkije*, NRC Handelsblad (15 september 2010); *Rights court faults Turkey over journalist killing*, Reuters (14 september 2010)); *Turkey urged to pursue further prosecutions in Hrant Dink murder case*, Amnesty International (26 juli 2011); *Killer's conviction seen as a important step, but masterminds still protected and threats continue*, Reporters without Borders (26 juli 2011).

¹⁵⁶ Zie ook paragraaf 3.3.5 *Rechtsgang*.

¹⁵⁷ *Turkey: Uncover plot behind journalist's murder*, Human Rights Watch (16 september 2010).

Tegen de journalist Adem Yavuz Arsian, tevens columnist en uitgever van het dagblad Bugún in Ankara, werden in januari 2011 doodsbedreigingen geuit (bedreigende telefoontjes, kogelbrieven en toezending van een witte baret, die ook de moordenaar van Hrant Dink droeg. De bedreigingen werden in verband gebracht met het verschijnen van diens boek *There is this Armenian: the secrets of the Dink operation*.¹⁵⁸

Turkije staat op de 138ste plaats van de 178 landen tellende *World Press Freedom Index 2010* van de organisatie Reporters Without Borders van 20 oktober 2010.¹⁵⁹

Perswet

Op 15 februari 2011 nam het parlement een nieuwe Perswet aan. Deze wet schetst voorwaarden voor bedrijven die een nieuwe televisie- of radiozender willen starten. Ook worden in de nieuwe wet voorwaarden genoemd, waaraan uitzendingen moeten voldoen. Zo mogen uitzendingen niet aanzetten tot het exploiteren van kinderen, het gebruiken van drugs of het gebruik van geweld tegen vrouwen. Inhoudelijke veranderingen in de nieuwe wet zijn onder andere dat alcohol en tabaksreclame verboden zijn. Voorts kunnen politieke partijen geen uitzendvergunning krijgen, en sponsors van programma's moeten aan het begin, eind en tijdens reclame tussendoor bekend worden gemaakt. Individuen of juridische entiteiten kunnen binnen zestig dagen na uitzending een klacht indienen, wanneer zij zich door een programma beledigd voelen. De nieuwe wet vertoont overeenkomsten met de Nederlandse Mediawet en sluit voor het grootste deel aan bij persstandaarden zoals die in de EU gelden.

Radio- en televisie-uitzendingen

Radio- en televisie-uitzendingen worden gecontroleerd door de Hoge Raad voor Radio en Televisie (*Radyo Televizyon Üst Kurulu* – RTÜK). Deze raad volgt de uitzendingen nauwlettend en beslist geregeld tot sluiting van radio- en televisiestations voor kortere of langere tijd, op grond van beledigend en grof taalgebruik, laster of separatistische propaganda. De Turkse tv wordt gedomineerd door staatszenders (Turkse Radio- en Televisieomroep (*Türkiye Radyo Televizyon Kurumu* - TRT)) en commerciële zenders, die een weinig omstreden programmering (vooral sport, amusement, zang en dans) hebben. Het nationale tv-station TRT 6 verzorgt uitzendingen in de Koerdische taal.

Internet

Internet is ruimschoots aanwezig in het land en beschikbaar op scholen, bibliotheken en particuliere internet-café's. De overheid juicht het gebruik van internet toe.¹⁶⁰ Eind 2007 werd de speciale internetwet no. 5651 aangenomen, waarin onder meer de strafbaarheid van website-inhoud en overheidsoptreden daartegen werd vastgelegd. In paragraaf 1 van artikel 8 van deze wet wordt omschreven welke delicten reden zijn voor het blokkeren van websites, namelijk seksuele exploitatie van kinderen, faciliteren van drugsgebruik, obsceniteit, prostitutie, aanzetten tot zelfmoord, gokken en misdaden tegen Atatürk.¹⁶¹

¹⁵⁸ Brake on the inquiry - Death threats to Hrant Dink author, Reporters without Borders (3 februari 2011).

¹⁵⁹ Worldwide Press Freedom Index 2010, Reporters without Borders (Parijs, 20 oktober 2010).

¹⁶⁰ US Department of State, 2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey (8 april 2011).

¹⁶¹ US Department of State, 2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey (8 april 2011).

Paragraaf 4 van artikel 8 van de wet no. 5651 bepaalt welke instanties bevoegd zijn om websites te blokkeren. De in 2007 opgerichte *Telecommunications Communication Presidency (Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (Turkiye) - TIB)* is bevoegd om het internet te monitoren en kan eigenstandig administratieve maatregelen nemen om toegang te blokkeren tot websites in Turkije die kinderuitbuiting of prostitutie tonen, en tegen alle websites buiten Turkije die in overtreding zijn met artikel 8 van bovengenoemde wet.¹⁶² Voor het blokkeren van websites in Turkije die zich schuldig maken aan een van de andere delicten uit artikel 8 van bovenvermelde wet, is een uitspraak van de rechter nodig. De motivatie voor het blokkeren van websites, en het aantal geblokkeerde websites, is niet openbaar.

Op last van een rechtbank in Ankara werd op 3 november 2010 de toegang tot de filmpjessite YouTube voor een periode van dertig maanden verboden, omdat op de site filmpjes werden vertoond met beledigende inhoud over Atatürk. Het beledigen van Atatürk is in Turkije bij wet verboden. Sinds mei 2008 was op last van een Turkse rechtbank de toegang tot YouTube geblokkeerd, maar eind oktober 2010 was deze weer opgeheven.¹⁶³

Internetproviders

Er zijn 117 internetproviders (*internet-service providers (ISP's)*) in Turkije. De meeste van hen treden op als doorverkopers voor het overheersende, gedeeltelijk door de staat in handen zijnde bedrijf Turk Telekom. Dit laatste bedrijf voorziet in meer dan 95% van de toegang tot breedband(verbindingen) in het land.¹⁶⁴

In mei 2007 is wet no. 5651 (*Regulering van publicaties op het internet en het tegengaan van misdaden die worden begaan door dergelijke publicaties*) in werking getreden. In deze wet wordt onder andere aangegeven welke websites worden geblokkeerd.¹⁶⁵ Het gaat hierbij om websites die aanzetten tot of afbeeldingen bevatten van onder andere (kinder)pornografie, gokspellen en prostitutie. De wet wordt soms ook toegepast om websites met informatie over homoseksualiteit te blokkeren (onder andere van LGBT-belangenorganisaties en dating websites). Internetproviders dienen mee te werken aan de uitvoering van de wet. Welke websites precies worden geblokkeerd, wordt niet openbaar gemaakt. De *Telecommunications Communication Presidency (TIB)* houdt toezicht op uitvoering van deze wet, die zelf een zekere discretionaire bevoegdheid heeft bij het bepalen welke websites moeten worden geblokkeerd. Volgens schattingen zijn er inmiddels 5.000 tot 15.000 websites geblokkeerd.¹⁶⁶ Exacte cijfers hierover zijn niet bekend, omdat de TIB sinds 2009 deze niet meer vrijgeeft.

Of private providers door de overheid gevraagde gegevens over hun klanten verplicht moeten leveren is niet bekend. Er bestaat nog geen regelgeving op dit gebied.

¹⁶² *Online censorship now bordering on the ridiculous in Turkey*, Reporters without Borders (29 april 2011).

¹⁶³ *Turkey: Turkish court reinstates YouTube ban*, *Global Insight, Country Intelligence – Analysis* (4 november 2010); *Turkey reinstates YouTube ban*, Reuters (3 november en 30 oktober 2010); *Internet enemies 2011: countries under surveillance – Turkey*, Reporters without Borders (11 maart 2011).

¹⁶⁴ Freedom House, *Freedom on the Net 2011* (18 april 2011).

¹⁶⁵ *Internet enemies 2011: countries under surveillance – Turkey*, Reporters without Borders (11 maart 2011).

¹⁶⁶ Freedom House, *Freedom on the Net 2011* (18 april 2011); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011); *Second thoughts about Internet filtering?*, Reporters without Borders (30 mei 2011); *Cyber-attacks on websites that backed protests against Internet censorship*, Reporters without Borders (18 mei 2011); *Government agency wants to install filtering software on every computer*, Reporters without Borders (6 mei 2011).

Internetcafés

Internetcafés zijn verplicht zich te registreren.¹⁶⁷

Voor zover bekend hoeven gebruikers van internetcafés niet hun gegevens achter te laten, voordat zij gebruik kunnen maken van de faciliteiten van het internetcafé.

Voor zover bekend worden de activiteiten van bezoekers niet gemonitord door het desbetreffende internetcafé.

Internetcafés en openbare bibliotheken zijn verplicht internetfilters te gebruiken. In internetcafés, bibliotheken en universiteiten zijn duizenden websites geblokkeerd, in het oosten van Turkije meer dan in het westen. Zo zijn de websites van Koerdische organisaties vrijwel nergens te raadplegen; hetzelfde geldt voor veel *online gay communities*, en voor het Nederlandse weblog *GeenStijl.nl*.

Sinds november 2011 verplicht de Informatie- en Communicatietechnologieën Autoriteit internetproviders om twee optionele filters aan te bieden aan internetgebruikers: een familiefilter en een kinderfilter. Het familiefilter blokkeert websites die op de BTK-zwarte lijst staan. Het kinderpakket geeft alleen toegang tot websites die op de witte lijst staan, en blokkeert sociale media-, chat- en gamewebsites. Door de vrijblijvendheid (gebruikers moeten de filter zelf aanvragen, en hebben ook de mogelijkheid geen filter te gebruiken), lijkt deze maatregel geen grote bedreiging voor de vrijheid van meningsuiting in Turkije. Wel kunnen vraagtekens worden gezet bij het soort websites dat de filters blokkeert. Zo worden websites die ageren tegen religieuze ideeën waar geen wetenschappelijk bewijs voor is, door het kinderfilter geblokkeerd. Ongeacht de filters zijn in Turkije vermoedelijke 5.000 tot 15.000 websites door de overheid geblokkeerd en dus niet toegankelijk.¹⁶⁸

Naast de invoering van de filters heeft de Turkse overheid ook een lijst opgesteld van 138 woorden, die niet mogen voorkomen in Turkse domeinnamen. Deze maatregel is bekritiseerd, doordat met deze aanpak ook onschuldige websites zouden worden geblokkeerd. De verantwoordelijke overheidsinstantie heeft verklaard dat de lijst slechts dient als hulpmiddel voor internet service providers om illegale webcontent op te sporen.

Facebook, twitter, weblog, mobiele telefoon

Het is niet bekend of de Turkse autoriteiten de inhoud van facebook- en twitterpagina's en internetdiscussiegroepen in de gaten houden.

Voor zover bekend worden bij ondervragingen mensen niet gevraagd hun wachtwoorden te geven van hun facebook- of twitterpagina.

Voor zover bekend wordt bij legaal vertrek aan uitreizenden niet gevraagd naar hun wachtwoorden van hun facebook- of twitterpagina.

Voor zover bekend wordt bij legale binnenkomst reizigers niet gevraagd naar wachtwoorden van hun facebook- of twitterpagina.

Het op een website of weblog buiten Turkije plaatsen van informatie is op dezelfde wijze strafbaar als het in Turkije plaatsen van informatie op een website of weblog.

¹⁶⁷ Freedom House, *Freedom on the Net 2011* (18 april 2011).

¹⁶⁸ *Freedom of the press – Turkey (2011)*, Freedom House (17 oktober 2011); *Internet enemies 2011: countries under surveillance – Turkey*, Reporters without Borders (11 maart 2011).

De artikelen 11 en 13 van het Turkse wetboek van Strafrecht gaan over misdrijven begaan in het buitenland. Verdere gronden voor een aanklacht hangen af van de aard van het misdrijf. Zo kan het plaatsen van opruiende terrorismeboodschappen op websites in het buitenland ook bestraft worden aan de hand van anti-terrorismewetgeving.

Er zijn geen gevallen bekend van personen die zijn veroordeeld op basis van de inhoud van hun weblog, facebook- of twitterpagina.¹⁶⁹

Het is in Turkije verplicht om alle mobiele telefoons op naam te registreren.¹⁷⁰ Het afluisteren van het (mobiele) telefoonverkeer (inclusief sms-berichten) gebeurt in Turkije op grote schaal. Vermoedelijk worden 50.000 telefoons per jaar afgeluisterd door verschillende overheidsinstanties. De afgelopen jaren, en ook nog recent, is uitgelekt/in de media gekomen dat telefoons van prominente figuren (waaronder journalisten) zijn afgeluisterd.¹⁷¹

Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)

In de verslagperiode werden voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens talrijke rechtszaken tegen Turkije aangespannen vanwege schending van het recht op vrije meningsuiting.¹⁷² Zo oordeelde het EHRM op 25 oktober 2011 dat in het specifieke geval van Taner Akcam artikel 301 van het Turkse wetboek van Strafrecht, dat belediging van de Turkse staat strafbaar stelt, strijdig is met het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM). Akcam, een historicus verbonden aan de Clark Universiteit in de VS, is auteur van het standaardwerk *De Armeense Genocide* en een expert op het gebied van de positie van Armeniërs in het Ottomaanse Rijk in 1915. Hij zou vanwege zijn kritische publicaties over de Armeense genocide zijn bedreigd en ondervraagd in relatie tot overtreding van artikel 301 en daardoor psychische problemen ondervinden. Het EHRM was van oordeel dat in de zaak van Taner Akcam artikel 301 strijdig was met artikel 10 (*Vrijheid van meningsuiting*) van het EVRM.

3.3.2 *Vrijheid van vereniging en vergadering*

De wet voorziet in vrijheid van vereniging en vergadering. De voorafgaande toestemming van de autoriteiten voor het oprichten van een vereniging die vroeger wel bestond, is afgeschaft met het in werking treden in november 2004 van de wet op Verenigingen. Er zouden zich gevallen voordoen van onjuiste implementatie van de wet in de zin dat lokale autoriteiten belangrijke vergaderingen (laten) ontbinden, omdat zij van mening zijn dat voorafgaande toestemming nog steeds nodig was. De eis dat vooraf toestemming moet worden aangevraagd geldt nog wel voor demonstraties, maar op grond van een andere wet.¹⁷³

De autoriteiten kunnen het houden van bijeenkomsten tot bepaalde aangewezen plaatsen beperken.

¹⁶⁹ Freedom House, *Freedom on the Net 2011* (18 april 2011).

¹⁷⁰ Freedom House, *Freedom on the Net 2011* (18 april 2011).

¹⁷¹ Freedom House, *Freedom on the Net 2011* (18 april 2011).

¹⁷² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹⁷³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

Vakbondsrechten

In Turkije bestaan er problemen met de implementatie van maatstaven van de International Labour Organisation (ILO) met betrekking tot het recht om zich te organiseren en met betrekking tot collectieve onderhandelingen.¹⁷⁴

Het recht om lid te worden van een vakbond wordt in Turkije ernstig belemmerd door de wettelijke bepaling dat vakbondslidmaatschap notarieel bekrachtigd dient te worden. Ook is de regering bijzonder restrictief ten aanzien van het oprichten van vakbonden.¹⁷⁵

Politieke partijen

Thans zijn partij-verboden aanhangig tegen de pro-Koerdische Partij voor Recht en Vrijheid (*Hak ve Özgürlükler Partisi*) (HAK-PAR), de Turkse Communistische Partij (*Türkiye Komünist Partisi*) (TKP), de pro-Koerdische Partij *Demokratik Halk Partisi* (DEHAP), en sinds december 2009 de DTP.

In december 2010 veroordeelde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) Turkije vanwege van het recht op vrijheid van vereniging en vergadering door het opheffen van de HADEP partij door het Constitutioneel Hof in maart 2003.¹⁷⁶

3.3.3

Vrijheid van godsdienst

In Turkije bestaat het principe van scheiding van kerk en staat. Tevens is er sprake van een controle van de staat over de officiële vorm van islam.¹⁷⁷ Het daartoe al in 1924 in het leven geroepen staatsorgaan is de *Presidency of Religious Affairs* (Turks: *Diyanet İşleri Başkanlığı*, vaak afgekort tot *Diyanet*),¹⁷⁸ dat formeel onder het Kabinet van de premier valt.¹⁷⁹

Daarnaast bestaat er een aparte overheidsinstelling, het Directoraat-Generaal inzake Stichtingen (Turks: *Vakıflar Genel Müdürlüğü*), dat enkele activiteiten en daarmee samenhangend religieus bezit reglementeert van niet-islamitische religieuze groepen en hun aanverwante kerken, kloosters, synagoges, alsmede van islamitische religieuze liefdadigheidsstichtingen, zoals scholen, zieken- en weeshuizen.¹⁸⁰

Eind augustus 2011 is in Turkije een wet van kracht geworden, waarin wordt bepaald dat alle onteigende bezittingen van christelijke kerken en van de joodse

¹⁷⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011); *2011 Annual survey of violations of trade union rights – Turkey*, International Trade Union Confederation (8 juni 2011).

¹⁷⁵ *2011 Annual survey of violations of trade union rights – Turkey*, International Trade Union Confederation (8 juni 2011).

¹⁷⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹⁷⁷ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report – Turkey* (13 september 2011); *2010 Report on International Religious Freedom - Turkey* (17 oktober 2010); US Department of State; *2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey* (8 april 2011).

¹⁷⁸ Zie ook *The Diyanet – the elephant in Turkey's religious freedom room?*, Forum 18 News Service (4 mei 2011).

¹⁷⁹ In november 2010 werd de hoogste religieuze autoriteit voor Turkse moslims, Ali Bardakoglu, vervangen na verschil van inzichten met premier Erdoğan. Bardakoglu, een gerespecteerd koran-geleerde en hoogste theoloog van Turkije, werd in 2003 door de seculiere president Sezer benoemd tot hoofd religieuze zaken. Hij weigerde zich te scharen achter pogingen van de regering om het verbod op het dragen van de religieuze hoofddoek in het hoger onderwijs ongedaan te maken. Hij stelde dat moslima's volgens de islam een hoofddoek moeten dragen, maar benadrukte dat het de taak van politici was controversiële kwesties op te lossen. Ook was hij geen voorstander voor meer politieke en culturele rechten voor Koerden en het beëindigen van discriminatie van Alevieten. Bardakoglu werd opgevolgd door Mehmet Görmez. (*Turken bang voor autoritaire Erdoğan – ontslag hoogste religieuze autoriteit Ali Bardakoglu zaait onrust*, Financieele Dagblad (19 november 2010)).

¹⁸⁰ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report- Turkey* (13 september 2011); US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey* (8 april 2011).

gemeenschap van na 1936 teruggegeven worden aan de oorspronkelijke eigenaren. De betreffende religieuze minderheden kunnen tevens compensatie vragen voor onroerend goed dat inmiddels aan derde partijen is verkocht of gegeven. Bezit dat in 1936 niet was geregistreerd, kan echter niet worden teruggevraagd. De nieuwe wet is uitsluitend van toepassing op niet-islamitische religieuze minderheden. Alevieten vallen bijvoorbeeld buiten de reikwijdte van deze wet. Het is aan de Turkse rechter voorbehouden een definitief oordeel te vellen of recent door de Turkse staat onteigende gronden van het Syrisch-orthodoxe Mor Gabriël klooster ook onder deze regels zullen vallen.¹⁸¹

De Turkse overheid doet weinig om de godsdienstvrijheid in het land te verbeteren.¹⁸² Het land voert weinig hervormingen door die nodig zijn voor een verbetering van de vrijheid van godsdienst.¹⁸³ Ook levert zij nauwelijks een bijdrage aan een verandering van mentaliteit onder de overwegend islamitische bevolking tegenover religieuze minderheden, onder wie christenen.¹⁸⁴ Zo bestaan er in Turkije nog veel vooroordelen over christelijke minderheden, hetgeen blijkt uit discriminerende woordkeuze en toonzetting in de media. Door een deel van de Turkse bevolking worden niet-islamitische godsdiensten beschouwd als een bedreiging voor de islam en de Turkse staat. De Turkse overheid zal naar het voorkomt meer moeten doen om deze mentaliteit die ook de oorzaak vormt van gewelddadigheden tegen deze religieuze minderheden, te veranderen.¹⁸⁵ Omstrede is bijvoorbeeld het verplichte godsdienstonderwijs op school, waarbij grote nadruk wordt gelegd op het soennitische moslimgeloof.

Uiterlijke religieuze kenmerken

Personen in overheidsdienst mogen geen uiterlijke religieuze kenmerken tonen. Zo zijn bijvoorbeeld hoofddoeken voor vrouwelijke werknemers in overheidsgebouwen verboden.¹⁸⁶ Voor het overige wordt het belijden van de religie door overheidspersoneel als een persoonlijke aangelegenheid beschouwd. Het actief propageren van godsdienstige overtuigingen door overheidsambtenaren is niet toegestaan.

Vanwege het seculiere karakter van de Turkse staat is in de Turkse grondwet geen verwijzing naar moslims of islam opgenomen. Werd in het verleden bij de geboorte het geloof automatisch geregistreerd en verplicht vermeld op de zogenaamde *nüfuskaart* (identiteitskaart), is er de mogelijkheid de geloofsgezindheid niet te registreren en het vakje 'religie' op de identiteitskaart leeg te laten.

¹⁸¹ Zie het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de leden Omtzigt en Ormel (beiden CDA) over een nieuwe Turkse wet, waarin wordt bepaald dat alle onteigende bezittingen van christelijke kerken en van de joodse gemeenschap worden teruggegeven aan de oorspronkelijke eigenaars van 12 oktober 2011.

¹⁸² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011); United States Commission on International Religious Freedom, *Annual Report 2011 – Turkey* (mei 2011).

¹⁸³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011)1201 final (Brussel, 12 oktober 2011); *Education should facilitate, not undermine, freedom of religion or belief*, Forum 18 News Service (5 januari 2011).

¹⁸⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

¹⁸⁵ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 (Brussel, 12 oktober 2011); United States Commission on International Religious Freedom, *Annual Report 2011 – Turkey* (mei 2011).

¹⁸⁶ *Allah's tailors gaining profile in Turkey*, Reuters (11 november 2010); *In stilte wint Turkse hoofddoek een oude strijd*, NRC Handelsblad (7 oktober 2010).

Alevieten

Over het aantal alevieten in Turkije lopen de schattingen uit. Hun vermoedelijke aantal schommelt rond de 20 tot 25% van de bevolking (15 tot 20 miljoen personen).¹⁸⁷

De alevieten vormen volgens sommige alevieten een sub-stroming binnen de islam, terwijl andere alevieten het alevitische geloof als godsdienst op zich zien. Het geloof wordt gekenmerkt door een liberale heterodoxe benadering van het geloof.

Alevieten bidden niet in een moskee, maar komen samen in een eigen gebedshuis, de *cem*, alwaar ceremonieën worden gehouden die gepaard gaan met zang en dans. De alevitische rituelen vinden niet in het Arabisch plaats, maar in het Turks of Koerdisch. Alevieten hebben een bijzondere verering voor imam Ali, schoonzoon van de profeet Mohammad. Om deze reden worden zij vaak verwant geacht aan de sjii'ieten. Zelf hebben veel alevieten moeite om geplaatst te worden binnen de sjii'etische orthodoxie. Alevieten vasten niet volgens de ramadan, bidden niet vijf keer per dag en zien ook een bedevaart naar Mekka niet als een religieuze plicht. Alevieten spelen van oudsher een marginale rol in de Turkse samenleving. Zij leefden in eigen gesegregeerde dorpen op het platteland van Centraal-Anatolië. De oostelijke gelegen provincie Tunceli is de enige provincie die in meerderheid alevitisch is. Door de sunnitische (Hanafitische) Turkse meerderheid is altijd neergekeken op de alevieten, die als losbandig worden beschouwd en van afgoderij worden beschuldigd. Deze vooroordelen spelen ook vandaag de dag nog een rol.¹⁸⁸

De eisen van de alevieten zijn nog steeds dezelfde als bij de aanvang van de onder auspiciën van de minister van *Work and Social Security*, Faruk Çelik, in 2009-2010 georganiseerde Ronde Tafel Conferenties:

- afschaffen danwel hervormen van het Soenni-gedomineerde verplichte godsdienstonderwijs;¹⁸⁹
- afschaffen van het Directoraat-Generaal Godsdienstzaken (*Diyanet*), dan wel daarin een adequate alevitische aanwezigheid;
- wettelijke status voor alevitische gebedshuizen;
- subsidies voor operationeel houden van deze gebedshuizen;
- Madimak-hotel¹⁹⁰, thans een cultureel en wetenschapscentrum, omvormen tot een museum.¹⁹¹

Het eind-rapport is uiteindelijk eenzijdig vastgesteld door de organisatoren van de conferenties; de inhoud is niet meer met de alevieten afgestemd.

Het eind-rapport van de Ronde Tafel Conferenties is vervolgens maandenlang in een lade blijven liggen. Bewust heeft de regering het rapport pas na de verkiezingen gepubliceerd. De alevieten zijn ontevreden over de wijze waarop de aanbevelingen zijn geformuleerd. Zij herkennen daarin hun wensen niet terug. Men is sceptisch over het vervolg van het proces en verwacht niet dat de regering met daadwerkelijke concessies zal komen.

¹⁸⁷ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report* (13 september 2011); US Department of State, *2010 Report on International Religious Freedom - Turkey* (17 november 2010).

¹⁸⁸ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report* (13 september 2011).

¹⁸⁹ *Changes in school religious education fail to resolve fundamental problems*, Forum 18 News Service (23 augustus 2011).

¹⁹⁰ In dit hotel kwamen in 1993 37 mensen om het leven (waaronder een Nederlandse studente) toen een woedende Soennitische menigte het hotel, waar een alevitisch festival aan de gang was, belegerde en vervolgens in brand stak.

¹⁹¹ De eis van de alevitische minderheid in Turkije om het Madimak-hotel om te vormen tot een museum is niet ingewilligd door de Turkse overheid. Men vreesde daartegen teveel verzet uit de lokale gemeenschap. Het gebouw is recentelijk gerenoveerd en er is een kinderbibliotheek en een wetenschapstentoonstelling voor kinderen in gevestigd. Op de begane grond is het gedenkteken voor de in 1993 omgekomen personen. Grote steen des aanstoots voor de alevieten is het feit dat ook de namen van de twee omgekomen agressoren op het gedenkteken staan. Men ziet dit als een regelrechte provocatie.

Premier Erdoğan baarde opzien door op 23 november 2011 in een toespraak te verwijzen naar de gebeurtenissen in de oostelijke provincie Dersim (thans Tunceli geheten in 1937/1938). In die periode verzette de merendeels alevitische bevolking zich tegen de assimilatiepolitiek van de eenpartijstaat van Mustafa Kemal Atatürk en werd een opstand van de bevolking tegen het centrale gezag met harde hand neergeslagen door het Turkse leger. Daarbij kwamen duizenden mensen om het leven en werden tienduizenden personen gedeporteerd. De woorden van de premier leken sterk de indruk te wekken van excuses voor dit bloedbad en zijn van groot belang voor de Armeense gemeenschappen, die claimen dat de massamoord op Armeniërs in 1915 genocide was.¹⁹²

Christenen

Er bestaat in Turkije geen vervolging van christenen van staatswege. Sommige christelijke groeperingen kunnen echter te kampen hebben met discriminatie of pesterijen door de sociale omgeving.¹⁹³ Maatschappelijke acceptatie van niet-moslims lijkt in de praktijk nog ver te zoeken. Zo werd bijvoorbeeld bij de stad Bodrum eind 2010 het graf van een Canadese diplomaat verplaatst na klachten van een lokale familie, die bezwaar maakte dat een niet-moslim begraven lag dichtbij hun moeder en hun neef. De diplomaat was begraven na een christelijke plechtigheid, waarvoor de lokale autoriteiten toestemming hadden gegeven.

In 2006, 2007 en 2010 vond een aantal moordaanslagen op christenen plaats door extremisten. In de verslagperiode werd op 21 april 2011 een katholieke kerk in de stad Adana in het zuiden van Turkije door twee mannen aangevallen. De aanvallers droegen messen bij zich, vernietigden beelden en meubilair, en scandeerden islamitische teksten. Op het moment van de inval was er geen priester aanwezig in het gebouw. De kerk in Adana ontving de afgelopen jaren meerdere bedreigingen. Bedreigingen tegen christenen zijn de afgelopen tien jaar in Turkije toegenomen. Aanslagen op christenen worden vooral uitgevoerd door ultra-nationalisten of moslim fundamentalisten.

Bekering van moslims tot het christendom is toegestaan, maar wordt maatschappelijk nauwelijks geaccepteerd.¹⁹⁴

Syrisch-orthodoxe kerk

Turkije kent vier Syrisch-orthodoxe kerkprovincies.¹⁹⁵ Verreweg de grootste kerkprovincie betreft de regio Istanbul-Ankara-Urfa, de overige drie bevinden zich in het zuidoosten van het land, waar de wortels en de oorspronkelijke bezittingen van de Syrisch-orthodoxe gemeenschap zich bevinden. In totaal zijn er ongeveer 30.000 Syrisch-orthodoxen in Turkije, waarvan 20.000 in Istanbul.

Syrisch-orthodoxen in Turkije definiëren hun identiteit in de eerste plaats in termen van religie. De Turkse identiteit komt op het tweede plan. Er vinden nauwelijks gewelddadige incidenten plaats gericht tegen de Syrisch-orthodoxe gemeenschap en er heersen weinig negatieve vooroordelen.

¹⁹² *Excuses Erdoğan bloedbad alevieten*, NRC Handelsblad (24 november 2011).

¹⁹³ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report* (13 september 2011); US Department of State, *2010 Report on International Religious Freedom - Turkey* (17 november 2010).

¹⁹⁴ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report* (13 september 2011).

¹⁹⁵ Tur Abdin/Miyat: Mor Timotheus Samuel Aktaş; Istanbul, Ankara en Urfa: Mor Philexinus Yusuf Çetin; Mardin: Mor Philexinus Saliba Özmen; Adiyaman: Mor Gregorius Malke Ürek.

In Istanbul wordt voor Syrisch-orthodoxe diensten naast het eigen kerkgebouw gebruik gemaakt van acht roomse en Grieks-orthodoxe kerken.

De Syrisch-orthodoxe minderheid geconcentreerd rond het dorp Mydiat in het zuidoosten van Turkije is verwikkeld in een juridisch gevecht met de overheid.¹⁹⁶ Dit gevecht betreft de landrechten van kloosters, kerken en privé eigendommen van de Syrisch-orthodoxe minderheid woonachtig in het gebied. De meest bekende zaak is die over het Mor Gabriël klooster (gebouwd in 397 na Christus). Sinds 2008 is de Stichting Mor Gabriël verwikkeld in vier verschillende rechtszaken:

- In 2009 claimde het ministerie van Financiën eigendom van de grond waarop het klooster al 1600 jaar bestaat. De Stichting is in het bezit van twee documenten die eigendom van de grond bewijzen: een verklaring uit 1936 waarin staat dat de grond toebehoort aan het klooster, en documenten die bewijzen dat het klooster sinds 1937 belasting betaalt voor 21 stukken grond. De kadaster rechtbank van Midyat heeft het klooster in deze zaak in het gelijk gesteld. De Hoge Raad in Ankara oordeelde echter dat het ministerie van Financiën recht heeft op de grond. De Stichting Mor Gabriël is van plan de zaak op korte termijn bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) aanhangig te maken;
- Verwant aan deze zaak is een zaak die de Stichting Mor Gabriël heeft aangespannen tegen de staat. De Stichting claimt op basis van de Boswet dat het klooster niet op bosgrond staat en daarom geen eigendom van de staat kan zijn. De Hoge Raad in Ankara besliste echter in het nadeel van het klooster. Ook deze zaak gaat de Stichting ter behandeling indienen bij het EHRM;
- Voorts is er de strafrechtelijke zaak tegen de voorzitter van de Stichting Mor Gabriël, die persoonlijk wordt beschuldigd van het bezetten van bosgrond. De zaak werd aangespannen door de muftars (dorpsleiders) van de dorpen Yayvantepe en Eğlence. Het wachten is op een uitspraak in deze zaak;
- Tot slot is er de zaak over de administratieve grens van het klooster. Het klooster is een rechtszaak begonnen tegen de dorpen Yayvantepe en Eğlence. De rechtbank in Midyat oordeelde in het voordeel van het klooster. De Hoge Raad in Ankara verklaarde dat vonnis echter nietig, omdat de administratieve rechtbank in Midyat een besluit had moeten nemen. Deze rechtbank meende dat eerst een administratieve procedure moest worden gestart en dat daarna de zaak door hen behandeld kon worden.

De zaken waarin de Stichting Mor Gabriël is verwikkeld, staan niet op zichzelf. Andere religieuze stichtingen en privé personen zijn eveneens verwikkeld in tientallen rechtszaken. De *Southeast Syriac Culture and Solidarity Association* steunt privé-personen bij het verwerven van landrechten. Veel Syrisch-orthodoxe Turken hebben Turkije in de jaren tachtig van de vorige eeuw verruild voor Noord-Europa (in het bijzonder Zweden, Nederland, Duitsland en Zwitserland). Omdat zij meer dan twintig jaar geleden zijn weggegaan, is de grond inmiddels onteigend. Nu steeds meer mensen naar het gebied terugkeren, proberen zij middels rechtszaken de eigendomsrechten van de grond terug te krijgen. De procedures tussen Syrisch-

¹⁹⁶ Zie ook *Syrian Orthodox land – all people are equal, but some are less equal than others?*, Forum 18 News Service (9 november 2010).

orthodoxen en de Turkse staat verlopen met wisselend succes. Als de Syrisch-orthodoxen er in slagen voor verjaring van hun zaak een proces te beginnen, hebben zij vaak succes.

Armeens-orthodoxe kerk

Het Armeense patriarchaat onder leiding van patriarch Mesrob Mutafyan II in Istanbul omvat 100.000 gelovigen.¹⁹⁷ Het is een van de vier Armeense patriarchaten, naast die van Armenië, Libanon en Jeruzalem. Daarmee vormt het de grootste niet-moslim gemeenschap in Turkije.¹⁹⁸ Het patriarchaat heeft naast religieus werk ook verzoening tussen de Armeense en Turkse bevolking tot doelstelling.

Vertegenwoordigers van de Armeense gemeenschap in Turkije spanden begin december 2010 een rechtszaak aan tegen de Turkse staat om op die manier de verkiezing van een nieuwe patriarch af te dwingen.¹⁹⁹ Deze rechtszaak was een voorlopig hoogtepunt in een strijd die in 2008 begon, toen duidelijk werd dat patriarch Mesrop II wegens dementie zijn functie niet meer kon uitoefenen. Het Turkse ministerie van Binnenlandse Zaken benoemde een vervangende patriarch. Dat was zeer tegen de zin van de Turks-Armeense gemeenschap die, zoals de kerkelijke regels voorschrijven, verkiezingen willen houden om zelf een nieuwe geestelijk leider aan te wijzen. Met een rechtszaak wil de gemeenschap verkiezingen alsnog mogelijk maken. Een tweede rechtszaak moet de benoeming van de vervangende patriarch ongedaan maken.²⁰⁰

De Turks-Armeense minderheid in Turkije zou door de overheid nog altijd als buitenlanders worden behandeld en gediscrimineerd. De sociaal-economische achterstand die is ontstaan door structurele en actieve discriminatie sinds 1915 (zoals het verhinderen van het voortbestaan van de Armeense taal en cultuur, confiscatie Armeens onroerend goed, discriminerend nationaal lesmateriaal) zou blijven voortbestaan.

De staat zou geconfisqueerde Armeense bezittingen doorverkopen aan derden, waarna het moeilijk is voor Armeense stichtingen om het onroerend goed terug te krijgen of financiële compensatie te ontvangen. Zo kan het van oorsprong Turks-Armeense kindersomerverblijf in Tuzla niet worden teruggeclaimd ingevolge de wet op de Stichtingen, omdat dit onroerend goed al meermaals van eigenaar is gewisseld sinds de confiscatie door de staat.

Op 25 maart 2010 kondigde het ministerie van Cultuur aan dat toestemming was verleend voor het houden van een religieuze eredienst eenmaal per jaar in de onlangs gerestaureerde Armeense kerk op het eiland Akdamar in het Van-meer in Oost-Turkije. De eredienst werd op 19 september 2010 gehouden. De kerk (de Kerk van het Heilige Kruis) uit de tiende eeuw, die voor de Eerste Wereldoorlog plaats bood aan etnische Armeniërs voor het houden van religieuze erediensten, werd in 2007 heropend als museum. De plek heeft voor Armeniërs belangrijke symbolische waarde.²⁰¹ Als reactie op deze eredienst werd op 1 oktober 2010 door de oppositionele MHP een islamitisch vrijdaggebed gehouden in de elfde eeuwse Heilige

¹⁹⁷ In Turkije wonen 170.000 Armeniërs, van wie 70.000 de Turkse nationaliteit hebben. Tienduizenden Armeniërs hebben zich in Turkije gevestigd, nadat zij Armenië hadden verlaten op zoek naar werk en een toekomst. Vrouwen die illegaal werken als kinderoppas of schoonmaakster, vormen een groot deel van deze immigranten. De meesten wonen in Istanbul.

¹⁹⁸ Het *July-December, 2010 International Religious Freedom Report - Turkey* (13 september 2011) van het US State Department noemt een aantal van 60.000 Armeens-orthodoxe christenen.

¹⁹⁹ ANP (2 december 2010).

²⁰⁰ ANP (2 december 2010).

²⁰¹ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report* (13 september 2011).

Maagd kathedraal in de stad Ani, waaraan door honderden MHP-aanhangers werd deelgenomen.²⁰²

Grieks-orthodoxe kerk

Hoewel de Grieks-orthodoxe patriarch Bartholomeus I ²⁰³ in Istanbul al sinds jaar en dag erkend wordt als leider van de wereldwijde kerk van 350 miljoen Grieks-orthodoxe christenen, weigert Turkije hem deze status te verlenen.²⁰⁴ Turkije ziet de patriarch slechts als het hoofd van de Grieks-orthodoxe gemeenschap in Turkije van ongeveer 2.500 leden.²⁰⁵ Zowel de patriarch als de andere geestelijken dienen de Turkse nationaliteit te bezitten. Een positief gebaar van de Turkse autoriteiten richting de Grieks-orthodoxe gemeenschap was het verlenen van de Turkse nationaliteit aan veertien priesters, zodat de opvolging van de patriarch verzekerd is.²⁰⁶

De Grieks-orthodoxe kerk geniet vrijheid van godsdienstuitoefening, maar heeft geen eigen rechtspersoonlijkheid om kerkelijke instellingen (zoals kerken, kloosters, begraafplaatsen, scholen) te beheren. Het beheer van onroerende goederen en instellingen wordt uitgevoerd door stichtingen. De kerkelijke instellingen die deze religieuze gemeenschap thans in Turkije beheert, vormen vanwege onteigeningen door de Turkse overheid slechts een klein deel van wat zij eerder beheerde. Als gevolg hiervan zijn veel kerkelijke instellingen onder beheer van de staat gekomen en heeft de staat de mogelijkheid om deze instellingen te exploiteren.²⁰⁷ De status van het Grieks-orthodoxe Halki seminarie in Istanboel bleef in beeld. Het Halki seminarie is het opleidingsinstituut van het Oecumenisch Patriarchaat van de Grieks-orthodoxe kerk. Het seminarie stamt uit 1844 en is gelegen op Heybaliada, een klein eiland nabij Istanboel. Het seminarie werd in 1971 gesloten door een besluit van het Constitutioneel Hof, als gevolg waarvan alle privé-instituten binnen het hoger onderwijs (en daaronder viel ook het Halki seminarie) moesten opgaan in een staatsuniversiteit. De raad van commissarissen van het Halki seminarie wilde niet opgaan in de Universiteit van Istanboel, waardoor het seminarie moest sluiten. De discussie over een heropening van het seminarie zit echter al decennia lang muurvast.²⁰⁸

Vanaf 29 november 2010 staat het weeshuis in Buyukada (Prinseneilanden Istanboel) weer officieel op naam van het orthodox patriarchaat. Het weeshuis was

²⁰² *Turkish nationalist rally in church angers Armenians*, Jamestown Foundation (8 oktober 2010).

²⁰³ Bartholomeus I staat sedert 1991 als 270ste opvolger van de heilige Andreas aan het hoofd van de wereldwijd ruim 350 miljoen geloofsgenoten omvattende Grieks-orthodoxe kerk.

²⁰⁴ Het Grieks-orthodoxe patriarchaat werd in het Verdrag van Lausanne uit 1923 genoemd als 'religieus instituut', maar de Turkse overheid weigert het patriarchaat rechtspersoonlijkheid toe te kennen. Dit betekent dat het patriarchaat volgens de Turkse wet geen onroerend goed kan bezitten; Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁰⁵ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report-Turkey* (13 september 2011).

²⁰⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁰⁷ Ook de Grieks-orthodoxe gemeenschap ondervindt problemen die niet worden geadresseerd in de geamendeerde wet op Stichtingen, zoals eigendommen die na inbeslagname door de staat zijn verkocht aan derden, die dus niet geclaimd kunnen worden. De Grieks-orthodoxe gemeenschap legde in 2010 een lange lijst van geconfisqueerde goederen voor aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Zie ook *What does Turkey's restitution decree mean?*, Forum 18 News Service (6 oktober 2011).

²⁰⁸ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

al in handen van deze gemeenschap, maar werd nu ook officieel eigendom van het patriarchaat. Het patriarchaat was al die tijd een rechtspersoon geweest, maar de officiële eigenaar in het kadaster was lange tijd het Directoraat-Generaal voor Stichtingen. Het oude weeshuis zal gaan dienen als internationaal milieu instituut. Dit was de eerste keer sinds 1936 dat de Turkse overheid religieuze eigendommen teruggaf aan een religieuze stichting onder de Grieks-orthodoxe kerk.

Joden

De omvang van de joodse gemeenschap in Turkije wordt geschat op 23.000 personen.²⁰⁹ Hiervan woont de meerderheid in Istanbul en Izmir; kleinere groepen wonen in onder andere Adana, Ankara en Bursa. Er zijn in Turkije 24 synagogen: 19 in Istanbul, 4 in Izmir en 1 in Ankara. De synagogen krijgen, evenals andere niet-soennitische gebedshuizen, geen financiële steun van de overheid. Er is een joodse school in Istanbul. Slechts 37% van de joodse kinderen gaat naar deze school; de meerderheid gaat naar Turkse scholen.

Hoewel er altijd wel sprake is geweest van latent anti-semitisme, hebben joden in Turkije over het algemeen weinig problemen ondervonden. De joodse gemeenschap in Turkije toonde zich bezorgd over antisemitische uitingen tijdens protesten en demonstraties in verband met de Israëliëse militaire campagne in de Gaza-strook eind december 2008/begin 2009, en tijdens de Gaza-flotielje in 2010.

3.3.4 *Bewegingsvrijheid*

Algemeen

De bewegingsvrijheid van Turkse burgers is gegarandeerd in de Turkse grondwet. Deze geldt voor zowel binnen- als buitenland. In principe krijgt iedereen die in- of uitreist op een buitenlands paspoort in Turkije iedere keer een stempel. Turkse staatsburgers die op een Turks paspoort in- of uitreizen krijgen niet iedere keer een stempel. Een uitzondering op deze regel is de categorie Turkse mannen in de leeftijd tussen 18 en 40 jaar, zij krijgen in verband met de dienstplicht wel bij iedere in- of uitreis een stempel. De bewegingsvrijheid kan worden beperkt in geval van een nationale noodsituatie en gerechtelijk onderzoek of strafrechtelijke vervolging.

3.3.4.1 *Bevolkingsregistratie*

De bevolkingsregistratie is in Turkije geregeld op districtsniveau en dus niet zoals in Nederland bij de gemeenten. Elk district heeft een bevolkingsregister, het Bureau Bevolkingszaken (*nüfus müdürlüğü*), dat in laatste instantie valt onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, waarin alle inwoners van dat district geregistreerd behoren te staan. In de praktijk staan veel mensen ingeschreven in het bevolkingsregister van het district waar zij zijn geboren of zelfs in het district waar hun ouders zijn geboren. Sinds 28 oktober 2000 bezit elke burger een uniek, elfcijferig identiteitsnummer, dat landelijk is geregistreerd en onveranderlijk is. In het bevolkingsregister zijn geen adresgegevens opgenomen. De registratie van adresgegevens vindt plaats op het niveau van dorps- of wijkhoofd.

Het bevolkingsregister draagt tevens zorg voor de afgifte van identiteitskaarten (*nüfus cüzdanı*). De nüfus-kaart is het enige geldige binnenlandse legitimatiebewijs en een ieder is verplicht deze kaart bij zich te dragen. Direct na de geboorte dient

²⁰⁹ US Department of State, *July-December, 2010 International Religious Freedom Report - Turkey* (13 september 2011).

aangifte te worden gedaan bij het bevolkingsregister in het district waar de ouders woonachtig zijn, zodat onmiddellijk een nüfus-kaart kan worden afgegeven. In de praktijk gebeurt deze aangifte – met name op het platteland – niet in alle gevallen, waardoor iemand pas op een later moment wordt ingeschreven. Het komt in die gevallen wel voor dat de geregistreerde geboortedatum afwijkt van de daadwerkelijke geboortedatum. Nüfus-kaarten worden bij volwassenen alleen afgegeven aan de betrokken persoon.

Op 29 april 2006 werd de nüfuswet aangepast (wetnummer 5490). Daarin werd met betrekking tot de betrouwbaarheid van gegevens (artikel 9) bepaald dat geboorteregistratie en de daarop gebaseerde documenten betrouwbaar zijn. Deze documenten kunnen alleen worden onderzocht of ingezien door daartoe geautoriseerd personeel of daartoe gemachtigde personen.

3.3.4.2 Documenten²¹⁰

Welke documenten kunnen in Turkije worden gebruikt als identiteits- en reisdocument?

Het document *nüfus cuzdani* wordt in Turkije gebruikt als ID-document. Dit document wordt afgegeven bij de geboorteregistratie in het desbetreffende district. Iedereen kan met dit document vrij reizen binnen de grenzen van Turkije. Paspoorten worden alleen afgegeven bij het bureau van de provinciale gouverneurs van de 81 provincies. Paspoorten worden alleen gebruikt voor reizen buiten Turkije. Naast het geboortecertificaat kan ook het rijbewijs worden gebruikt voor identificatie. Rijbewijzen worden afgegeven door de provinciale directoraten van de politie in elke provincie.

De volgende documenten worden ook beschouwd als officiële en geldige ID-documenten: persoonlijke ID-kaarten voor werknemers afgegeven door relevante openbare instellingen en beroeps ID-kaarten (bijvoorbeeld de afgegeven kaarten voor advocaten bij de Bar Association). Er zijn ook verschillende ID-kaarten voor rechters en officieren van Justitie, personeelskaarten voor politiefunctionarissen en pensioengerechtigden kaarten voor gepensioneerden. Al deze kaarten zijn eveneens geldig. Studenten gebruiken hun studentenkaarten die zijn afgegeven door relevante onderwijsinstellingen, welke geldig zijn gedurende de studieperiode aan de desbetreffende onderwijsinstelling.

Beschrijving van deze documenten (status, doel, geldigheidsduur)

Het geboortecertificaat (*doğum belgesi*) is een document met daarop informatie over de identiteit van de houder. Het is verplicht om na de leeftijd van 15 jaar een foto van de documenthouder toe te voegen. Het document wordt afgegeven door de desbetreffende instantie belast met geboorteregistratie en wordt overhandigd aan zijn / haar ouders, wettelijk voogd of wettelijk vertegenwoordigers (in het geval de certificaathouder minderjarig is). Het geboortecertificaat moet elke tien jaar met een nieuwe foto worden vervangen.

Er zit in Turkije geen verloopdatum aan de geldigheid van rijbewijzen. Deze zijn geldig totdat zij versleten en onbruikbaar zijn.

²¹⁰ Met betrekking tot de in deze paragraaf opgenomen informatie hebben zich in de verslagperiode geen nieuwe, relevante ontwikkelingen voorgedaan.

Identiteitskaarten zoals personeelskaarten, ID-kaarten voor advocaten, dokters, rechters, officieren van Justitie en studenten, zijn geldig zolang de persoon de desbetreffende functie behoudt.

Bij welke instantie kunnen deze documenten worden aangevraagd en op welke wijze/procedure?

Het geboortecertificaat wordt afgegeven bij de instantie belast met geboorteregistratie die volgens de wet in elk district aanwezig moet zijn. Paspoorten daarentegen worden afgegeven bij een paspoortbureau in een politiedirectoraat na goedkeuring door het desbetreffende bureau van de provinciale gouverneur.

Rijbewijzen worden afgegeven door de verkeerspolitie in een politiedirectoraat. Personeelskaarten worden afgegeven door de desbetreffende instelling, studentenkaarten worden afgegeven door de desbetreffende schooladministratie. De procedure voor het afgeven van ID-kaarten is als volgt: de betreffende persoon of zijn / haar wettelijk voogd of zijn / haar wettelijke vertegenwoordigers vraagt het document aan en verstrekt twee foto's van de persoon. Wat betreft de paspoortaanvragen wordt er gecontroleerd in het bestand van de politie of het de aanvrager verboden is om naar het buitenland te gaan. In het geval er geen juridische belemmering is, wordt het paspoort afgegeven. Wat betreft het afgeven van een rijbewijs moet de aanvrager een strafregisterdocument tonen. Als de persoon op basis van dit document niet is verboden om in het bezit te zijn van een rijbewijs, dan heeft de persoon in kwestie er recht op. Afgifte van een rijbewijs voor een persoon kan tijdelijk of permanent worden opgeschort door rechtbanken met betrekking tot bepaalde misdrijven die zijn gepleegd (zoals smokkel en drugserelateerde misdrijven).

Vanaf welke leeftijd kunnen en/of moeten deze documenten worden aangevraagd?

De datum waarop een geboortecertificaat wordt afgegeven, is de datum van registratie van de geboorte bij de instantie belast met geboorteregistratie. Elke pasgeborene wordt in principe geregistreerd in de geboorteregistratie. De moeder en/of vader ontvang(t)(en) het geboortecertificaat. Wanneer de certificaathouder ouder dan vijftien jaar is, wordt er een foto aan het certificaat toegevoegd. Het rijbewijs wordt afgegeven bij een minimumleeftijd van achttien jaar. Daarbij moet men tevens bepaalde cursussen hebben gevolgd en rijexamens hebben gehaald.

Paspoorten kunnen worden aangevraagd vanaf achttien jaar. Paspoorten voor minderjarigen worden afgegeven op aanvraag en goedkeuring van de wettelijke voogden. Paspoorten voor minderjarigen zijn aparte paspoorten of een paspoort als bijlage bij het paspoort van zijn / haar wettelijk voogd.

Studentenkaarten worden afgegeven wanneer de desbetreffende persoon student wordt aan een bepaalde onderwijsinstelling.

Personeelskaarten worden afgegeven wanneer de betreffende persoon in dienst treedt bij een bepaalde organisatie of instelling.

Dient het aanvragen en ophalen van identiteitsdocumenten in persoon te gebeuren, of kunnen ook derden hiervoor worden aangesteld?

Identiteitsdocumenten worden overhandigd aan minderjarigen (onder de achttien jaar) op aanvraag van hun wettige voogden. Volwassenen kunnen ze zelf aanvragen of via hun wettelijke vertegenwoordigers, die specifiek zijn aangewezen om de documenten te verkrijgen. Een derde partij kan ook de ID-documenten voor volwassenen ophalen. Deze moet daarvoor wel een bijzondere volmacht overleggen met een foto van hem / haar en een geboorteakteformulier afgegeven door een bureau van de desbetreffende muhtar met foto. Dit wordt gedaan met het oog op eventueel misbruik van de volmacht door een andere persoon dan de betrokken derde partij. Hetzelfde gebeurt bij de procedures voor het verkrijgen van paspoorten en rijbewijzen. Met betrekking tot een rijbewijs is de procedure als volgt: de betrokken persoon moet zelf participeren in rijlessen en moet zelf de betreffende examens afleggen. Hetzelfde geldt voor personeels- en studentenkaarten.

Kunnen aanvragen voor documenten vanuit het buitenland worden gedaan, en zo ja, op welke wijze/procedure?

Geboortecertificaten en paspoorten kunnen op dezelfde wijze ook worden aangevraagd bij Turkse consulaten in het buitenland. Men moet zich dan aanmelden bij het betreffende consulaat en men moet pasfoto's aanleveren voor de procedure. Wat betreft personeelskaarten, studentenkaarten of andere identiteitskaarten voor een bepaald beroep is het verplicht om deze aan te vragen in Turkije, wanneer de betreffende instelling / organisatie in Turkije gevestigd is. Wanneer de Turkse instellingen / organisaties in het buitenland zijn gevestigd, dan moeten de personen in kwestie deze aanvragen in het buitenland. Voor rijbewijzen is het verplicht om deze in Turkije zelf aan te vragen.

Is het mogelijk om een duplicaat van de nüfuskaart aan te vragen, en zo ja, op welke wijze en bij welke instantie?

Het geboortecertificaat wordt afgegeven bij de geboorteregistratie in de districten. Het is in de vorm van een enkele kaart met op de voor- en achterkant relevante informatie. Er is geen kopie van deze kaart (certificaat). Op de voorkant van het certificaat staan een foto van de houder en een droogstempel. Op de achterkant staan een officieel stempel, een handtekening en een algemeen zegel. Wanneer een persoon het document aanvraagt, verschaft de desbetreffende geboorteregistratie de kaart als een enkel exemplaar en door de benodigde informatie in te vullen op de daarvoor bedoelde plaatsen op de voor- en achterkant van de kaart en door het zetten van de benodigde stempels en zegels.

Is het mogelijk op een later tijdstip dan bij de aangifte van de geboorte een nüfuskaart aan te vragen, en zo ja, op welke wijze en bij welke instantie?

Het is mogelijk een geboortecertificaat aan te vragen op een later tijdstip dan bij de aangifte van de geboorte. De datum waarop een persoon wordt geregistreerd bij een geboorteregistratie maakt niet precies uit. Het directoraat is verplicht een geboortecertificaat af te geven wanneer een persoon zich aanmeldt voor een certificaat en deze persoon is geregistreerd als Turkse burger in de registratie.

Wat betreft personen die op de een of andere manier niet geregistreerd zijn, zij moeten eerst geregistreerd worden, waarna het geboortecertificaat wordt afgegeven. Om een geboortecertificaat in een later stadium aan te vragen, moet een persoon die al geregistreerd is in een geboorteregistratie, zich aanmelden met twee recente foto's samen met een geboorteakte-aanvraagformulier met een foto daarop. Dit aanvraagformulier kan verkregen worden bij een bureau van de muhtar (om te bewijzen dat het om de juiste persoon gaat). Na de aanvraag wordt het geboortecertificaat afgegeven bij de betreffende geboorteregistratie in een district.

Bij welke instantie en op welke wijze kan een rijbewijs worden aangevraagd?

Een rijbewijs wordt afgegeven bij het desbetreffende politie directoraat. Het is verplicht om rijlessen te volgen en om een schriftelijk en praktijkexamen af te leggen.

Worden er in Turkije in het algemeen biometrische gegevens opgeslagen?

Voorlopig worden alleen vingerafdrukken en foto's van individuen die zijn aangehouden voor welke reden dan ook, opgeslagen in Turkije. Deze data worden gebruikt als vergelijking in het geval een incident plaatsvindt. Andere biometrische gegevens of informatie worden niet opgeslagen of bewaard. Het biometrisch paspoort is op 1 juni 2010 ingevoerd. Het biometrisch geboortecertificaat is nog niet ingevoerd. In de stad Bolu is momenteel een pilot. Men vermoedt dat dit in 2012 zal worden ingevoerd. De exacte datum is nog onbekend. In de chip in het biometrisch paspoort zijn de biometrische gegevens opgenomen. Er is onder andere een schaduwtekening van de Turkse landkaart.

Is er in Turkije een centrale database met vingerafdrukken, en zo ja, van welke personen worden hierin de vingerafdrukken geregistreerd?

Er is een registratiesysteem voor vingerafdrukken in Turkije. Vingerafdrukken van personen die worden vastgehouden door de politie of gendarmerie voor welke reden dan ook, worden afgenomen en gearhiveerd in het *Parmak Izi Teshis Sistemi* – het Vingerafdrukken Identificatie Systeem.

Welke instantie is hiermee belast?

Allereerst is het Directoraat Generaal Politie hiervoor verantwoordelijk. De Provinciale Directoraten van de Politie, verbonden aan het DG Politie, archiveren de gescande vingerafdrukken en bewaren deze in een dataopslag. Voorts kunnen het Algemene Commando van de Gendarmerie (ACG), die gemachtigd is criminele activiteiten in rurale gebieden op te sporen, en de Provinciale en District Commando's van de Gendarmerie, die zijn aangesloten bij het ACG, vingerafdrukken afnemen en deze opslaan. Met betrekking tot het afnemen van vingerafdrukken is de verantwoordelijkheid van de politieautoriteiten gebaseerd op wetnummer 2559. De verantwoordelijkheid van de Gendarmerie ligt vast in wetnummer 2803.

Identificatieplicht

Er bestaat in Turkije een algemene identificatieplicht. Iedereen is verplicht zich te identificeren op verzoek van een politieagent/militair, nadat zij eveneens hun ID-

kaart hebben getoond. Ook in andere gevallen, zoals bijvoorbeeld bij de bank of bij de aanvraag van officiële documenten, wordt om een ID-kaart gevraagd. Vanaf 15 jaar moet het document geboortecertificaat (Turkse ID-kaart/*Nüfus cuzdani*) voorzien zijn van een pasfoto van betrokkene.

Grensovergangen

Via de officiële grensovergang bij Habur (Turkije) – Ibrahim Khalil (Irak), aan de Iraakse kant bewaakt door de KDP, vindt personen- en goederenverkeer plaats. De controle aan Turkse zijde is intensief. Daarnaast is er een kleinere grensovergang nabij het zogenoemde drie-landen-punt (Irak, Iran en Turkije) vlakbij de plaats Şemdinli in het uiterste zuidoosten van Turkije. Deze grensovergang was tijdens de verslagperiode naar verluidt vaker gesloten dan geopend vanwege gevechten tussen het Turkse leger en de PKK. Het is mogelijk de grens tussen Turkije en Irak illegaal over te steken. Het grote aantal Turkse militairen dat gelegerd is aan de grens met Irak, bemoeilijkt echter het illegaal passeren van de grens.

3.3.5 *Rechtsgang*

Bij wet heeft een ieder recht op een eerlijk en openbaar proces. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht is opgenomen in de grondwet. In haar voortgangsrapport stelde de Commissie van de Europese Gemeenschappen echter dat bij bepaalde gelegenheden leden van de rechterlijke macht in het openbaar politieke uitspraken deden, waardoor hun onafhankelijkheid en onpartijdigheid bij het nemen van toekomstige rechterlijke beslissingen in het geding zouden kunnen komen.²¹¹ Zowel ngo's als academici uiten geregeld kritiek op de rechterlijke macht. Rechters zouden te geïsoleerd van de samenleving leven en nog vaak het belang van de staat laten prevaleren boven dat van de burger en de samenleving. Verder is er sprake van grote achterstand bij de behandeling van rechtszaken en wordt jurisprudentie niet eenduidig toegepast.

Training van rechters, openbare aanklagers en gevangenispersoneel wordt uitgevoerd door het ministerie van Justitie en de Justice Academy. Een nieuwe Director van de Justice Academy is benoemd.²¹² Binnen het ministerie van Justitie is een afdeling Mensenrechten ingesteld om de lopende zaken voor het EHRM alsmede de tenuitvoerlegging van vonnissen van het EHRM in de gaten te houden.²¹³

In januari 2011 presenteerden in Ankara experts uit EU-lidstaten de resultaten van een peer review over de Turkse voortgang met betrekking tot hoofdstuk 23 (Justitie en fundamentele rechten). De presentatie maakte duidelijk dat er nog veel werk te verrichten is. Er zijn grote achterstanden bij de afhandeling van strafzaken. Bijna de helft van alle gevangenen (47%) zit in voorarrest.²¹⁴ De functies van rechter en

²¹¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

²¹² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

²¹³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

²¹⁴ Zo zit de Turkse student Ferhat Tüzer al zeventien maanden in voorarrest, omdat hij tijdens een speech van premier Erdoğan een bord had opgehangen, waarop om gratis onderwijs werd gevraagd. Deze actie kwam hem duur te staan. Hij werd niet alleen van de universiteit gestuurd, maar ook gearresteerd op verdenking van lidmaatschap en het propageren van een terroristische organisatie. De zaak Tüzer legt een slepend probleem in

openbaar aanklager zijn onvoldoende gescheiden. Aangezien de gebouwen met een EU-subsidie inmiddels opgeleverd zijn en de relevante wetgeving tot stand is gebracht, zouden ook de regionale hoven van beroep nu snel gerealiseerd moeten worden. De installatie van het benodigde personeel laat evenwel nog op zich wachten.

Eveneens in januari 2011 stuurde de regering twee wetsvoorstellen naar het parlement met als doel het justitieel systeem verder te hervormen. Het eerste voorstel beoogde het scheppen van een individueel klachtrecht bij het Constitutioneel Hof, een verdere uitwerking van een Grondwetswijziging van 30 maart 2010. De instelling van het individueel klachtrecht zou tot gevolg moeten hebben dat minder klachten van Turkse staatsburgers bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) terecht komen. Het tweede voorstel omvatte een hervormingspakket, waarbij het aantal kamers van de *Yargitai* (Hoge Raad) en van de *Danistai* (Raad van State) wordt uitgebreid. Het effect van dit hervormingspakket zou moeten zijn dat rechtszaken sneller afgehandeld kunnen worden.

Het gebruik van het nationale juridische informatiesysteem op e-justice (*UYAP*) wordt in het algemeen tijdens rechtzaken gebruikt. In kleine steden levert toegang tot dit informatiesysteem problemen op. Bemiddeling als alternatief om geschillen op te lossen wordt nog niet uitgebreid toegepast.

In Turkije is het doorgaans zo dat iemand die $\frac{3}{4}$ van zijn straf heeft uitgezeten en vervolgens voorwaardelijk wordt vrijgelaten, alsnog de resterende $\frac{1}{4}$ van de straf moet uitzitten, indien hij/zij een nieuw misdrijf pleegt in de periode waarvoor deze straf oorspronkelijk was opgelegd.

In het Turkse straf(proces)recht is voorzien in een automatische beoordeling door de Hoge Raad (*Yargitay*) van ieder vonnis, waarin tenminste vijftien jaar gevangenisstraf wordt opgelegd (artikel 272 van het wetboek van Strafvordering (Turks: *Ceza Muhakemesi Kanunu*)).

Aangifte

Er zijn in Turkije verschillende manieren om bij de politie (in stedelijke gebieden) en de gendarmerie (op het platteland) aangifte van een misdrijf te doen. Men kan persoonlijk naar het politiebureau gaan, men kan gebruik maken van het algemene meldingsnummer 155, men kan bellen en men kan via internet aangifte doen.

Men kan zowel mondeling als schriftelijk aangifte doen.

Wanneer de aangifte redelijk en geloofwaardig is, dan wordt deze in overeenstemming met de daartoe geldende wetgeving in behandeling genomen. Om verder onderzoek te doen naar een bepaalde aangifte dienen de politie en de gendarmerie eerst de officier van Justitie te informeren.

Aangiften worden in overeenstemming met de daartoe geldende wetgeving in de regel voldoende voortvarend behandeld. Dit geldt echter niet voor aangiften tegen de politie en de gendarmerie zelf, alsmede aangiften met betrekking tot huiselijk

de Turkse strafrechtsspraak bloot, de buitensporig langdurige voorarresten. Een verdachte van een delict kan tot drie jaar in voorarrest zitten; terrorismeverdachten kunnen zelfs tot tien jaar worden vastgehouden zonder rechtszaak.

geweld tegen vrouwen en kinderen. Deze laatste categorie wordt vaak afgedaan als een familieaangelegenheid.

Wanneer de aangifte is gedaan bij de politie of gendarmerie en men vraagt bij die gelegenheid om een schriftelijke bevestiging, dan krijgt men deze.

Wanneer de politie, gendarmerie of officier van Justitie in gebreke blijven, dan zijn er in Turkije geen andere (hogere) autoriteiten, bij wie bescherming kan worden gezocht. Een uitzondering hierop zijn de opvangcentra voor vrouwen, die het slachtoffer van huiselijk geweld zijn. Elke gemeente met een inwoneraantal boven de 50.000 personen is verplicht een dergelijk opvangcentrum te hebben. Vrouwen die slachtoffer van huiselijk geweld zijn, kunnen bescherming zoeken in het dichtstbijzijnde opvangcentrum. Dit is echter soms lastig: niet elke gemeente met meer dan 50.000 inwoners heeft een dergelijke opvang, ondanks de wettelijke verplichting hiertoe. In kleinere gemeentes is dit nog lastiger, omdat zij niet verplicht zijn een opvanghuis te hebben. Daarnaast zijn opvanghuizen niet altijd veilig: het komt voor dat de politie het adres van de opvang aan de echtgenoot van de gevluchte vrouw geeft. Verschillende vrouwenopvangcentra zijn opgezet en worden beheerd door ngo's. Voor het overige spelen ngo's en internationale organisaties een belangrijke rol bij het signaleren van misstanden bij politie en Jandarma. Ook de Europese Unie heeft een specifieke rol bij het harmoniëren van Turkse wetgeving met relevante EU-regelgeving terzake.

Ergenekon-proces

Bijna vier jaar geleden werden bij een huiszoeking in Ümraniye (Istanboel) handgranaten gevonden. Deze vondst vormde de start van het openbaar onderzoek naar een veronderstelde geheime deep state organisatie onder de naam Ergenekon. De arrestanten waren aanvankelijk vooral militairen, maar inmiddels ook academici, journalisten en vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld. Tegen 682 mensen loopt momenteel een onderzoek, 261 van hen zitten thans in de gevangenis; nog niemand is veroordeeld. De verdachten zijn vrijwel zonder uitzondering mensen van een seculiere en/of ultranationalistische signatuur. Velen van hen worden gezien als critici van de AKP-regering.²¹⁵

Turkije kent een verleden van ondoorzichtige netwerken die in contact zouden staan met staatsinstituties, zogenaamde deep state elementen. Van deze netwerken wordt gezegd dat zij de vuile klusjes van de staat opknapt, zoals extrajudiciële moorden. De netwerken zijn ook bekend vanwege hun betrokkenheid bij criminele activiteiten en het ondermijnen van de Turkse democratie (via staatsgrepen). Om met dit verleden af te rekenen is in 2007 het Ergenekon onderzoek gestart. Om diezelfde reden werd het onderzoek destijds enthousiast ontvangen door het (veelal anti-militaristische) maatschappelijk middenveld, dat hoopte dat eindelijk zou kunnen worden afgerekend met het gewelddadige verleden van Turkije. Met name in het zuidoosten heeft dit geleid tot een groot aantal verdwijningen en executies. Vandaar ook de grote steun vanuit Koerdische kring voor het proces. Daarmee verenigde dit proces oud links (dat veel geleden heeft onder de militaire junta praktijken uit het verleden) met de islamitische basis van de AKP.

In juli 2008 werden de eerste arrestaties verricht en in oktober van hetzelfde jaar begonnen de openbare verhoren. Sindsdien gaat het proces langzaam maar gestaag voort. Er zijn vijftien vervolgaanklachten gepubliceerd en achttien arrestatiegolven geweest.

²¹⁵ *Ankara coup investigation credibility under attack*, www.eurasianet.org (7 maart 2011).

De arrestaties begin maart 2011 van een aantal prominente journalisten (waaronder Nedim Şener en Ahmet Şik)²¹⁶ vormden een keerpunt in de publieke opinie over Ergenekon. Met name de seculiere media en een deel van het maatschappelijk middenveld liet zich kritischer uit over het proces dan ooit. Zo was bij het arresteren van verdachten steeds vaker sprake van willekeur, en was het bewijsmateriaal onduidelijk of geheim (ook voor de verdediging van betrokkenen) en bovendien van slechte kwaliteit. Bijkomend probleem is de enorme omvang van de aanklacht. Hierdoor verloopt het proces erg traag. Verdachten weten vaak niet waarom ze gearresteerd worden en zitten jarenlang in voorarrest. Een andere bron van zorg betreft veelvuldige schendingen van de privacy: zo staan rechters langdurige afluisteroperaties toe, zonder dat daarvoor een overtuigende onderbouwing wordt gegeven. Voor Ergenekon zijn door de regering speciale aanklagers aangewezen.

3.3.6 Arrestaties en detenties

Sinds een wetswijziging in de *Law on Duties and Powers of Police* (LDPP) in juni 2007 heeft de Turkse politie de bevoegdheid gekregen om geweld en vuurwapens te gebruiken, wanneer zij op weerstand stuit tijdens het uitvoeren van haar taken. Ingevolge artikel 16 LDPP wordt de politie gevraagd om de haar gegeven autoriteit van het gebruik van vuurwapens te gebruiken in overeenstemming met de ernst en aard van het verzet. Daarbij dient te worden benadrukt dat de politie een waarschuwing moet geven, voordat zij overgaat tot het gebruik van geweld, door aan te geven dat zij direct geweld zal gebruiken indien de betreffende personen zich blijven verzetten.²¹⁷

De wetswijziging heeft echter nog steeds een open einde, doordat de tekst wordt afgesloten met *het is echter ook mogelijk om geweld te gebruiken zonder voorafgaande waarschuwing door rekening te houden met de ernst en aard van het verzet*. Dit open einde van het amendement is in de praktijk bij de uitvoering ervan meerdere malen willekeurig misbruikt. Het wordt aan het oordeel van de politie overgelaten welke middelen en mate van geweld wordt gebruikt.²¹⁸ Mensenrechtengroepen hebben deze situatie bekritiseerd.

In de jaren nadat de wijziging van de LDPP in werking trad, is volgens mensenrechtenorganisaties het aantal incidenten waarin de politie mensen heeft gedood, toegenomen. Deze incidenten hadden volgens deze organisaties ook kunnen worden gestopt zonder dat mensen werden gedood of zonder dat er vuurwapens tegen hen werden gebruikt.²¹⁹

²¹⁶ Reuters (3 maart 2011); *De cel in door een kritisch boek – De Turkse journalist Ahmet Şik zit vast vanwege een boek over de Gulen-beweging, die de regering zou steunen. Pure intimidatie door de machthebbers, menen Şiks medestanders*, Volkskrant (21 april 2011).

²¹⁷ De politie maakt gebruik van de ruimere bevoegdheid ten aanzien van het gebruik van dodelijke wapens. Zo was het aantal slachtoffers van *extra-judicial killings/stopwarnings/random firing* in 2008 37 personen en in 2009 48 personen. Het is niet bewezen dat deze stijging samenhangt met de gewijzigde politiewet. Er zijn voor 2007 jaren geweest dat de aantallen hoger waren, bijvoorbeeld in 2005 (61 personen), maar een samenhang kan niet worden uitgesloten.

²¹⁸ US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices – Turkey* (8 april 2011).

²¹⁹ US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices – Turkey* (8 april 2011).

De situatie rond arrestaties en detenties lijkt zich in positieve zin te blijven ontwikkelen, dat er voorzover bekend minder klachten zijn over het niet-inlichten van familieleden van arrestanten, de toegang tot een advocaat en de medische onderzoeken. In het algemeen worden verwanten van een arrestant binnen redelijke termijn op de hoogte gebracht van een arrestatie, in de praktijk meestal binnen 24 uur. Wel komt het voor dat verdachten, uit onwetendheid dat gratis rechtshulp beschikbaar is via de advocatenkantoren, niet vragen om een advocaat, of denken dat zij met die vraag impliciet hun schuld bekennen. Deze misverstanden worden door politie en Jandarma niet altijd weggenomen en in sommige gevallen zelfs versterkt. Om hierin verbetering te brengen bestaat onder andere de instructie aan politie en Jandarma om verdachten bij hun arrestatie hun rechten voor te lezen. Om mishandeling te voorkomen vindt standaard een medische check van arrestanten plaats. Voorzover bekend vindt deze check in de meeste gevallen ook plaats.

Het is eerder regel dan uitzondering dat daders/verdachten (dat wil zeggen overheidsfunctionarissen of personen die behoren tot een groepering die de facto de overheid vormt in een bepaald gebied, dus geen privé personen) niet worden vervolgd en bestraft voor handelingen die zij in hun functie plegen zoals marteling, ernstige mishandeling of verkrachting.²²⁰ Het is niet mogelijk om bij een onafhankelijk instituut een klacht in te dienen over politieoptreden. Klachten die hierover worden ingediend, worden door de politie zelf onderzocht. Een ander probleem is dat wanneer een zaak van ongewenst politieoptreden aanhangig wordt gemaakt bij de rechter, de indiener van de zaak vaak met een tegenklacht van de in eerste instantie aangeklaagde perso(o)n(en) wordt geconfronteerd. Straffen voor overtreders zijn in de praktijk laag.²²¹

Strafrechtelijke procedure

Iedereen heeft recht op een advocaat in een strafrechtelijke procedure. In een strafrechtelijke procedure tegen gehandicapten en kinderen onder de achttien jaar is de aanwezigheid van een advocaat zelfs verplicht. In strafrechtelijke procedures voor misdaden waarop een gevangenisstraf van vijf jaar of meer staat, is de aanwezigheid van een advocaat verplicht. In geval iemand geen geld heeft voor een advocaat, kan de orde van advocaten een verdachte bijstaan op kosten van de staat.

De rechtsmiddelen in een strafrechtelijke procedure zijn de volgende:

- een verdachte heeft recht op verdediging;
- een verdachte heeft recht op een advocaat;
- een verdachte heeft het recht bewijs te presenteren en het hof dient een verdachte daarvoor in de gelegenheid te stellen;
- een verdachte heeft het recht bezwaar te maken tegen elke handeling die hij/zij in strijd acht met zijn/haar belangen;
- een verdachte heeft het recht hoger beroep aan te tekenen tegen een uitspraak;

²²⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

²²¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

Het kan in de praktijk voorkomen dat een advocaat zonder de verdachte bij een rechtszitting waarop het vonnis zal worden uitgesproken, verschijnt. Hoewel in theorie het Turkse rechtssysteem en de rechtsmiddelen voor een verdachte goed zijn, is de implementatie van die rechten niet altijd voldoende. Vooral rechtbanken met speciale bevoegdheden hebben langdurige procedures, die de rechten van verdachten kunnen schaden.

Met ingang van 1 januari 2011 is er in het kader van de harmonisering van de Turkse wetgeving aan de EU een wijziging in het Turkse wetboek van Strafvordering van kracht, die de hoeveelheid tijd beperkt, waarin gevangenen in hechtenis moeten doorbrengen in afwachting van hun definitieve vonnis. Het gevolg van deze wijziging was dat onder meer Turkse Hezbollah-verdachten, maar ook andere personen die verdacht werden van lidmaatschap van een terroristische organisatie, zijn vrijgelaten. Deze verdachten kregen een meldplicht en een uitreisverbod. Er zijn echter gevallen bekend waarin bepaalde personen hangende hun hoger beroep vrij hebben kunnen reizen. Dit heeft vooral te maken met het feit dat de behandelende rechtbanken geen expliciet uitreisverbod hadden opgelegd aan de desbetreffende verdachten en/of verdachten illegaal het land hebben verlaten.

De Europese Commissie merkte in haar jaarlijkse voortgangsrapport op dat de mogelijkheid van toegang tot advocaten niet in het gehele land gelijk was en vaak afhing van het soort misdrijf dat was begaan.²²² Zo hadden in stedelijke gebieden de meeste arrestanten onmiddellijk na hun arrestatie toegang tot een advocaat. Echter, op het platteland, met name in het zuidoosten, werden meer gevallen gemeld waarin arrestanten niet eenzelfde mogelijkheid van toegang tot een advocaat hadden als in stedelijke gebieden.²²³ Ook kinderen in de leeftijd van 15 tot 18 jaar die waren opgepakt ingevolge de Anti-terreurwet vanwege deelname aan verboden demonstraties, hadden niet altijd direct toegang tot een advocaat na hun arrestatie.²²⁴

Centraal registratiesysteem (GBTS)

Personen die worden gezocht in verband met een misdrijf, worden geregistreerd in een centraal registratiesysteem, het GBTS (*Genel Bilgi Toplama Sistemi*). Nieuwe ontwikkelingen in een zaak worden standaard opgenomen in het GBTS. Sinds 2005 kan alleen een officier van Justitie deze gegevens invoeren. Tot 2005 konden ook politie en Jandarma dit doen. Zaken van voor 2005 staan nog steeds in het GBTS. De gegevens in het GBTS zijn relatief betrouwbaar, maar kunnen in voorkomende gevallen ook gedateerd zijn, bijvoorbeeld indien nieuwe gegevens niet tijdig zijn verwerkt. Verder kan het voorkomen dat verdachten van een misdrijf tijdelijk niet als gezocht staan vermeld in het GBTS. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als een

²²² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) final (Brussel, 12 oktober 2011).

²²³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) final (Brussel, 12 oktober 2011).

²²⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

verdachte na vernietiging van een vonnis in zijn zaak tijdelijk uit hechtenis wordt ontslagen in afwachting van een nieuwe rechtzaak.

Opsporing in verband met militaire zaken wordt opgenomen in het GBTS. De registers van de districtspolitie en de regionale kantoren van militaire zaken zijn in de regel betrouwbaarder voor militaire zaken.

Het GBTS is gekoppeld aan het informatiesysteem dat wordt gehanteerd voor paspoortcontroles. Voorzover bekend wordt elke passagier bij binnenkomst in Turkije via de luchthaven nagetrokken in het GBTS. Sinds 2000 worden in- en uitreizen geregistreerd door de Turkse autoriteiten. Voor 2000 was dit niet het geval.

Indien op eigen paspoort wordt gereisd, is het de Turkse autoriteiten niet bekend dat het om een uitgezette persoon handelt. Indien een persoon terugkeert op een laissez-passer of met een speciale uitzettingsvlucht, is het voor de Turkse autoriteiten wel duidelijk dat het gaat om een uitgezette persoon. Het is de Turkse autoriteiten in beide gevallen overigens niet bekend of het om een afgewezen asielzoeker gaat.

Situatie in de gevangenissen

Het Turkse gevangeniswezen kampt met een slecht imago. Nadat er in 2000 grote rellen uitbraken in Turkse gevangenissen, als protest tegen de slechte omstandigheden, is het Turkse ministerie van Justitie een omvangrijk hervormingsprogramma gestart om gevangenissen te moderniseren. In de praktijk betekent dit dat er meer grote, moderne gevangenissen worden gebouwd en dat veel van de kleinere gevangenissen worden gesloten.²²⁵

Naast fysieke misstanden, zoals gevallen van mishandeling, zijn er ook psychologische misstanden, zoals druk op familieleden, eenzame opsluiting, censureren van externe communicatie, bijvoorbeeld door het lezen van brieven of het inperken van bezoeksregelingen. Ook zouden er gevallen bekend zijn, waarbij gevangenen met de dood werden bedreigd of aan nep-executies worden onderworpen.²²⁶

Alhoewel de fysieke infrastructuur in veel gevangenissen wordt verbeterd, blijven er problemen bestaan met gezondheids- en psychische zorg, onvoldoende recreatiemogelijkheden, reïntegratie en reclassering.²²⁷

Het krijgen van goed getraind medisch personeel is een probleem voor gevangenissen. Werken in het gevangeniswezen wordt over het algemeen als onaantrekkelijk beschouwd vanwege de hoge werkdruk en slechte omstandigheden. Reclasseringsbeleid staat nog in de kinderschoenen in Turkije.

Het aantal gevangenen neemt toe, mede door de lange periode tussen het begin van een rechtszaak en het uitspreken van het vonnis. Ongeveer 40% van de gevangenisbevolking heeft nog geen definitieve veroordeling ontvangen.²²⁸

²²⁵ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices – Turkey* (8 april 2011).

²²⁶ *Annual Report 2011*, Amnesty International (13 mei 2011); US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices – Turkey* (8 april 2011).

²²⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010); US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices – Turkey* (8 april 2011).

²²⁸ In april 2011 waren er 123.916 gevangenen; 69.648 van hen waren veroordeeld, terwijl 35.084 gevangenen in afwachting van een veroordeling waren. (Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

Hoewel gevangenis geregeld worden geïnspecteerd door instellingen uit het gevangeniswezen zelf (zogenaamde *Penal Institutions*) en door toezichhoudende organisaties van huizen van bewaring (*Detention House Monitoring Boards*), zijn deze instellingen niet onafhankelijk. Veel oud-rechters en oud-bewakers uit het gevangeniswezen hebben zitting in deze organen. Turkije is partij bij het Optional Protocol to the UN Convention against Torture (OPCAT), waardoor monitoring en inspectie inzake het gevangeniswezen door een onafhankelijke nationale organisatie plaats kan vinden.

Omgaan met jeugdgevangenen is een onderdeel van het algemene trainingsprogramma voor nieuw gevangenispersoneel. Bij de nieuwe modelgevangenis zijn bovendien aparte voorzieningen voor jeugdgevangenen opgezet. Nog niet alle gevangenis hebben deze faciliteiten. Hierdoor komen jongeren in een aparte jeugdvoorziening terecht, die soms ver van hun familie ligt.

3.3.7 *Mishandeling en foltering*

Vanwege het zero-tolerance beleid van de overheid is de situatie in Turkije met betrekking tot martelingen verbeterd sinds het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw. Niettemin concludeert de Europese Commissie in zijn jaarlijkse voortgangsrapporten dat de situatie met betrekking tot martelen in Turkije reden voor zorg blijft.²²⁹ De maatregelen, genomen in het kader van het zero-tolerance beleid zijn slechts in beperkte mate geïmplementeerd.²³⁰

Het aantal incidenten waarbij marteling/mishandeling op politiebureaus werd gerapporteerd, vertoonde in de verslagperiode een dalende lijn.²³¹ Het aantal beroepen op daartoe gespecialiseerde ngo's met betrekking tot gevallen van marteling en/of mishandeling, in het bijzonder buiten officiële detentiecentra, nam echter toe.²³²

Vanwege het ontbreken van gegevens is het moeilijk inzicht te krijgen in welke mate in Turkse gevangenis en daarbuiten wordt gemarteld, alsmede in het aantal gevallen van marteling. Onafhankelijke en betrouwbare cijfers zijn niet beschikbaar.²³³ Het is niet vast te stellen hoe betrouwbaar alle meldingen van marteling en slechte behandeling zijn, en hoeveel van de daadwerkelijke gevallen van marteling en slechte behandeling worden aangemeld. Ook kan niet worden aangetoond c.q. vastgesteld dat marteling of slechte behandeling in Turkije in opdracht van de overheid plaatsvindt.

Personen die veroordeeld zijn wegens/verdacht worden van/opgepakt zijn voor politieke en/of terreur misdrijven, en LGBT zouden een hoger risico op marteling en slechte behandeling lopen. Het aantal meldingen van marteling en slechte behandeling zou toenemen op momenten van verhoogde politieke/militaire spanning

²²⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 (Brussel, 12 oktober 2011).

²³⁰ US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey* (8 april 2011); *Annual Report 2011 - Turkey*, Amnesty International (13 mei 2011).

²³¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 (Brussel, 12 oktober 2011).

²³² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 (Brussel, 12 oktober 2011).

²³³ *Country of origin information report: Turkey*, Home Office/UK Border Agency 9 augustus 2010).

in Turkije. Gevangenen waarvoor veel media-aandacht bestaat, zouden een geringer risico op een gewelddadige behandeling lopen.

De Commissie van de Europese Gemeenschappen stelde in haar Voortgangsrapport 2011 dat er nog steeds mishandelingen buiten het politiebureau plaats vinden, bij voorkeur ergens in een veld of een garage. Na afloop wordt het slachtoffer achtergelaten ofwel meegenomen naar het politiebureau met de verklaring dat betrokkene zich tegen detentie heeft verzet en de verwondingen hierdoor zijn opgelopen.²³⁴

Voornaamste reden waarom martelingen nog steeds plaats kunnen vinden, is dat de daders over het algemeen niet worden aangepakt en er ook geen cultuur aanwezig is om disciplinaire maatregelen te nemen.²³⁵ Er vinden projecten en activiteiten plaats om verbetering in de mensenrechtensituatie te brengen. UNHCR geeft in het kader van een project mensenrechtentrainingen aan politie- en Jandarma-functionarissen. De Raad van Europa en de Europese Commissie voeren activiteiten uit om de kennis en aandacht voor mensenrechten bij politie en justitie te verbeteren. Het *Committee for the Prevention of Torture* (CPT) van de Raad van Europa voert onafhankelijke waarneming uit in gevangenis.²³⁶ Op 31 maart 2011 kwam het rapport uit naar aanleiding van het vijfde periodieke bezoek van het CPT van 4 tot 17 juni 2009 aan Turkije. In dit rapport meldde het CPT een afnemende trend zowel in het plaatsvinden als in de hardheid van mishandeling door functionarissen belast met de wetshandhaving. Bepaalde ernstige vormen van mishandeling bleven echter voorkomen, met name buitensporig geweld tijdens aanhouding.²³⁷

Een belangrijk instrument, te weten het Optionele Protocol bij het VN Verdrag tegen Marteling (OPCAT), is op 29 september 2011 door Turkije bekrachtigd.

De oprichting van een Turks nationaal mensenrechteninstituut laat op zich wachten. Hiervoor ligt een wetsvoorstel klaar. Op dit voorstel is enige kritiek: de waarborgen dat het mensenrechteninstituut, dat een onafhankelijke klachten- en onderzoeksinstantie zou moeten worden, werkelijk onafhankelijk zal zijn, zijn te beperkt. Daarnaast is er onvoldoende interdepartementale afstemming en overleg met het maatschappelijk middenveld geweest bij het opstellen van het wetsvoorstel.

De juridische verhaalsmogelijkheden van slachtoffers van marteling zijn beperkt. Slechts in een zeer beperkt aantal gevallen leidt een klacht met betrekking tot marteling tot een onderzoek door een Turkse rechter. Tegelijkertijd zou er een praktijk bestaan van twin trials. Hierbij reageren veiligheidsfunctionarissen op een aanklacht wegens marteling met een tegenklacht wegens verzet tijdens verhoor.²³⁸

²³⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011); US Department of State, 2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey (8 april 2011).

²³⁵ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010); US Department of State, 2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey (8 april 2011); *Annual Report 2011 - Turkey*, Amnesty International (13 mei 2011).

²³⁶ *Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 17 June 2009*, CPT/Inf (2011)13 (Straatsburg, 31 maart 2011).

²³⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2011)1201 final (Brussel, 12 oktober 2011); *Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 17 June 2009*, CPT/Inf (2011) 13 (Straatsburg, 31 maart 2011).

²³⁸ Zie ook Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011)1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

3.3.8 *Verdwijningen*

De *Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances* heeft 182 zaken ter verheldering aan de Turkse regering voorgelegd. 49 zaken werden door eigen bronnen opgelost, 71 zaken door overheidsbronnen. 61 zaken bleven nog ter verduidelijking over.²³⁹ Er zijn geen recente gevallen bekend van verdwijningen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft een Bureau voor Onderzoek naar Vermiste Personen. Dit bureau is vierentwintig uur per dag open.

3.3.9 *Buitengerechtelijke executies*

Veiligheidstroepen hebben in het verleden vermoedelijk buitengerechtelijke executies uitgevoerd; zo zouden politie, Jandarma en militairen met name in het zuiden en zuidoosten personen hebben omgebracht die ogenschijnlijk waarschuwingsschoten hebben genegeerd.²⁴⁰ De meeste van dergelijke onwettige executies door veiligheidstroepen zijn door rechtbanken onderzocht. Het aantal arrestaties en strafvervolgingen in dergelijke zaken bleef echter laag vergeleken met het aantal incidenten. Tot veroordelingen kwam het zelden.

3.3.10 *Doodstraf*

Turkije heeft de doodstraf afgeschaft.

3.4 **Positie van specifieke groepen**

3.4.1 *Koerden*²⁴¹

Algemeen

Door het geweld in het zuidoosten van het land, bomaanslagen waarbij slachtoffers vielen of dreigingen daartoe in de rest van het land, kwam de opstelling van de overheid ten aanzien van de Koerdische bevolking in de verslagperiode onder grote druk te staan. Hoewel er tot eind 2010 enige vooruitgang was geboekt met betrekking tot meer culturele vrijheden (Koerdische taallessen, (lokale) radio- en televisieuitzendingen in het Koerdisch, vrijheid om Koerdisch te spreken op straat en in gevangenissen) voor de Koerdische bevolking, bleek implementatie van die maatregelen traag en gepaard te gaan met bureaucratische obstakels, al dan niet om politieke redenen.²⁴²

Het gebruik van de antiterrorwetgeving dat een ruime definitie geeft van het begrip terrorisme, resulteerde in oneigenlijke beperkingen op de uitoefening van fundamentele vrijheden in de regio, zoals het recht op vrijheid van meningsuiting en het recht op vereniging en vergadering.²⁴³ Bij diverse gevallen werd de wetgeving toegepast om vreedzame meningsvorming te bestraffen, met name in de Koerdische kwestie. Volgens de Turkse mensenrechtenorganisatie Human Rights Association

²³⁹ *Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances*, A/HRC/16/48 (26 januari 2011).

²⁴⁰ US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey* (8 april 2011).

²⁴¹ Zie ook: *Turkey: Ending the PKK insurgency*, International Crisis Group (20 september 2011); *Türkei: Die aktuelle Situation der Kurden*, Schweizerische Flüchtlingshilfe (20 december 2010).

²⁴² Australian Government – Refugee Review Tribunal, *Country advice Turkey* (28 april 2011).

²⁴³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); *Turkey: Protesting as a terrorist offense*, Human Rights Watch (1 november 2010).

(IHD) is het aantal mensenrechtenschendingen in 2010 met zestien procent toegenomen in vergelijking met 2009. Er werden in 2010 volgens deze organisatie 23.573 schendingen van mensenrechten gemeld tegen 20.320 schendingen in 2009. Het merendeel van de gerapporteerde schendingen van mensenrechten betrof arrestaties zonder bewijslast, geweld tegen demonstranten of onrechtmatig doorzoeken van woningen. Daarnaast was sprake van buitengerechtelijke executies en sterfgevallen onder verdachte omstandigheden. Ook van mishandeling en/of foltering door politie of leger werd melding gedaan.²⁴⁴

Koerdische groepen kondigden eind maart 2011 langdurige acties van burgerlijke ongehoorzaamheid aan om hun eisen voor meer culturele en politieke vrijheid kracht bij te zetten.²⁴⁵ Zij begonnen met massale sit-inacties in verscheidene steden in het zuidoosten van het land. De voornaamste initiatiefnemers van de acties waren de pro-Koerdische Partij voor Vrede en Democratie (BDP) en het Congres voor een Democratische Samenleving (DTK), een koepelorganisatie van pro-Koerdische leiders en groepen. Daarbij kwam het tot ongeregeldheden toen de politie actievoerders en politieke leiders sommeerde zich te verspreiden. Toen daaraan geen gehoor werd gegeven, ging de politie over tot arrestaties. Onduidelijk is of de arrestanten inmiddels zijn vrijgelaten.

De Koerden hebben vier eisen: onderwijs in de eigen taal, het vrijlaten van alle politieke gevangenen, het einde van militaire en politieke acties tegen Koerden, en het afschaffen van de kiesdrempel van 10 procent. Die drempel werd ooit ingevoerd om de Koerden uit het parlement te houden. Koerdische leiders legden de nadruk op de geweldloosheid van de acties.

Gebruik van het Koerdisch

De taalkwestie vormt een wezenlijk onderdeel van de discussie over Koerdische identiteit en culturele rechten. Artikel 3 van de Turkse grondwet noemt het Turks als 'taal van de staat'. De grondwet verbiedt gebruik van minderheidstalen voor persoons- of plaatsnamen niet, maar lagere wetgeving maakte gebruik daarvan in de praktijk onmogelijk. Koerdische plaatsnamen zijn stelselmatig omgedoopt in het Turks. Het gebruik van de Koerdische letters Q, W en X voor plaats- en eigennamen is nog steeds verboden, maar thans wel onderwerp van politieke discussie. Ook gebruik van deze letters op bijvoorbeeld spandoeken tijdens demonstraties kan leiden tot vervolging, evenals het aangeven van de namen van nieuw geboren kinderen, waarin bovengenoemde letters voorkomen.

Ook in publieke dienstverlening is het gebruik van minderheidstalen verboden, waardoor bijvoorbeeld de toegang van laag opgeleide, louter Koerdisch sprekende vrouwen tot de medische zorg of de politie moeilijk is. Ook bij rechtszaken leidt dit regelmatig tot problemen en wordt – bij afwezigheid van professionele tolken – vaak provisorisch getolkt om Koerden te kunnen horen. In de strategie voor hervorming van de rechterlijke macht wordt dit probleem overigens erkend en is het voornemen opgenomen om tolken Turks-Koerdisch aan te stellen bij sommige rechtbanken. Hoewel het van overheidswege niet langer verboden is om Koerdisch te spreken in

²⁴⁴ *Rights violations on rise in southeast Turkey*, Reuters (27 januari 2011).

²⁴⁵ *Koerden beginnen burgerlijke ongehoorzaamheid*, ANP (24 maart 2011); zie ook *Kurdish youth losing faith in peaceful protests*, www.eurasianet.org (18 april 2011).

gevangenis, zou dit regelmatig alsnog door de gevangenis zelf worden verboden. Restricties in het gebruik van de Koerdische taal op school, in het parlement en bij andere officiële gelegenheden blijven voortbestaan.²⁴⁶

*Publicaties in het Koerdisch*²⁴⁷

In de verslagperiode vond de verspreiding van nieuws in het Koerdisch, bijvoorbeeld via kranten, in het algemeen ongehinderd plaats. Er was een behoorlijk aantal (lokale) kranten dat stukken in het Koerdisch (zowel Kirmanci als Zaza talen) publiceerde, zonder daarbij problemen te ondervinden. Het kan in de praktijk echter voorkomen dat Koerdische kranten door de autoriteiten ingevolge de Anti-Terrorismewet (Wet 3717) tijdelijk worden verboden of dat edities in beslag worden genomen.²⁴⁸ Emin Demir, journaliste en uitgeefster van het Koerdische dagblad *Azadiya Welat*, werd op 30 december 2010 veroordeeld tot 138 jaar gevangenisstraf wegens propaganda ter ondersteuning van Koerdische rebellen en betrokkenheid bij een terroristische organisatie. Zij kan tegen dit vonnis nog in beroep gaan.²⁴⁹ In september 2009 verleende de Hoge Raad voor het Onderwijs (*Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı - YÖK*) toestemming aan de Artuklu University in Mardin om een *Living Languages Institute* op te richten, teneinde post-graduate onderwijs in het Koerdisch en andere in Turkije gesproken talen te kunnen verzorgen.²⁵⁰

Radio - en televisie-uitzendingen in het Koerdisch

Sinds 1 januari 2009 zendt op de Turkse staatstelevisie TRT het 'Koerdische' kanaal TRT 6 (SES) 24 uur per dag programma's uit, voornamelijk in het Koerdische dialect Kurmanci (gesproken door 90% van de Turkse Koerden). Ook is er onder auspiciën van de TRT een radio station dat in het Koerdisch uitzendingen verzorgt.²⁵¹ TRT 6 gaat later ook uitzenden in de andere Koerdische dialecten Zazaki en Sorani. Daarnaast verzorgt TRT uitzendingen van twee keer een half uur per dag in het Armeens.²⁵²

Hoewel het Turkse medialandschap een groot aantal private stations kent, is er geen nationale private zender die in een minderheidstaal uitzendt. Wel zijn er drie regionale private zenders die sinds maart 2006 in het Koerdisch mogen uitzenden (*Söz TV* en *Gün TV* in de stad Diyarbakir en *Medya FM Radio* uit de stad Uria). Verder kreeg de lokale radiozender *Muş FM* toestemming in de Koerdische taal uitzendingen te verzorgen. Een groot deel van de Koerdische kijkers kijkt echter naar buitenlandse Koerdische stations, die voornamelijk uitzenden vanuit Noord-Irak en Iran of naar het in Denemarken gevestigde (en omstreden) *Roj-TV*. Afgewacht

²⁴⁶ *Country Advice Turkey*, Australian Government – Refugee Review Tribunal (28 april 2011).

²⁴⁷ De Indo-Europese Koerdische taal is geen familie van het Turks, maar heeft wel veel Turkse woorden overgenomen. De verspreiding van Koerden over verschillende staten heeft verhinderd dat er een soort 'algemeen beschaafd Koerdisch' is ontstaan. Koerden bedienen zich niet van één en hetzelfde alfabet. Bijna alle Koerden in Turkije, Syrië en de voormalige Sovjetrepublieken spreken Koerdisch, dat *kurmandji* heet. Zuidelijker spreken de Koerden een andere versie van de taal. Die wordt in Turkije in het Latijnse schrift geschreven, in het Midden-Oosten en Iran in het Arabische schrift, en in de ex-Sovjetunie in het cyrillische schrift.

²⁴⁸ *Two Kurdish newspapers banned for a month, cultural magazine seized*, Reporters without Borders (2 september 2010).

²⁴⁹ *Justice gone mad? – Former editor of Kurdish daily Azadiya Welat sentenced to 138 years in prison*, Reporters without Borders (7 januari 2011).

²⁵⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁵¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁵² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

moet worden in hoeverre TRT voldoende interessant zal zijn om de concurrentie met deze buitenlandse kanalen aan te kunnen.

Meer dan twaalf private tv-zenders zijn de afgelopen tijd gesloten op grond van het verzorgen van uitzendingen zonder de daartoe vereiste vergunningen, hoewel de aanvraag hiervoor al diverse jaren voorligt bij de overheid. Voor private zenders die uitzendingen (willen) verzorgen in andere talen dan het Turks, bestaan beperkingen voor wat betreft de duur, inhoud en vertaling van de geplande uitzendingen. Om die reden is het voor private zenders technisch moeilijk en commercieel weinig aantrekkelijk om uitzendingen te verzorgen in het Koerdisch.²⁵³

In maart 2011 is de *Law on the establishment and broadcasting principles of radio and TV stations* van kracht geworden. Door alle radio- en televisiestations in het gehele land kunnen uitzendingen worden verzorgd in andere talen dan het Turks. In geval van bedreigingen van de nationale veiligheid en openbare orde kunnen op last van de minister-president en/of de ministers van Justitie/Binnenlandse Zaken uitzendingen tijdelijk worden opgeschort. Tegen een dergelijk besluit kan voor de rechtbank beroep aangetekend worden.²⁵⁴

3.4.2 *DEHAP- c.q. DTP-leden en –sympathisanten, en hun verwanten*

Sinds de oprichting van de *Democratic Society Party* (DTP) in augustus 2005 ging het ledenbestand van de Democratische Volkspartij (DEHAP) vrijwel volledig over naar de DTP. De Turkse staat en overheid beschouwt de DTP als (identieke) voortzetting van DEHAP, op vergelijkbare wijze als zij eerder tegen de overgang van HADEP naar DEHAP aankeek.

De situatie van DTP-leden en –sympathisanten verschilt niet van die van (voormalige) DEHAP-leden en –sympathisanten, in de zin dat enkel lidmaatschap of sympathie niet of nauwelijks een grondslag lijkt te vormen voor rechtsvervolgning of anderszins verhoogde aandacht van de autoriteiten.

Dit is anders wanneer men een prominente functie bekleedt binnen de partij, of een openbaar ambt zoals bij voorbeeld burgemeester. In dat geval kan men sneller op verhoogde aandacht van de autoriteiten rekenen. Deze neemt in veel gevallen de vorm aan van rechtszaken of juridische (voor-)onderzoeken.

Aan prominente DTP-leden zijn boetes en gevangenisstraffen opgelegd, omdat zij zich aan strafbare feiten zouden hebben schuldig gemaakt.

De DTP werd in december 2009 verboden, bestaat niet meer en heeft dus geen leden meer. Veel DTP-leden zijn overgestapt naar de begin februari 2010 opgerichte opvolger Peace and Democracy Party (BDP). Sommige oud-DTP-leden is verboden nog langer politiek actief te zijn. Het enkele lidmaatschap van de DTP of haar opvolger BDP is over het algemeen niet voldoende om in Turkije strafrechtelijk vervolgd te worden. Marginale activiteiten voor de BDP zijn niet verboden.

Leden en/of sympathisanten van de Koerdische opvolgerpartij BDP worden regelmatig lastiggevallen door de overheid en worden onderworpen aan willekeurige arrestatie en detentie.²⁵⁵

²⁵³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁵⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

²⁵⁵ Australian Government – Refugee Review Tribunal, *Country Advice Turkey* (28 april 2011); *Kurdish party members' trial violates rights*, Human Rights Watch (18 april 2011); Australian Government – Refugee Review Tribunal, *Country Advice Turkey* (4 maart 2011).

3.4.3 *Leden van de PKK, militante linkse of radicaal-islamitische groeperingen*

De PKK wordt door de Turkse overheid op basis van de anti-terrorismewet als een terroristische organisatie beschouwd.²⁵⁶ Binnen het kader van deze wet stellen de Turkse autoriteiten alles in het werk om de PKK en zijn leden definitief uit te schakelen. Dit houdt in dat opgepakte leden van de PKK als terroristen worden behandeld en worden gedetineerd in zwaar beveiligde gevangenissen (*high security prisons*) met het daarbij behorende detentieregime. Over de precieze aanpak bij arrestatie van PKK-leden is geen informatie beschikbaar.

Het Turkse wetboek van Strafrecht/Strafvordering bepaalt dat strafbaarheid strict persoonlijk is. Er zijn geen aanwijzingen dat het enkele feit van familieverband met een lid van c.q. veroordeelde wegens activiteiten voor de PKK, leidt tot vervolging door de autoriteiten. Er zijn talrijke voorbeelden van personen die daarvan geen enkele hinder ondervinden, terwijl een (naast) familielid een gevangenisstraf uitzit wegens (vermeend) lidmaatschap van de PKK. Er zouden wel voorbeelden voorkomen van discriminatie, maar in hoeverre deze een patroon vormen, valt moeilijk vast te stellen.

Marginale activiteiten voor de PKK en voor militant-linkse en radicaal-islamitische organisaties zijn ingevolge de Anti-terrorismewet op zichzelf al verboden en worden niet openlijk uitgevoerd. Zo zijn er bijvoorbeeld geen mensen die openlijk flyereren voor de PKK. Voor het overige vallen marginale activiteiten voor genoemde organisaties onder de algemene Turkse strafwetgeving. Het komt sporadisch voor dat familieleden van (veroordeelde) leden van de PKK of militant-linkse en radicaal-islamitische organisaties worden lastiggevallen door de politie. Het bieden van hulp aan PKK-strijders en/of PKK-leden in de vorm van onderdak, voedsel en kleding is ingevolge de anti-terrorismewet strafbaar. De autoriteiten zullen alles in het werk stellen om personen die zich hier aan schuldig maken, te vervolgen.

3.4.4 *Vrouwen*

Algemeen

Op het gebied van handelingsbekwaamheid, aanvragen van documenten, sociale positie, deelname aan politieke activiteiten, bijzondere gedrags- en kledingscodes, doen van aangifte en bescherming tegen seksueel geweld en opvangmogelijkheden hebben zich in de verslagperiode geen nieuwe relevante ontwikkelingen voorgedaan.

De positie van vrouwen in de Turkse maatschappij blijft slecht.²⁵⁷ De arbeidsparticipatie van vrouwen in Turkije, het laagste percentage van alle OESO landen, ligt tussen de 20% en 30%.²⁵⁸ Hoewel de Turkse economie gestaag groeit, daalt het aantal werkzame vrouwen. Turkse vrouwen, die oververtegenwoordigd zijn in slecht betaalde sectoren, verdienen slechts 28% van het inkomen van mannen (in vergelijking: in Nederland werkt 60% van de vrouwen en verdienen vrouwen gemiddeld 80% van het salaris van mannen). NGO's wijzen erop dat de arbeidsparticipatie van vrouwen niet op de politieke agenda van de Turkse regering staat. Hoewel flexibilisering van de arbeidsmarkt tot doel had de onderhandelingspositie van vrouwelijke werknemers in termen van secundaire

²⁵⁶ Ook de EU, de NAVO en de VN hebben de PKK als terroristische organisatie erkend.

²⁵⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 (Brussel, 12 oktober 2011).

²⁵⁸ Twee belangrijkste verklaringen hiervoor zijn migratie van ongeschoolde vrouwen naar de grote steden, waar zij geen baan kunnen vinden en het hoofddoekverbod. Ook speelt mee dat mannen nog als de traditionele kostwinnaar worden gezien. Mede daarom worden vrouwen in het algemeen minder snel aangenomen voor een baan dan mannen. Het feit dat het salaris van vrouwen gemiddeld veel lager is dan van mannen, stimuleert vrouwen dan ook niet op de arbeidsmarkt te betreden.

arbeidsvoorwaarden en loon te verbeteren, is deze juist verder verslechterd. Bovendien wordt bestaande regelgeving, zoals de plicht voor bedrijven met meer dan 200 werknemers om kinderopvang aan te bieden, omzeild door het opgeven van lagere aantallen.

De toegang van meisjes en vrouwen tot onderwijs in Turkije is de laagste onder de EU-lidstaten en de OESO landen.²⁵⁹ Voor meisjes geldt dat er nog een behoorlijk aantal meisjes is dat niet naar school gaat. Verhoudingsgewijs gaan in Turkije meer meisjes dan jongens niet naar school of verlaten deze voortijdig.

Een ander voortdurend probleem betreft niet-geregistreerde meisjes. Het komt op het platteland voor dat dochters niet worden geregistreerd, met als gevolg dat ze administratief niet bestaan en geen rechten hebben.

De genderongelijkheid is ook terug te vinden in de politiek. Hoewel vrouwen in Turkije sinds 1935 passief kiesrecht hebben, bedraagt het percentage vrouwelijke parlementariërs momenteel slecht 14%. Het cijfer voor de lokale politiek ligt onder de 5%. NGO's wijzen erop dat het vrouwen vaak aan financiële middelen en het benodigde netwerk ontbreekt om zich kandidaat te kunnen stellen. Hoewel vrouwelijke politici breed geaccepteerd worden, zien de meeste Turkse mannen een politieke carrière voor hun dochter of vrouw niet zitten. De hiërarchische structuur van de politieke partijen in Turkije zorgt bovendien voor een grote afhankelijkheid van de door mannen gedomineerde top. Vrouwen die de top bereiken, zijn uitzonderingen die de regel bevestigen. Daarbij beschouwen zij gender-gelijkheid in de praktijk vaak niet als prioriteit.

Gedrags- en kledingscodes voor vrouwen verschillen in Turkije per regio en stad. Zij worden niet alleen bepaald door religieuze, maar vooral ook door culturele normen. Dit heeft gevolgen voor details als mouwlengte, maar ook bijvoorbeeld voor de deelname van vrouwen aan vergaderingen met mannen. In moderne steden zijn standaarden het minst bepalend. Ook binnen de islam zijn kleding- en gedragscodes plaats- en stromingsafhankelijk. Het dragen van een hoofddoek bij deelname aan onderwijs en bij het uitoefenen van publieke functies blijft slechts beperkt toegestaan.²⁶⁰

Volgens het begin november 2010 verschenen rapport over de invloed van de hoofddoek op de kansen van vrouwen op de arbeidsmarkt van denktank TESEV is het verbod op het dragen van hoofddoeken in overheidsinstanties één van de grote boosdoeners van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Het dragen van een hoofddoek verkleint de kansen op de arbeidsmarkt. Veel hoofddoekdraagsters zijn bovendien gedwongen banen te nemen, waarvoor zij overgekwalificeerd zijn. De belangrijkste conclusie van het rapport is dat het verbod ook effecten heeft op de participatie van vrouwen in de private sector. Hoofddoekdragende journalisten, farmaceuten, academici en vele andere beroepsgroepen die te maken hebben met overheidsinstanties, kunnen hierdoor moeilijk aan een baan komen. Volgens de opstellers van het rapport is een verandering in arbeidsparticipatie cruciaal voor een verandering van de positie van de vrouw binnenshuis. Zolang vrouwen niet werken, zal dit worden opgevat als een bevestiging van het heersende beeld over de natuurlijke plek van de vrouw binnenshuis, aldus het rapport. Hierbij moet wel worden aangetekend dat het voor vrouwen moeilijk is om een baan te vinden, onder

²⁵⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁶⁰ *Allah's tailors gaining profile in Turkey*, Reuters (11 november 2010); *In stilte wint Turkse hoofddoek een oude strijd*, NRC Handelsblad (7 oktober 2010); *Turkse regering haalt bakzeil: hoofddoekverbod blijft nog*, Trouw (21 oktober 2010).

andere juist door het heersende idee dat de plek van een vrouw binnenshuis is. Feit is dat de discussie rond het dragen van de hoofddoek de Turkse vrouwen onderling verdeelt. Voorstanders van het verbod zien de hoofddoek als het symbool van een conservatieve ideologie die vrouwen thuishoudt. Tegenstanders beschouwen het verbod als een belemmering van de vrijheid om deel te nemen aan het publieke leven.²⁶¹

Turkije kent veel actieve vrouwen-ngo's, maar die zijn niet verenigd in een krachtige lobby waarmee druk kan worden uitgeoefend op regering en parlement. De instituties die een rol spelen in het debat over gender-gelijkheid, zoals het Turkse Directoraat-Generaal voor de Status van Vrouwen (KSGM) en de in 2009 opgerichte parlementaire commissie voor gelijke kansen zijn volgens ngo's en academici naar binnen gerichte entiteiten met weinig beslissingsmacht.

Een groot probleem blijft het geweld tegen vrouwen.²⁶² Uit een nationaal onderzoek uit 2009 blijkt dat 42% van alle Turkse vrouwen in haar leven te maken krijgt met huiselijk geweld. Volgens cijfers van het ministerie van Justitie is het aantal moorden op vrouwen gestegen van 66 in 2002 tot meer dan 1.100 in 2009. Deze enorme stijging wordt door sommigen begrepen als zou er nu meer aandacht voor dit probleem bestaan.²⁶³ Dit lijkt echter geen verklaring voor het hoge cijfer.²⁶⁴

Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw is de Turkse regering bezig de juridische positie van vrouwen in Turkije te verbeteren. Dit leverde in het afgelopen decennium onder andere een verbeterde positie op in het civiel recht en in het strafrecht. Zo is de wettelijke huwbare leeftijd verhoogd naar 17 jaar voor zowel mannen als vrouwen, en is verkrachting binnen het huwelijk strafbaar gesteld. Een andere maatregel is het openen van opvanghuizen in elke stad of district met meer dan 45.000 inwoners.

Wat betreft (de aangifte van) geweld tegen vrouwen en opvangmaatregelen zijn er geen relevante ontwikkelingen in de verslagperiode geweest.²⁶⁵ In haar voortgangsrapport stelde de Europese Commissie dat huiselijk geweld tegen vrouwen een algemeen verschijnsel is; ermoorden en vroege en gedwongen huwelijken blijven voorkomen.²⁶⁶ Eermoorden blijven een hardnekkig probleem. Eenduidige jurisprudentie ontbreekt. Sommige rechters, met name op het platteland, erkennen nog steeds verzachtende omstandigheden, met als gevolg lichtere vonnissen.

Het politieapparaat en lokale rechtbanken zijn dankzij uitgebreide bewustwordingsactiviteiten en trainingen de laatste jaren echter beter geïnformeerd over de rechten van vrouwen en doorverwijsmogelijkheden. De overheid heeft

²⁶¹ *Religious conservatives confront headscarf dilemma as election looms*, www.eurasianet.org (11 april 2011).

²⁶² *He loves you, he beats you: family violence in Turkey and access to protection*, Human Rights Watch (4 mei 2011); *Annual Report 2011 – Turkey*, Amnesty International (13 mei 2011).

²⁶³ In september 2011 veroordeelde een rechtbank in Ankara een man tot levenslange gevangenisstraf vanwege moord op zijn vrouw. De vrouw die al in 2009 naar de autoriteiten ging vanwege mishandeling, werd in december 2010 vermoord. Vrouwenorganisaties beoordelen het als opmerkelijk positief dat de man uiteindelijk is veroordeeld. Minder positief beoordelen vrouwenorganisaties het besluit van de nieuwe regering om geen minister voor Vrouwen- en Familiezaken in het kabinet op te nemen, maar deze te vervangen door een minister voor Familie- en Sociale Zaken. In een land als Turkije waar de veroordeling van een man voor moord op zijn vrouw nog als historisch werd gekenschetst, was het volgens de vrouwenorganisaties nog betrekkelijk vroeg om nu al te besluiten dat een speciale minister voor Vrouwenzaken niet langer meer nodig was.

²⁶⁴ *He loves you, he beats you: family violence in Turkey and access to protection*, Human Rights Watch (4 mei 2011).

²⁶⁵ US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices – Turkey* (8 april 2011).

²⁶⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011)1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

aandacht voor het onderwerp 'geweld tegen vrouwen' en zet zich in voor verdere bewustwordingsactiviteiten. Een vrouwelijk slachtoffer van geweld, of een derde persoon, kan bij het politiebureau of de lokale rechtbank aangifte doen en bescherming vragen, ook wanneer de dader een overheidsfunctionaris betreft (op grond van de *Family Protection Law*). Voor bescherming wordt zij doorverwezen naar een opvanghuis, wanneer nodig in een andere stad. Vrouwen kunnen hier zes maanden tot een jaar blijven. In de praktijk hebben vrouwen waarschijnlijk geen keus dan weer naar huis terug te keren.²⁶⁷

Een aanklacht kan niet ingetrokken worden. Volgens het *United Nations Populations Fund* (UNFPA) keert meer dan de helft van vrouwen in opvanghuizen binnen twee weken terug naar haar familie. Toegenomen media-aandacht voor het overheidspresteren op dit gebied draagt bij aan een meer nauwgezette uitvoering van geldende regelgeving.

Er is nog steeds sprake van een tekort aan opvangmogelijkheden voor vrouwen,²⁶⁸ maar het aantal groeit. Aan verbetering van de serviceverlening en samenwerking van instanties wordt gewerkt. De 2005 *Law on Municipalities* vereiste dat in alle gemeentes met meer dan 50.000 inwoners er tenminste een opvangmogelijkheid moet zijn. In veel gemeentes is dat niet het geval, of onvoldoende.²⁶⁹

Vluchtelingen, prostituees (vaak buitenlandse slachtoffers van mensenhandel) en officieel ongetrouwde vrouwen (die bijvoorbeeld in een religieuze ceremonie zijn getrouwd) mogen geen gebruik maken van opvanghuizen. Overigens blijft het voor veel vrouwen moeilijk om toevlucht te zoeken tot opvanghuizen, omdat ze niet van het bestaan daarvan afweten of geen mogelijkheid zien om te ontsnappen aan de vaak kleine en gesloten familie- of dorpsgemeenschappen. Veel vrouwen doen geen aangifte van mishandeling uit vrees voor repercussies.

In het Matra²⁷⁰-project *Domestic Violence Eradication* (DOVE) werkt de Nederlandse organisatie *Seed Foundation* samen met Turkse overheden en NGO's aan preventie van huiselijk geweld in Turkije. Het gaat hierbij om verbetering van de opvang van mishandelde vrouwen en hun kinderen, mentaliteitsverandering bij mannen, verbetering van beleid en werkwijzen van de politie, sociale en economische reïntegratie van slachtoffers en bewustwording creëren bij het grote publiek. Het project loopt in de steden Ankara, Adana en Mersin. Het streven is een model te ontwikkelen dat in heel Turkije kan worden toegepast.

Huiselijk geweld staat intussen hoog op de Turkse politieke agenda. De nieuwe minister van *Familiezaken en Sociaal Beleid*, Fatma Sahin (de enige vrouw in het Turkse kabinet) heeft aangekondigd elektronische banden te willen introduceren, zodat daders gemakkelijker gemonitord zouden kunnen worden. Zij kondigde ook speciale eenheden aan binnen de kantoren van openbare aanklagers om de slachtoffers van huiselijk geweld te beschermen. President Gül van zijn kant vroeg de *State Inspection Board* alle aspecten van huiselijk geweld te onderzoeken en te bekijken hoe dit probleem internationaal zou kunnen worden aangepakt.

Het is onwaarschijnlijk dat de positie van de vrouw in de Turkse maatschappij op korte termijn zal verbeteren. Het uitbannen van geweld tegen vrouwen vereist een verandering in het denken over vrouwen. Zolang vrouwen nauwelijks deelnemen

²⁶⁷ *Anti-violence act sends hope to women around the world*, Human Rights Watch (1 september 2010).

²⁶⁸ *Annual Report 2011 – Turkey*, Amnesty International (13 mei 2011); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

²⁶⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

²⁷⁰ Het programma Maatschappelijke Transformatie (Matra) richt zich op de opbouw van het maatschappelijk middenveld in de Midden- en Oost-Europese landen. Op die manier worden tot de EU toetredende landen en (nieuwe) buurlanden van de EU ondersteund bij de overgang naar een democratische samenleving.

aan de arbeidsmarkt en evenmin politiek actief zijn, zal een mentaliteitsverandering uitblijven. Het patriarchale karakter van de Turkse maatschappij zorgt ervoor dat deze vicieuze cirkel in stand wordt gehouden. Voor alle wetgeving en maatregelen zoals het openen van opvanghuizen geldt bovendien dat er vaak een discrepantie bestaat met de dagelijkse praktijk. Zo is slechts een fractie van de wettelijk verplichte opvanghuizen daadwerkelijk opgericht en hebben de bestaande opvanghuizen onvoldoende faciliteiten.²⁷¹

Wel bereidt minister Sahin een nieuwe wet inzake huiselijk geweld tegen vrouwen voor. De minister heeft hiertoe overlegd met vele betrokken ngo's. Dit was volgens de ngo's voor het eerst dat de ngo's werden betrokken bij het opstellen van wetgeving. De wet zou onder andere betere (toegang tot) opvang regelen en een strengere aanpak van daders. De wet zou in 2012 in het parlement moeten worden behandeld.

3.4.5 *Minderjarigen*

In de regel wordt in Turkije in principe iedereen vanaf 18 jaar beschouwd als wettelijk meerderjarig in overeenstemming met artikel 11 van het Burgerlijk Wetboek en de 2005 *Law on Child Protection*. Vanaf dat moment heeft hij/zij het recht zichzelf te vertegenwoordigen voor de wet en voor het uitvoeren van wettelijke procedures. Degenen die jonger dan achttien jaar zijn, worden beschouwd als jongeren die niet de wettelijke leeftijd hebben ingevolge het Burgerlijke Wetboek en het Wetboek van Strafrecht.

In overeenstemming met de wet kan een huwelijk gesloten worden. Een beslissing van een rechter over een persoon die ouder is dan 15 jaar om hem/haar te verklaren als zijnde van wettelijke leeftijd en met goedkeuring van zijn/haar wettelijke voogd maken het eveneens mogelijk om betrokkene als meerderjarig te beschouwen.

In Turkije is ieder kind verplicht om zijn/haar basisonderwijs te beginnen op de leeftijd van zeven jaar en om ononderbroken onderwijs van acht jaar voort te zetten.

In Turkije kan aan een minderjarig persoon een ID- of reisdocument worden verstrekt via zijn/haar wettelijk vertegenwoordiger of door middel van juridische toestemming.²⁷² Er is in Turkije geen minimum of maximum leeftijd voor een individuele ID- of reisdocument. Een ID-kaart of paspoort kan op elke leeftijd worden verstrekt onder de voorwaarde dat de wettelijke vertegenwoordigers van een minderjarig persoon (niet ouder dan 18 jaar) het document aanvragen of hun toestemming geven voor het document. De documenten kunnen niet worden afgegeven aan minderjarige personen die geen wettelijke vertegenwoordigers hebben.

Een persoon die niet de wettelijke meerderjarige leeftijd heeft, kan een ID- of reisdocument alleen via zijn/haar wettelijk vertegenwoordiger of door middel van juridische toestemming aanvragen. Het is verplicht om eerst een wettelijk vertegenwoordiger te benoemen voor degenen die geen wettelijk vertegenwoordiger hebben zoals een wettelijk voogd of advocaat.

²⁷¹ *He loves you, he beats you: family violence in Turkey and access to protection*, Human Rights Watch (4 mei 2011).

²⁷² Zie ook paragraaf 3.3.4.2 van dit algemeen ambtsbericht.

Opvang (alleenstaande) minderjarigen

Opvang van alleenstaande minderjarigen vindt in het merendeel van de gevallen in familiekring plaats. Daarnaast bestaan er opvanghuizen van de (centrale) overheid waar minderjarigen terecht kunnen als er capaciteit is. Deze opvangmogelijkheden zijn minimaal en beperkt tot de grote steden in het westen van het land. Over het algemeen zijn de opvanghuizen overvol. Er zijn grote opvanghuizen waar verwaarlozing en mishandeling voorkomen. Inmiddels werkt de overheid aan kleinere opvanghuizen.

Minderjarige asielzoekers of vluchtelingen kunnen worden opgenomen indien zij geregistreerd zijn bij de politie en zijn doorverwezen door bijvoorbeeld UNHCR.

Bij terugkeer in Turkije van alleenstaande minderjarige asielzoekers na een verblijf in het buitenland wordt allereerst nagegaan of de minderjarige daadwerkelijk geen familie meer heeft. Is dit het geval, dan wordt de minderjarige begeleid door een maatschappelijk werker. Op basis van verschillende kindervetten wordt vervolgens door de Turkse rechter een rechterlijke machtiging verstrekt ter bescherming van de minderjarige. Het gezag wordt daarna overgedragen aan de Turkse equivalent van de Raad voor de Kinderbescherming, het *Basbakanlik Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu* (SHCEK) (Agentschap voor Sociale Diensten en Kinderbescherming) van het ministerie van Algemene Zaken, dat vervolgens de verantwoordelijkheid voor de minderjarige op zich neemt.

Er zijn een aantal NGO's die hulp bieden bij de opvang en begeleiding van specifieke zwakkere groepen minderjarigen (al dan niet alleenstaand). De bekendste zijn de *Aziz Nesin Foundation* en de *Foundation for Children in Need of Protection/SOS Children's Village*. De NGO's kampen echter voortdurend met financiële problemen. Verder is er ook een aantal NGO's dat zich bezighoudt met de rechten van vluchtelingen, die ook minderjarigen helpen, zoals de *Helsinki Citizens' Assembly* en de *Multeci-der*. Hun activiteiten bestaan uit opvang en bijstaan van (alleenstaande) minderjarigen.

Het is mogelijk dat de rechten van ouders of familie worden beëindigd, indien de SHCEK en de rechtbank besluiten dat de ouders/familie hun verplichtingen naar het kind niet (kunnen) nakomen. Het kind kan dan bijvoorbeeld in een kindertehuis worden geplaatst. Ouders kunnen ook om hulp bij de verzorging van hun kind vragen. Instellingen mogen tijdelijke of langdurige opvang van een kind weigeren, als het kind asielzoeker of vluchteling is en niet over documenten van de Turkse overheid en UNHCR beschikt, waarin het kind officieel als asielzoeker wordt erkend. Een ander (bijkomend) probleem kan zijn dat het kindertehuis capaciteit (bedden of personeel) te kort heeft om een kind op te vangen.

In het rapport *2010 Findings on the Worst Forms of Child Labor – Turkey* van het Amerikaanse ministerie van Arbeid wordt bezorgdheid uitgesproken over het grote aantal jonge kinderen dat tewerk gesteld wordt in de landbouw, veeteelt, nijverheid en fabrieken.²⁷³ Bijna 50.000 kinderen werken op straat, bedelen, poetsen schoenen, of lopen vuilnisbelten af op zoek naar nog verhandelbare goederen.²⁷⁴

Turkije heeft zich in ILO-verband gecommitteerd om de ergste vormen van kinderarbeid uit te bannen. Turkije legde daarbij de nadruk op kinderen die gedwongen op straat werken en kinderen die gevaarlijk werk in fabrieken doen. De Turkse overheid besteedt gericht aandacht aan de bestrijding van kinderarbeid. In *de periode 1992 – 2008 zijn veel projecten uitgevoerd in dat kader. Dat gebeurde*

²⁷³ 2010 Findings on the Worst Forms of Child Labor – Turkey, US Department of Labor (3 oktober 2011).

²⁷⁴ 2010 Findings on the Worst Forms of Child Labor – Turkey, US Department of Labor (3 oktober 2011).

door ILO, het ministerie van Arbeid en UNICEF gezamenlijk. Na 2008 werd het stiller, vooral door het uitblijven van fondsen.

De laatste tijd gaat meer aandacht naar kinderarbeid die samenhangt met het verschijnsel seizoensarbeid. Het gaat hierbij om zeer arme gezinnen, voornamelijk Koerden uit het oosten van Turkije. Deze gezinnen vertrekken vaak al in de maand mei uit hun woonplaats en keren pas in oktober terug. Om te kunnen rondkomen, moeten zij zes tot negen maanden per jaar door het land reizen om op verschillende plekken seizoensarbeid in de landbouwsector te verrichten. Arbeidsomstandigheden voor seizoensarbeiders zijn slecht. Weliswaar is de fysieke infrastructuur (sanitair en tentenkampen) in 2010 verbeterd, maar er bestaat geen wetgeving die seizoensarbeiders beschermt. Werktijden zijn niet vastgelegd, het salaris is laag en er bestaat geen sociale zekerheid in de sector. Het ministerie van Arbeid voert momenteel een project uit dat voorziet in het bieden van onderwijs en gezondheidszorg aan seizoensarbeiders. Het is momenteel onduidelijk hoe het precies is gesteld met kinderarbeid in Turkije. Het laatste grootschalige onderzoek hiernaar dateert van 2006. Het ministerie van Arbeid gaf aan in 2012 een vervolgonderzoek te zullen uitvoeren.

Ingevolge de 2005 *Law on Child Protection* dienen in alle 81 provincies van het land rechtbanken voor kinderen te worden ingesteld. Het aantal van deze rechtbanken nam van 40 in 2008 toe tot 73. Zij zijn gevestigd in 33 van de 81 provincies. Slechts in zeven provincies zijn er rechtbanken die zware misdrijven waarbij kinderen betrokken zijn, behandelen.²⁷⁵

Ingevolge de 2005 *Law on Child Protection* worden alle Turkse burgers tot 18 jaar beschouwd als kinderen en genieten kinderrechten. Echter, door wijzigingen in de 2006 *Anti-Terror Law*, in het bijzonder met betrekking tot de artikelen 220 en 314 van de *Criminal Code*, kunnen kinderen tussen de vijftien en achttien jaar als volwassenen berecht worden.

In haar voortgangsrapport stelde de Commissie bezorgd te zijn over de situatie van minderjarigen in gevangenissen. Vanwege beperkte opvang in *Juvenile Reformatories* verblijven de meesten van hen tijdens voorarrest in gevangenissen voor volwassenen.²⁷⁶ Er zouden zo'n 2.500 kinderen tussen de 12 en 18 jaar in de gevangenis zitten.²⁷⁷

3.4.6 *Homoseksuelen, travestieten en transseksuelen (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender (LGBT))*

Van strafbaarstelling van homoseksuele handelingen, strafvervolgning of een actief vervolgingsbeleid om de enkele reden van homoseksuele geaardheid is in Turkije geen sprake. Met betrekking tot de vraag of het bekend zijn van een (toegeschreven) homoseksuele geaardheid van een persoon in de praktijk kan leiden tot onevenredige of discriminatoire bestraffing of tenuitvoerlegging van een straf die wordt opgelegd bij (strafrechtelijke) vervolging wegens een algemeen delict, kan gesteld worden dat lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenderisten, transseksuelen en travestieten (LGBT) buitensporig gewelddadig worden aangepakt door de politie, waarin op niet-wezenlijke gronden wordt

²⁷⁵ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁷⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); *Turkey: All children have rights*, Amnesty International (22 november 2011).

²⁷⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

overgegaan tot strafvervolgning.²⁷⁸ Deze gevallen lijken vooral transseksuelen te betreffen.²⁷⁹ Bepalingen in het strafrecht inzake openbaar exhibitionisme en overtredingen jegens de publieke moraliteit worden soms gebruikt om te discrimineren tegen LGBT personen.²⁸⁰ De wet op Misdragingen wordt vaak gebruikt om boetes op te leggen aan transgender personen.²⁸¹

De zwakkere juridische positie van LGBT blijkt ook in rechtszaken tegen mensen die geweld hebben gebruikt tegen LGBT. In de Turkse strafwet komt een artikel getiteld *unfair provocation* voor (artikel 29). Dit artikel wordt regelmatig toegepast bij LGBT gerelateerde strafzaken, zoals het in elkaar slaan van LGBT. Indien *unfair provocation* wordt toegepast, krijgt de schuldige een kwart strafvermindering. Andere termen die ook in LGBT-zaken tegen LGBT worden gebruikt, zijn *Turkish way of life* en *general moral*.

Discriminatie op grond van seksuele identiteit blijft in Turkije waarschijnlijk toegestaan.²⁸² De Turkse wetgever werkt momenteel aan een nieuwe anti-discriminatiewet, op basis van een concept dat door het mensenrechtenplatform IHOP in 2009 is voorbereid. In dit concept was criminalisering van discriminatie op basis van seksuele identiteit opgenomen. Het ministerie van Justitie heeft deze bepaling in het ontwerp echter geschrapt.²⁸³

Geweld tegen homoseksuelen en transseksuelen komt geregeld voor.²⁸⁴ Volgens een onderzoek van de LGBT-organisatie Lambda Istanboel in 2010 onder 104 transgender-vrouwen stelde meer dan 89 procent van hen slachtoffer van fysiek geweld in politie-detentie te zijn geweest.²⁸⁵ Turkse LGBT-organisaties documenteerden in 2010 zestien gevallen van moord/doodslag op personen die om het leven waren gebracht vanwege hun seksuele geaardheid of geslachtelijke identiteit.²⁸⁶ De maatschappelijke acceptatie van transgenders (travestieten/transseksuelen) is in Turkije erg laag, vooral in conservatievere gebieden (conservatieve wijken in grote steden en op het platteland). Dit uit zich dagelijks in discriminatie. Politieoptreden tegen transgenders kan erg gewelddadig zijn.²⁸⁷ Willekeurig, grof en/of seksueel politiegeweld tegen transgenders komt voor. Per jaar vinden zo'n 15 à 20 moorden plaats op transgenders. Dit gebeurt vaak in een situatie, waarbij de dader een klant is en de transgender een prostitué. Ook komt eerwraak op transgenders voor. Duidelijke haatmoorden, waarbij het transgender-slachtoffer is verminkt bij genitaliën en/of borsten, worden zelden als dusdanig erkend. Een dader die beweert zich geprovoceerd te hebben gevoeld toen

²⁷⁸ *Not an illness nor a crime - lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

²⁷⁹ *Not an illness nor a crime - lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

²⁸⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); *Not an illness nor a crime - lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

²⁸¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); *Not an illness nor a crime - lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

²⁸² *Annual Report 2011 - Turkey*, Amnesty International (13 mei 2011).

²⁸³ Ankara 027 van 1 maart 2011, BZ-Vertrouwelijk.

²⁸⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010); *Not an illness nor a crime - lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011); *Turkey: Stop violence against transgender people*, KAOS GL (News) (1 april 2011); Fédération internationale des ligues des droits de l'homme, *Annual Report 2011 Turkey* (25 oktober 2011).

²⁸⁵ *Not an illness nor a crime - lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

²⁸⁶ *Not an illness nor a crime - lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

²⁸⁷ *Joint letter to Turkish officials on the upcoming trial of Pink Life activists*, KAOS GL [News] (18 oktober 2010).

hij ontdekte dat de vrouw waarmee hij een (kortstondige) seksuele relatie wilde aangaan, transgender was, krijgt hiervoor vaak strafvermindering. Transgenders zijn zichtbaar op straat in grote steden. Omdat transgenders lastig aan werk komen, werken veel van hen in de seksindustrie en als prostitué.

Op 29 december 2010 begon in Ankara het proces tegen drie transgender activisten, die op 16 juni 2010 door de politie waren opgepakt. Zij waren gearresteerd vanwege onduidelijke klachten van de politie. Volgens de transgender ngo *Pink-Life* zaten de activisten in een auto toen zij zonder aanwijsbare reden werden aangehouden en opgepakt. De drie activisten zijn in oktober 2011 veroordeeld tot voorwaardelijke celstraf wegens belediging van de politie en verzet bij arrestatie. Eerder in 2010 waren vijf transgender activisten opgepakt en tijdens de eerste zittingsdag van hun proces weer vrijgelaten, omdat er volgens de rechter onvoldoende bewijs tegen hen was.²⁸⁸

Homofobia heeft ook volgens de Commissie van de Europese Gemeenschappen geleid tot gevallen van fysiek en seksueel geweld. De dood van diverse transseksuelen en travestieten is volgens de Commissie een zorgelijke ontwikkeling. Rechtbanken hebben volgens de Commissie het beginsel van *unjust provocation* toegepast ten gunste van plegers van misdrijven tegen transseksuelen en travestieten.²⁸⁹

De term *hate-crime*²⁹⁰ bestaat niet in de Turkse strafwet. LGBT-organisaties dringen er op aan om deze term op te nemen in de Turkse strafwet. Misdaden tegen LGBT worden niet actief onderzocht. Als dit wel gebeurt, wordt in veel gevallen afgezien van strafvervolging.²⁹¹

In de Turkse samenleving wordt homoseksualiteit in het algemeen nog weinig sociaal geaccepteerd. Het is in Turkije en vooral op het platteland en in dorpen bijna onmogelijk om openlijk LGBT te zijn en een normaal leven te leiden. In de grote steden Istanbul, Ankara en Izmir is het wel mogelijk als LGBT te leven, mits men hier discreet mee om gaat. Hoewel homoseksualiteit niet strafbaar is, klagen homoseksuelen over toenemende intolerantie vanuit de samenleving en door overheidsinstanties.²⁹² Daarbij zou de wet onvoldoende bescherming bieden. Ook de Turkse autoriteiten bieden onvoldoende bescherming. LGBT durven in het algemeen niet om bescherming te vragen. De politie wordt door veel LGBT niet vertrouwd vanwege bestaande vooroordelen. Voorzover LGBT in Turkije al aangifte kunnen doen in geval van discriminatie en/of bedreiging bij de autoriteiten, worden hun aangiftes over het algemeen niet in behandeling genomen. De bescherming van LGBT's is de laatste jaren wel enigszins verbeterd, door LGBT-netwerken die in actie komen wanneer sprake is van (politie) geweld.

²⁸⁸ Turkey: *Dismiss charges against transgender activists*, KAOS GL [News] (23 december 2010).

²⁸⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁹⁰ *Hate-crime* (haat-misdaad) betreft een criminele handeling (geweld, schade aan persoonlijke eigendommen, emotionele, verbale of fysieke intimidatie, aanstootgevende graffiti, brieven of e-mails (zogenaamde hate-mail)), gemotiveerd door haat jegens een lid van een bepaalde groep.

²⁹¹ *Not an illness nor a crime – lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

²⁹² *Not an illness nor a crime – lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

Er hebben zich volgens de Europese Commissie in haar Voortgangsrapport diverse gevallen van discriminatie op de werkplek voorgedaan, als gevolg waarvan LGBT werknemers vanwege hun seksuele geaardheid zijn ontslagen.²⁹³

De Turkse overheid heeft de gewoonte om lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenderisten, transseksuelen of travestieten te ontslaan of over te plaatsen, zodra bekend wordt dat zij LGBT zijn. Als bekend wordt dat bijvoorbeeld een leraar van een staatsschool homoseksueel is, dan wordt hij ontslagen of naar een functie overgeplaatst waarbij hij geen contact met kinderen heeft. Hoewel de overheid een bepaalde mate van ontslagbescherming biedt, is zijn positie zwak. Ook zal bij het aanvechten van ontslag de geaardheid van betrokkene breder bekend worden, met allerlei nadelige gevolgen voor zijn sociale en verdere beroepsleven. Als gevolg hiervan wordt meestal afgezien van het maken van bezwaar tegen ontslag. In de privésector is nog minder bescherming tegen ontslag dan bij de overheid. In de meeste landen is het aan de werkgever om aan te tonen dat de werknemer schuld heeft aan het ontslag. In Turkije moet de werknemer aantonen dat hij geen schuld heeft.²⁹⁴

Ondanks de kwetsbare positie van LGBT in Turkije, kent Istanbul een levendige homoscene. Ook in Ankara en Izmir zijn homo-organisaties actief. Internet is een van de manieren om homo's met elkaar in contact te brengen en te informeren over cultuur, activiteiten, media en gezondheid. Van 17 tot 24 november 2011 vond in Ankara het eerste LGBT-filmfestival in Turkije plaats. Het zogenaamde *PinkLife Queerfest* werd georganiseerd door de ngo *PembeHayat*, met financiële steun van westerse ambassades. De openingsfilm van het festival, *Zenne*, won eerder al belangrijke Turkse filmprijzen. In de marge van het festival was er nog een tentoonstelling met portretten en verhalen van transseksuelen.

De homobeweging in Turkije breidt zich langzaam maar zeker uit; er komen steeds meer homo-organisaties bij (de eerste officieel erkende homostudentenclub werd in 2007 opgericht). De band met andere homo-organisaties (lokaal/internationaal) wordt versterkt. In de jaren negentig van de vorige eeuw waren er enkele niet-succesvolle pogingen om ook lesbische organisaties op te richten, zoals Sappho's Girls (*Sappho'nun Kizlari*) en Sisters of Venus (*Venus'un Kizkardesleri*). Dit vloeiende voort uit het feit dat in de toen bestaande LGBT-organisaties lesbiennes identiteitsproblemen ondervonden in voornamelijk door (mannelijke) homoseksuelen gedomineerde bewegingen.

Bij de Turkse LGBT-organisaties is sprake van een groeiend zelfbewustzijn.²⁹⁵ Deze organisaties treden steeds openlijker naar buiten.²⁹⁶ Ondanks dit groter zelfbewustzijn bij LGBT-organisaties is de LGBT-gemeenschap - op individuele basis - nog steeds liever niet zichtbaar. In september 2011 hadden verschillende LGBT-organisaties een gesprek met de nieuwe minister voor Familie- en Sociale Zaken. Dit was een opmerkelijke verbetering, aangezien de ambtsvoorganger (de minister voor Vrouwen- en Familiezaken) homoseksualiteit in 2010 nog een mentale aandoening noemde.

LGBT kunnen zich organiseren. De overheid probeert het hen wel, bijvoorbeeld door middel van administratief treiteren, moeilijk te maken. Hoewel formele registratie

²⁹³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010).

²⁹⁴ *Not an illness nor a crime – lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011).

²⁹⁵ Zie ook *LGBT activists in Turkey launch ground-breaking publication*, www.eurasianet.org (30 augustus 2010).

²⁹⁶ *Gay, lesbian films no longer a problem for Turkish audiences*, KAOS GL [News] (17 februari 2011).

als organisatie uiteindelijk meestal wel lukt, is dit voor LGBT-organisaties veel lastiger dan voor andere NGO's.

Begin 2007 eiste de gouverneur van Istanbul opheffing van de LGBT-organisatie Lambda Istanbul. De naam en doelstellingen van de organisatie zouden in strijd zijn met de wet en de moraliteit.²⁹⁷ De uiteindelijke beslissing van het Hof van Beroep was echter dat Lambda Istanbul open mocht blijven.

Lambda Istanbul zet zich sinds de oprichting in 1993 in voor de LGBT-gemeenschap in Turkije en heeft een eigen telefoonhulplijn. Via culturele, educatieve en politieke acties probeert Lambda Istanbul meer aandacht voor de positie van homoseksuelen in Turkije te krijgen.

Zusterorganisatie Kaos GL in Ankara kreeg in 2005 met eenzelfde beschuldiging te maken van de gouverneur van Ankara. Het verzoek tot sluiting van de organisatie werd toen echter door de rechter afgewezen.

3.4.7 *Dienstplichtigen*

De voornaamste bepalingen ten aanzien van de Turkse dienstplicht zijn opgenomen in de wet op de Militaire Dienstplicht onder nummer 111. De dienstplichtige leeftijd begint in het jaar waarop men het 20^e levensjaar in gaat. Aangezien men in Turkije de levensjaren anders telt, bereikt iemand de dienstplichtige leeftijd op 1 januari van het jaar dat hij 19 jaar wordt. Alleen mannen worden opgeroepen voor de dienstplicht.

Turken in het buitenland worden ook opgeroepen voor vervulling van de dienstplicht. Als hun adresgegevens bij de Turkse overheid bekend zijn, krijgen zij hun oproep thuis gestuurd, anders wordt de oproep naar een consulaat-generaal in het land van vestiging gestuurd. Als een aangeschreven persoon zich niet meldt voor de dienstplicht, wordt er jaarlijks een nieuwe brief gestuurd. In de praktijk kan het voorkomen dat iemand zijn oproep voor de militaire dienst later ontvangt dan officieel zou moeten.

Mannen met de Turkse nationaliteit die in het buitenland wonen, kunnen de Turkse overheid verzoeken uitvoering van de dienstplicht uit te stellen, totdat de leeftijd van 38 jaar is bereikt.

Deze regeling geldt alleen voor in het buitenland woonachtige mensen met de Turkse nationaliteit, die minimaal drie jaar legaal in dat land woonachtig zijn en tevens hun daadwerkelijke hoofdverblijf daar hebben. Zij kunnen de dienstplicht afkopen door € 5112 te betalen en een militaire basistraining van 21 dagen te vervullen. Het bedrag van € 5112 mag in vier gelijke termijnen worden betaald tot de leeftijd van 38 jaar.

Mocht een in het buitenland woonachtige persoon met de Turkse nationaliteit tot zijn 38ste jaar de dienstplicht niet hebben vervuld, dan kan hij deze alsnog vervullen door € 10.000 in één keer te betalen en de militaire basistraining van 21 dagen te volgen, mits de aanvraag is gedaan, voordat de leeftijd van 45 jaar is bereikt. Personen boven de leeftijd van 45 jaar komen niet in aanmerking voor deze afkoopregeling.

²⁹⁷ *No association may be founded for purposes against law and morality. (artikel 56 Turks BW) en the family is the foundation of the Turkish society.... en the state shall take the necessary measures and establish the necessary organisation to ensure the peace and welfare of the family. (artikel 41 Turkse Grondwet). Artikel 54 van de Turkse wet op de organisaties biedt de mogelijkheid tot opschorting van de werkzaamheden van organisaties op grond van onder andere public morality.*

Met de wetwijziging van artikel 43 is de afkoopregeling uitgebreid en wordt er nu een mogelijkheid geboden aan personen die de leeftijd van 45 jaar al hebben bereikt, en die zich niet hadden gemeld voor de dienstplicht, om de dienstplicht af te kopen door € 15.000 te betalen. Deze personen zijn daarmee ook ontslagen van de vervangende dienstplicht.

De dienstplicht vervalt niet zodra het bedrag is betaald en de eventuele vervangende dienstplicht is vervuld, maar zodra de dienstplichtige een beschikking *Tezkere* heeft ontvangen van de Turkse overheid. Vanaf het 65ste levensjaar vervalt de dienstplicht.

Op 29 november 2011 stemde het parlement in met een wetsvoorstel, op grond waarvan het mogelijk is om de dienstplicht af te kopen. Tot op heden was de afkoopmogelijkheid alleen voorbehouden aan in het buitenland wonende Turken. De nieuwe regeling zal gaan gelden voor elke dienstplichtige Turk, die is geboren op of voor 31 december 1982. Het betreft hier een eenmalige maatregel. De doelgroep kan hier gebruik van maken tot zes maanden nadat de regelgeving officieel in werking is getreden, door betaling van 30.000 TL (ca. 13.000 Euro). Ook zal er in dat geval geen 21 dagen vervangende basistraining worden opgelegd, zoals thans het geval is bij in het buitenland wonende Turken die hun dienstplicht willen afkopen. Voor Turken die buiten Turkije wonen, wordt deze nieuwe regeling identiek toegepast.

Ook de bestaande structurele afkoopregeling van de in het buitenland wonende Turken wordt enigszins aangepast. Het afkoopbedrag is vastgesteld op 10.000 Euro ongeacht de leeftijd die de aanvrager heeft. Voorheen was er een differentiatie in aangebracht en kon het afkoopbedrag variëren van ca. 5.000 Euro tot ca. 10.000 Euro afhankelijk van de leeftijd. Tevens vervalt ook hier de 21 dagen verplichte basistraining die bij afkoop alsnog in Turkije diende te worden gevolgd. Daarbij blijft het vereiste overeind dat men moet kunnen aantonen 1.000 dagen in het buitenland te hebben gewoond en gewerkt.

Volgens cijfers van de Turkse overheid ontduikt gemiddeld 25% van de in het buitenland woonachtige Turken de dienstplicht. Zij ondervinden geen problemen bij het reizen naar Turkije, maar kunnen problemen ondervinden bij de uitreis. Het niet vervullen van de dienstplicht komt niet altijd naar voren bij de paspoortcontrole. Dienstplicht-gegevens zijn gekoppeld aan iemands *nüfus*-gegevens (Turks bevolkingsregister) en niet aan iemands paspoort-gegevens. Turken die hun dienstplicht niet hebben vervuld, ondervinden problemen bij de aanvraag van een nieuw Turks paspoort.

In het buitenland woonachtige personen met een voormalige Turkse nationaliteit die zijn gedenaturaliseerd, zijn niet langer verplicht de dienstplicht te vervullen. Een verzoek tot denaturalisatie kan worden ingediend bij een Turks consulaat-generaal. De Turkse autoriteiten stemmen in de regel in met een dergelijk verzoek, mits de persoon in kwestie drie jaar legaal in het buitenland woont, daar legaal werk heeft, Turkije op legale wijze heeft verlaten, en in Turkije geen uitstaande veroordelingen op zijn naam heeft staan. Een besluit over het opgeven van de Turkse nationaliteit wordt in de regel binnen twee jaar genomen. Het niet vervullen van de dienstplicht is geen reden om een verzoek tot denaturalisatie te weigeren. Het niet antwoorden op een verzoek tot denaturalisatie betekent volgens de Turkse autoriteiten dat het verzoek is afgewezen.

De Turkse wet kent nog altijd niet de mogelijkheid van vervangende dienstplicht voor gewetensbezwaarden (*vicdani retci*). Er is in de verslagperiode geen

voortgang geboekt wat betreft de situatie inzake gewetensbezwaarden.²⁹⁸ Turkije dient zich nog te voegen naar de uitspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens inzake Ülke versus Turkije. Het land dient wetgeving aan te nemen die herhaalde vervolging en veroordeling op grond van aanhoudende ongehoorzaamheid van militaire bevelen voorkomt van personen die weigeren hun militaire dienstplicht te vervullen om reden van gewetensbezwaar of religieuze overtuiging. Gewetensbezwaarden worden in Turkije niet erkend. Op verzoek van een militaire rechtbank boog het Constitutioneel Hof zich in mei 2009 over de vraag of herhaalde veroordeling van gewetensbezwaarden kan worden stopgezet. Het Hof oordeelde zich om procedurele redenen niet bevoegd om hierover een uitspraak te doen.

Voorzover bekend voeren de Turkse autoriteiten geen actief opsporingsbeleid ten aanzien van dienstweigeraars. De betrokkene dient zijn militaire dienstplicht te vervullen en gehoor te geven aan de oproepen daartoe van het Turkse ministerie van Defensie. Duizenden in Turkije woonachtige mannen met de Turkse nationaliteit ontduiken de dienstplicht. Het grootste deel van hen wordt niet alsnog gedwongen naar de medische keuring gebracht en tegen hen wordt over het algemeen geen strafprocedure gestart. Sinds begin 2011 zijn de militaire gerechtshoven niet langer bevoegd om dienstweigeraars te vervolgen. Vervolging geschiedt nu door de reguliere rechtbank. Deze wijziging heeft geleid tot een verdere overbelasting van de Turkse rechtbanken. Bestrafing van dienstplichtontduikers wordt geregeld door artikel 63 van wet nummer 1632. Weigering van vervulling van de dienstplicht wegens gewetensbezwaren wordt bestraft op basis van artikel 318 van de Turkse Strafwet. Het is van belang in het oog te houden dat een Turkse rechter gevangenisstraffen voorwaardelijk oplegt, of oplegt in de vorm van een boete, zolang de uitstaande straf cumulatief niet hoger is dan twee jaar.

Over de vraag of in geval van strafrechtelijke vervolging op grond van dienstweigeren of desertie sprake is van een onevenredige of discriminatoire bestraffing of tenuitvoerlegging van de straf wegens ras, religie, nationaliteit, lidmaatschap van een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging, is geen specifieke informatie beschikbaar. Het valt niet uit te sluiten dat gevallen van discriminatie voorkomen tijdens de bestraffing of de tenuitvoerlegging van een straf. Het valt moeilijk vast te stellen in hoeverre deze gevallen van discriminatie een patroon vormen.

Over de situatie van minderheidsgroepen in de Turkse strijdkrachten is geen betrouwbare informatie beschikbaar.²⁹⁹

De Turkse strijdkrachten hanteren een gezondheidsreglement, waarbij homoseksualiteit als een psychische ziekte wordt aangeduid en homoseksuelen als ongeschikt worden aangemerkt voor het vervullen van de militaire dienstplicht. Dienstplichtigen die stellen homoseksueel te zijn, dienen daartoe foto's van seksuele daden als bewijs te overleggen. Een klein aantal van hen moest vernederend medisch onderzoek ondergaan.³⁰⁰

²⁹⁸ *Annual Report 2011 – Turkey*, Amnesty International (13 mei 2011).

²⁹⁹ zie ook *Military, conscription, ethnic Kurds, discrimination, deployment, draft evasion*, Country of origin research and information (20 januari 2011).

³⁰⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010)1327 (Brussel, 9 november 2010); US Department of State, *2010 Country Reports on Human Rights Practices – Turkey* (8 april 2011); *Not an illness nor a crime – lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality*, Amnesty International (21 juni 2011); *Gays in Turkey – Not wanted – The difficulties gays have in winning*

exemption from military service, The Economist (22 oktober 2011); *Turkey's first openly gay referee adamant to continue battle*, KAOS GL [News] (1 april 2011).

Migratiestromen

Voornamelijk via de landsgrenzen met Iran, Irak en Syrië komen vluchtelingen Turkije binnen.³⁰¹ Belangrijkste groepen zijn Irakezen (36,5%), Afghanen (23%), Iraniërs (23%) en Somaliërs (7,5%).³⁰² Sommige vluchtelingen hebben als doel via UNHCR een status te verkrijgen en via hervestiging op legale wijze naar het westen te komen.³⁰³ Het overgrote deel ziet Turkije echter als een springplank voor illegale migratie naar het westen. In steden als Izmir zijn concentraties illegalen in afwachting van de oversteek. In verband met een grote instroom van illegale vreemdelingen via de noordoostelijke landgrens tussen Griekenland en Turkije vond op Grieks verzoek in de verslagperiode een door *Frontex* (het Europees Agentschap voor beheer van de operationele samenwerking aan de buitengrenzen van de lidstaten van de Europese Unie) gecoördineerde gezamenlijke operatie (operatie Poseidon) plaats.³⁰⁴ *Frontex*³⁰⁵ wordt ingezet bij (tijdelijke) operaties, wanneer bijvoorbeeld opeens een golf vluchtelingen via een lidstaat het grondgebied van de Europese Unie binnenkomt. Het optreden van *Frontex* wordt niet altijd transparant bevonden. Schending van mensenrechten kan voorkomen, als *Frontex*-personeel ook aangehouden illegale migranten gaat interviewen en identificeren.³⁰⁶

Hoewel de aantallen aan het afnemen zijn, was Turkije in het verleden een belangrijk land van oorsprong. Zo staat het land op de negende plaats op de wereldlijst, met een aantal van 210.000 Turken die in de afgelopen decennia elders asiel hebben aangevraagd.³⁰⁷ Daarnaast heeft Turkije vanwege de Koerdische strijd een eigen vluchtelingenprobleem. Zo bevinden zich 10.240 Turkse Koerden in het Makhmour-kamp in het noorden van Irak, terwijl er in Turkije zelf honderdduizenden inheemse vluchtelingen (IDP-*Internally Displaced Persons*) zijn.³⁰⁸

Ten slotte is Turkije in toenemende mate een land van bestemming voor migranten van de Balkan en CIS-landen (voormalige Sovjet-republieken) die op zoek zijn naar werk in de booming Turkse economie.

³⁰¹ *Iraniërs zoeken hun toevlucht in Turkije*, Eindhovens Dagblad (9 oktober 2010).

³⁰² *Statistical report on UNHCR registered Iraqis and non-Iraqis*, UNHCR (30 september 2011).

³⁰³ Zo dienden in 2010 meer dan 9.200 mensen in Turkije bij UNHCR een asielerzoek in, een toename van 18% ten opzichte van het vorige jaar. Bijna 45% van deze asielerzoekers waren afkomstig uit Iran. (*UNHCR Global Report 2010 – Turkey* (juni 2011)). In 2011 nam dit aantal toe. In november 2011 lag het aantal asielaanvragen al op 10.000 voor dat jaar. Dit is een toename van 60% ten opzichte van 2010. (*UNHCR Resettlement Meeting*, Ankara (17 november 2011)).

³⁰⁴ *Actie tegen illegalen aan Turks-Griekse grens*, NOS Nieuws (8 oktober 2010); *EU-teams bewaken Turks-Griekse grens*, ANP (25 oktober 2010); *La Turquie doit mieux protéger sa frontière*, AFP (18 oktober 2010); *Turkey – Greece – Europe: EU to help Greece curb increased illegal immigration*, Global Insight, Country Intelligence – Analysis (25 oktober 2010); *Harde tijden voor Turkse smokkelaars*, NRC Handelsblad (4 november 2010); *Barrière moet migranten uit Turkije weren*, NRC Handelsblad (4 januari 2011).

³⁰⁵ *Frontex (Frontières extérieures)*, opgericht op 26 oktober 2004, omschrijft zelf haar taak als het beveiligen van de grenzen en het verbeteren van grenscontroles van de afzonderlijke Schengenlanden. De activiteiten worden geleid vanuit Warschau. Frontex heeft eigen apparatuur, maar kan ook gebruik maken van meer dan 100 schepen, 20 vliegtuigen, 25 helicopters, mobiele radars, voertuigen, thermocamera's en mobiele detectoren die door de verschillende landen van de EU via CRATE (*Centralised Record of Available Technical Equipment*) worden aangeboden.

³⁰⁶ *Actie tegen illegalen aan Turks-Griekse grens*, NOS Nieuws (8 oktober 2010).

³⁰⁷ Zo leverde Kirgizstan op 3 augustus 2011 Ali Osman Zor aan Turkije uit. De journalist Zor werd op 2 mei 2011 in de hoofdstad Bishkek op verzoek van Turkije aangehouden op verdenking van betrokkenheid bij een terroristische groepering met banden met Al-Qaeda. (Radio Free Europe/Radio Liberty (11 augustus 2011)).

³⁰⁸ *Refugees in Iraq camp to enjoy more services, rights after registration*, UN High Commissioner for Refugees (4 juli 2011).

Terugkeer en hervestiging

UNHCR (in samenwerking met IOM voor de operationele afwikkeling) is verantwoordelijk voor hervestiging van vluchtelingen. In de laatste twaalf jaar zijn ongeveer 60.000 vluchtelingen gehervestigd.³⁰⁹ Belangrijkste landen van hervestiging zijn VS, Canada en Australië; binnen de EU zijn dat Zweden en Frankrijk. Momenteel is met name hervestiging van Irakezen naar de VS belangrijk (zo'n 6000 op jaarbasis). Volgens UNHCR zou de EU zich meer moeten inspannen voor hervestiging van vluchtelingen op Turks grondgebied. IOM heeft een bescheiden programma voor vrijwillige terugkeer. Met dit programma wil IOM Turkije dat zelf niet financieel bijdraagt aan vrijwillige terugkeer, laten zien dat er nog andere manieren zijn dan gedwongen deportatie.

Turkije heeft alleen overeenkomsten gesloten met andere landen over de terugname van personen met een derde nationaliteit, die in een ander land dan het land van binnenkomst een asielaanvraag hebben ingediend. Zo heeft Turkije Terug- en Overnameovereenkomsten met Griekenland, Roemenië, Syrië, Kirgizië en Oekraïne. Er wordt nog onderhandeld met Bulgarije, Libië, Libanon, Wit-Rusland, Russische Federatie en Sri Lanka. Turkije heeft ook voorstellen gedaan aan Iran, Irak, Afghanistan, India en nog veertien andere landen. In deze laatste gevallen is echter nog geen sprake van actieve onderhandelingen. Over terug- en overname van vluchtelingen en/of asielzoekers heeft Turkije geen overeenkomsten met andere landen gesloten.

Turkije voert regelmatig gedwongen terugkeer-vluchten uit naar Pakistan (Islamabad) en Afghanistan (Kaboel), hoewel met beide landen nog geen Terug- en Overnameovereenkomst is gesloten. Voor wat betreft Iran en Irak is men echter een stuk voorzichtiger met het gedwongen terugsturen van vluchtelingen.

In het kader van de vrijlating van gevangenen tussen Israël en de Palestijnen, waarbij de Israëlische korporaal Gilad Shalit na vijf jaar gevangenschap werd geruild tegen honderden Palestijnse gevangenen op de West Bank en de Gaza strook, nam Turkije op 19 oktober 2011 tien Palestijnse mannen en een Palestijnse vrouw ter hervestiging op.³¹⁰

Iraakse vluchtelingen

In de verslagperiode zijn met assistentie van UNHCR geen Irakezen vrijwillig vanuit Turkije naar Irak teruggekeerd.³¹¹ Exacte gegevens over aantallen vrijwillig vanuit Turkije teruggekeerde Irakezen zijn niet voorhanden; de desbetreffende personen zouden op eigen gelegenheid en of via buurlanden kunnen zijn teruggekeerd. Er zou geen sprake zijn van een grootschalige repatriëring. Ondanks Amerikaanse druk daartoe bevordert UNHCR vrijwillige terugkeer naar Irak niet. UNHCR is van mening dat de kans zeer groot is dat Irakezen die terugkeren naar Irak opnieuw in een *internally displaced person* (IDP)-situatie terechtkomen. Mocht UNHCR individuele verzoeken bereiken wat betreft vrijwillige terugkeer, begeleidt UNHCR deze mensen zo goed mogelijk binnen de hen bestaande mogelijkheden.

Geen van de bij UNHCR geregistreerde Iraakse asielzoekers is in de verslagperiode gedeporteerd.³¹² Over het aantal door de Turkse autoriteiten gedeporteerde illegale Irakezen is geen duidelijkheid te verkrijgen. Soms worden Irakezen aan de grens

³⁰⁹ Zo droeg UNHCR in 2010 in Turkije meer dan 6.800 mensen voor hervestiging voor. (UNHCR Global Report 2010 - Turkey (juni 2011))

³¹⁰ *Palestinians arrive in Turkey after prisoner swap deal*, Radio Free Europe/Radio Liberty (19 oktober 2011).

³¹¹ *Statistical report on UNHCR registered Iraqis and non-Iraqis (Turkey)* (30 september 2011).

³¹² *Statistical report on UNHCR registered Iraqis and non-Iraqis (Turkey)* (30 september 2011).

door Turkije geweigerd. Tussen Turkije en Irak is er geen terug- en overnameovereenkomst gesloten voor personen afkomstig uit Irak.

In het algemeen kan worden gesteld dat er in de verslagperiode geen verandering is opgetreden in de situatie van vluchtelingen en asielzoekers afkomstig uit (het noorden van) Irak, Iran en andere niet-Europese landen, die zich bij UNHCR in Turkije hebben aangemeld, ofwel door UNHCR zijn erkend als vluchteling. De situatie kan in het algemeen gekenschetst worden als matig tot slecht. De situatie van vluchtelingen en asielzoekers die over financiële middelen beschikken, is over het algemeen beter.

Oeigoerse vluchtelingen

De Oeigoeren in Turkije zijn beter georganiseerd dan bevolkingsgroepen uit andere landen. Oeigoerse ngo's staan bekend om hun goede samenwerking met de Turkse overheid. Dankzij deze ngo's is de situatie van Oeigoerse asielzoekers en vluchtelingen over het algemeen beter dan die van asielzoekers en vluchtelingen uit bijvoorbeeld Iran en Irak. Turkije en China hebben geen terug- en overnameovereenkomst gesloten. Turkije heeft groot belang bij het behouden van goede relaties met China; Oeigoeren wordt ontraden naar Turkije te komen. Oeigoeren die een bepaalde politieke positie hebben ingenomen of die zeer religieus zijn (islamisten) worden uit Turkije geweerd. Ook is Turkije terughoudend (mogelijk vanwege de religie) in het accepteren van Oeigoeren die in landen als Iran, Pakistan, Saoedi-Arabië en Egypte hebben gewoond. Het land is iets toleranter voor Oeigoeren, die in Kazachstan, Turkmenistan en Tadzjikistan hebben gewoond.

In Turkije bestaat geen permanente verblijfsvergunning. Oeigoerse immigranten kunnen een verblijfsvergunning krijgen voor ten hoogste de periode waarvoor het paspoort geldig is. Heeft de aanvrager een kind dat op school ingeschreven staat, dan is het voor hem makkelijker om een verblijfsvergunning te krijgen. De duur van de verblijfsvergunning komt meestal overeen met de duur van de inschrijving op school. Met een verblijfsvergunning is het echter nog steeds illegaal om te werken. Na het verlopen van de verblijfsvergunning lopen in Turkije illegaal verblijvende Oeigoeren het risico het land te worden uitgezet. Zij worden echter niet actief opgespoord en lopen in dat opzicht minder risico dan bijvoorbeeld illegaal in Turkije verblijvende Irakezen of Iraniërs. Als er aanleiding daartoe is, kan als tijdelijke maatregel worden besloten verblijfsvergunningen af te geven. Bijkomende factoren waardoor Oeigoeren meer kans hebben om een verblijfsvergunning te krijgen, zijn wanneer zij familie in Turkije hebben of als ze rechtstreeks uit Xinjiang komen.

Oeigoerse immigranten kunnen in aanmerking komen voor een Turks staatsburgerschap, mits zij aan bepaalde criteria voldoen. Soms wordt op ad hoc basis Turks staatsburgerschap verleend, bijvoorbeeld in het kader van verkiezingscampagnes. Het verkrijgen van het Turks staatsburgerschap gaat niet automatisch. Oeigoeren hebben echter wel meer kans deze status te krijgen dan andere vluchtelingen en asielzoekers.

Er zijn geen gevallen bekend in de verslagperiode van Oeigoeren die vanuit Turkije zijn teruggestuurd naar China of naar derde landen, alwaar zij eerder hebben verbleven. Ook bij de in de VS gevestigde Uyghur Human Rights Project zijn dergelijke gevallen niet bekend. Na afwijzing van hun verzoek voor een verblijfsvergunning worden personen overgedragen aan de *deportation unit*. Deze unit heeft nog een sub-unit, die om humanitaire redenen alsnog een verblijfsvergunning kan verstrekken.

Syrische vluchtelingen

Vluchtelingen afkomstig uit Syrië, die de onlusten in hun land ontvluchtten, worden in kampen opgevangen in de Turks-Syrische grensstreek. 20.000 Syriërs zijn in 2011 Turkije binnengekomen als vluchteling. In november 2011 verbleven hiervan nog ongeveer 7.600 personen in vluchtelingenkampen.³¹³ UNHCR heeft de vluchtelingenkampen enkele malen mogen bezoeken. Zij waren toen positief over de hulpverlening. De voedselvoorziening en andere basisvoorzieningen werden goed verzorgd, zeker gezien de situatie, aangezien Turkije onverwachts veel vluchtelingen moest opvangen. Eind 2011 was er in de kampen ook nog Arabisch-talig onderwijs georganiseerd. De wintermaanden maken de situatie in de kampen echter moeilijker.

In de media wordt bericht over vermeende misstanden in de kampen. Zo zouden er verkrachtingen plaatsvinden. UNHCR kan dit bevestigen noch ontkennen, aangezien de organisatie geen toegang tot de kampen heeft. Volgens UNHCR komt echter in elk vluchtelingenkamp ter wereld in meerdere of mindere mate criminaliteit voor, waaronder diefstal, geweld, verkrachting en dergelijke. De houding van de vluchtelingen is voorsnog afwachtend. Zij zijn gevlucht voor het acute geweld, maar hopen snel weer naar hun land terug te kunnen keren. Op dit moment worden geen asielaanvragen bij de Turkse autoriteiten ingediend. In november 2011 kondigde de Turkse overheid officieel tijdelijke bescherming voor vluchtelingen uit Syrië af. Hoewel de Turkse autoriteiten ook voor deze afkondiging goed gastheerschap jegens de Syrische vluchtelingen toonden, biedt deze verklaring de vluchtelingen meer internationaalrechtelijke waarborgen.³¹⁴

4.1 Activiteiten internationale organisaties³¹⁵- *Internationale Organisatie voor Migratie (IOM)*

Turkije werd in 2004 lid van IOM. In de tien jaar daarvoor was IOM in Turkije aanwezig op basis van een bilaterale overeenkomst. IOM voert in Turkije haar internationale mandaat uit. De organisatie faciliteert de hervestiging van door UNHCR erkende vluchtelingen en van migranten in het kader van gezinshereniging en gezinsvorming, en ondersteunt de Turkse overheid bij beleidsvorming en – uitvoering op het gebied van migratie.³¹⁶ IOM is in Turkije actief op het gebied van preventie en opsporing van mensenhandel, met name vrouwenhandel.³¹⁷ IOM verzorgt voorts trainingen voor politie, Jandarma en grenspolitie onder meer op het gebied van mensenrechten, mensenhandel, rechten van migranten en vluchtelingen.

- *Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC)*

Het ICRC heeft een minimale presentie in Turkije, die voor zover bekend, met name gericht is op ondersteuning van de ICRC-interventies in (Noord) Irak.³¹⁸

- *Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties (UNHCR)*

UNHCR is feitelijk uitvoerder van het Turkse asielbeleid vanwege de geografische beperking die Turkije bij het Vluchtelingenverdrag maakte.³¹⁹ Deze taak komt neer op opvang, statusdeterminatie en hervestiging van vluchtelingen buiten Turkije of, in een veel kleiner aantal gevallen, het vinden van duurzame oplossingen binnen Turkije. UNHCR streeft er naar deze verantwoordelijkheid over te dragen aan

³¹³ UNHCR Resettlement Meeting, Ankara (17 november 2011).

³¹⁴ UNHCR Resettlement Meeting, Ankara (17 november 2011).

³¹⁵ Er hebben zich in de verslagperiode geen relevante nieuwe ontwikkelingen voorgedaan met betrekking tot de activiteiten van onderstaande internationale organisaties in Turkije ten aanzien van vluchtelingen en asielzoekers.

³¹⁶ International Organisation for Migration, *Turkey: Facts and Figures* (november 2010/juni 2011).

³¹⁷ Zie ook *2011 Trafficking in Persons Report – Turkey*, United States Department of State (27 juni 2011).

³¹⁸ ICRC Annual Report 2010 – Ankara (mei 2011).

³¹⁹ UN High Commissioner for Refugees, *As states increase border controls, UNHCR calls for sensitivity for those fleeing persecution* (7 januari 2011).

Turkije, hetgeen gepaard zou moeten gaan met de opheffing van de geografische beperking.³²⁰ Turkije vreest een grote toestroom van vluchtelingen/asielzoekers naar Turkije wanneer dat gebeurt. UNHCR dringt er daarom op aan dat de internationale gemeenschap Turkije zal blijven ondersteunen bij de opvang van vluchtelingen en het huisvesten van asielzoekers, in de hoop dat zulks de Turkse autoriteiten ertoe zal bewegen de geografische beperking op te heffen.

De UNHCR-vertegenwoordiging in Turkije onderzoekt of een vluchtelingen-status verleend dient te worden. Binnen de UNHCR-vestiging is zelfs een beroeps-instantie aanwezig, waar de vluchteling in beroep kan gaan tegen een afwijzing. Gedurende het UNHCR-proces krijgt de aanvrager een tijdelijke status in Turkije. Er is een erkenningspercentage door UNHCR van 65%. Bij UNHCR in Turkije stonden per 31 september 2011 20.589 personen als vluchteling geregistreerd.³²¹ In 2011 werden in totaal meer dan 10.000 nieuwe asielzoekers geregistreerd, waarvan 36,5% Irakezen, 23% Iraniërs, 23% Afghanen en 7,5% Somaliërs.³²²

UNHCR is actief in Ankara, Istanbul en Silopi. Na de aardbevingen in Van in oktober 2011 zijn de werkzaamheden van UNHCR daar ernstig bemoeilijkt. Zo is het politiebureau in Van niet meer bruikbaar, wat de procedure van registratie bemoeilijkt. De 2.000 vluchtelingen die op het moment van de aardbeving in Van verbleven, zijn op vrijwillige basis permanent hervestigd in de andere satellietsteden. Tot in ieder geval maart 2012 zullen er geen nieuwe vluchtelingen worden opgevangen in Van.³²³

Asielzoekers of vluchtelingen mogen niet in grote steden of toeristische gebieden verblijven. Personen geregistreerd bij UNHCR worden ondergebracht in een van de 51 satellietsteden. De omstandigheden verschillen per locatie van redelijk tot slecht. Zij moeten iedere zes maanden de Turkse autoriteiten betalen voor een verblijfsvergunning. Ze mogen werken, maar in de praktijk is dit niet mogelijk (vanwege het taalprobleem, het verkrijgen van een werkvergunning). De EU voert twee grote projecten uit met betrekking tot het opzetten van nieuwe opvangcentra (zes stuks met een capaciteit van 750 ieder) en uitzetcentra (twee stuks). De geplande opvangcentra bevinden zich echter in geïsoleerde gebieden. Voor LGBT-vluchtelingen is de opvang in kleine gemeenschappen vaak problematisch, omdat de tolerantie jegens LGBT personen daar lager is dan in stedelijke gebieden.

UNHCR heeft geen toegang tot detentiecentra en heeft om die reden geen inzicht in het aantal gedwongen uitzettingen uit Turkije naar het land van herkomst van door de UNHCR geregistreerde asielzoekers of erkende vluchtelingen, dan wel van personen die niet bij UNHCR als asielzoeker waren aangemeld. Er zijn indicaties en sterke vermoedens dat in de praktijk gedwongen uitzettingen plaatsvinden. Wettelijk gezien is het in Turkije mogelijk vanuit een detentie-positie om zich als asielzoekers te laten registreren bij UNHCR. In maart 2010 is een circulaire van het ministerie van Justitie in werking getreden, die bepaalt dat een gedetineerde vluchteling recht heeft op contact met een advocaat en/of UNHCR. De implementatie van deze circulaire verloopt in de praktijk echter niet vlekkeloos.

³²⁰ De Turkse regering heeft regelmatig aangegeven de geografische beperking bij het Vluchtelingen-Verdrag pas te zullen opheffen aan de vooravond van EU-toetreding en onder de voorwaarde dat er tegen die tijd sprake is van een adequaat systeem van burdersharing. Men past ervoor op te draaien voor de gehele regionale problematiek (Iran, Irak, Afghanistan, plus de vluchtelingen uit de Hoorn van Afrika, die via Syrië het land binnen komen).

³²¹ *Statistical report on UNHCR registered Iraqis and non-Iraqis* (30 september 2011).

³²² *Statistical report on UNHCR registered Iraqis and non-Iraqis* (30 september 2011).

³²³ *UNHCR Resettlement Meeting, Ankara* (17 november 2011).

Voor UNHCR geldt nog als extra obstakel dat Turkije een zetel-overeenkomst met UNHCR weigert te sluiten.

Een niet onbelangrijke factor in het Turkse migratie-beleid is de visum-vrijstelling dan wel facilitatie die men biedt aan landen in de regio (Syrië, Libanon, Jordanië, Irak en Iran). Volgens schatting van IOM zouden 75% van de illegalen in Turkije personen zijn die langer in Turkije verblijven dan de termijn waarvoor het visum is verstrekt.

4.2 Opvang van binnenlands ontheemden

Turkije erkent geen binnenlands ontheemden. Er is daarom geen officiële registratieprocedure voor binnenlands ontheemden in Turkije. Binnenlands ontheemden in Turkije zijn voornamelijk Koerden, die vluchtten voor het geweld in hun regio. Dit speelde echter vooral enkele jaren geleden. Momenteel speelt dit probleem minder. Volgens een studie uit 2006 waren er aldus UNHCR op dat moment 964.000 intern ontheemden in Turkije. Er is in Turkije geen specifiek aangewezen gebied, waarin binnenlandse vluchtelingen worden opgevangen.

Binnenlands ontheemden leven in stedelijke gebieden in armoede met weinig of geen toegang tot sociale, educatieve en sanitaire diensten.³²⁴ Factoren die een terugkeer van binnenlands ontheemden naar hun oorspronkelijke woonplaatsen in de weg staan, zijn onder andere het ontbreken aldaar van een minimum infrastructuur, gebrek aan kapitaal, beperkte mogelijkheden voor werk en de veiligheidssituatie in het oosten en zuidoosten van het land. De aanwezigheid van landmijnen en dorpswachters vormt ook een hindernis voor een veilige terugkeer van binnenlands ontheemden.³²⁵ De situatie van binnenlands ontheemden in stedelijke gebieden blijft zorgen baren.³²⁶

De mogelijkheden tot terugkeer van personen die door de gewelddadigheden in het verleden hun dorpen hebben moeten verlaten, zijn in de verslagperiode niet opmerkelijk verbeterd.³²⁷

In haar *Turkey 2011 Progress Report* stelde de Europese Commissie dat van de tot december 2010 ontvangen 358.506 verzoeken van personen die een beroep hebben gedaan op de *Damage Assessment Commissions* voor schadeloosstelling ingevolge de *Law on the Compensation of Losses due to Terrorism and the Fight against Terrorism*, 259.462 verzoeken waren onderzocht.³²⁸ Daarvan was in 146.441 gevallen een vergoeding betaald, en 113.021 gevallen waren afgewezen. In april 2011 was voor een bedrag van € 900.302.745 uitgekeerd aan verzoekers, die een schikkingsvoorstel hadden getekend.³²⁹

Vanwege een gebrek aan financiële middelen en de grote werklast bij de *Damage Assessment Commissions*, verlopen onderzoek en betaling van schadeloosstelling

³²⁴ *Internal Displacement: Global overview of trends and developments in 2010 – Turkey*, Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) (23 maart 2011).

³²⁵ *Internal Displacement: Global overview of trends and developments in 2010 – Turkey*, Internal Displacement Monitoring Centre (23 maart 2011); Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

³²⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

³²⁷ US Department of State, 2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey (8 april 2011); *Internal Displacement: Global overview of trends and developments in 2010 – Turkey*, Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) (23 maart 2011).

³²⁸ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2010 Progress Report* SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010).

³²⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

traag. De termijn waarbinnen de autoriteiten de terzake dienende wet ten uitvoer kunnen leggen, is met een jaar verlengd.³³⁰

4.3 Standpunt UNHCR

Na het background paper van september 2001³³¹ en sinds het uitbrengen van het vorige algemeen ambtsbericht Turkije in september 2010 zijn van UNHCR geen nieuwe beleidsstandpunten inzake Turkije bekend geworden. Volgens UNHCR bestaat voor Koerden en leden van christelijke minderheden uit het zuidoosten van Turkije een binnenlands vluchtalternatief buiten die regio, tenzij er met name sprake is van echte of vermeende banden met de PKK of andere belangrijke Koerdische partijen.³³² In het licht van hetgeen UNHCR stelt ten aanzien van het binnenlands vluchtalternatief meent de vluchtelingenorganisatie dat *'.... it is essential to find out if Turkish asylum seekers, if returned, would be at risk of being suspected of connection to or sympathy with the PKK. If this is the case, they should not be considered as having been able to avail themselves of an internal flight alternative.'*³³³

UNHCR is onder andere van mening dat de groep die het meest bloot staat aan pesterijen of (gerechtelijke) vervolging, Koerden zijn die verdacht worden van banden met of sympathie voor de PKK.³³⁴

Ten aanzien van verwijdering naar Turkije van uit dat land afkomstige uitgeprocedeerde asielzoekers geldt dat UNHCR geen bezwaar heeft tegen het terugsturen van Turkse asielzoekers van wie na een eerlijke en afdoende asielprocedure is gebleken dat het geen vluchtelingen zijn en dat zij ook geen internationale bescherming op andere gronden behoeven.³³⁵

Met betrekking tot personen aan wie geen asiel wordt verleend op grond van artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag neemt de UNHCR de positie in dat een persoon die niet in aanmerking komt voor de vluchtelingenstatus, niet naar Turkije mag worden teruggestuurd indien deze persoon daar blootgesteld zou kunnen worden aan mishandeling, foltering of mensonwaardige behandeling.³³⁶

Momenteel wordt een nieuwe asielwet voorbereid in Turkije. Deze zou de rechtspositie van vluchtelingen in Turkije verbeteren, maar vooralsnog ziet het er naar uit dat de geografische beperking zou blijven bestaan, waardoor de wet veel minder relevant is dan gehoopt. De wet wordt in 2012 ter behandeling in het parlement verwacht.

³³⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011).

³³¹ *Background Paper on Refugees and Asylum Seekers from Turkey*, UNHCR Centre for Documentation and Research (Genève, september 2001).

³³² Brief UNHCR Den Haag aan Amnesty International (4 december 1995); brief UNHCR Den Haag aan Stichting Rechtsbijstand Asiel, OC Den Haag (25 januari 1999).

³³³ Brief UNHCR Den Haag aan Amnesty International (4 december 1995) en Brief UNHCR Den Haag aan Stichting Rechtsbijstand Asiel, OC Den Haag (25 januari 1999). Zie ook: *UNHCR Position Paper on Relocating Internally as a Reasonable Alternative to Seeking Asylum* (februari/maart 1999).

³³⁴ Brief UNHCR Den Haag aan Amnesty International (4 december 1995).

³³⁵ UNHCR Genève, faxbericht d.d. 21 mei 1999 en UNHCR-Den Haag, brief aan ministerie van Buitenlandse Zaken (9 augustus 1999).

³³⁶ Brief UNHCR aan Home Office, Country Information and Policy Unit, Ref 600 Turkey (22 maart 1999).

Literatuurlijst

Voor dit ambtsbericht is gebruik gemaakt van de volgende openbare bronnen:

Agence France-Presse (AFP)

Amnesty International

- *Turkey/Iraq: Investigation needed into killing of civilians in the Kurdistan region of Iraq* (26 augustus 2011)
- *Turkey urged to pursue further prosecutions in Hrant Dink murder case* (26 juli 2011)
- *Not an illness nor a crime – lesbian, gay, bisexual and transgender people in Turkey demand equality* (21 juni 2011)
- *Amnesty International Report 2011 – Turkey* (23 mei 2011)
- *Amnesty International Annual Report 2011 – Turkey* (13 mei 2011)

ANP

Associated Press (AP)

Australian Government – Refugee Review Tribunal

- *Country Advice Turkey* (4 maart 2011)
- *Country Advice Turkey* (28 april 2011)

BBC News

- *Turkey country profile* (17 februari 2011)

Central Intelligence Agency

- *The World Factbook – Turkey* (Washington, 21 oktober 2011)

Commissie van de Europese Gemeenschappen

- *Turkey 2011 Progress Report*, SEC (2011) 1201 final (Brussel, 12 oktober 2011)
- *Turkey 2010 Progress Report*, SEC (2010) 1327 (Brussel, 9 november 2010)

Committee to Protect Journalists

- *Attacks on the Press 2010 – Turkey* (15 februari 2011)
- *Annual Prison Census 2010 – Turkey* (8 december 2010)

Country of origin research and information (CORI)

- *Kurucu system (Village guards)* (20 januari 2011)
- *Military, conscription, ethnic Kurds, discrimination, deployment, draft evasion* (20 januari 2011)
- *Peace and Democracy Party (BDP)* (20 januari 2011)

Deutsche Presseagentur (DPA)

The Economist Intelligence Unit

- *Turkey - Country Profile 2008*
- *Turkey - Country Reports September 2010 – October 2011*

www.eurasianet.org

- *Kurdish youth losing faith in peaceful protests* (18 april 2011)
- *Religious conservatives confront headscarf dilemma as election looms* (11 april 2011)
- *Ankara wrestles with the legacy of its Dirty War* (23 maart 2011)
- *Are profits or principles guiding Ankara's foreign policy* (9 maart 2011)
- *Ankara coup investigation credibility under attack* (7 maart 2011)
- *Turkey and Armenia: Two works wrestle with past, trying to come to grips with present* (4 maart 2011)
- *Istanbul's Greek community experiencing a revival* (2 maart 2011)
- *LGBT activists in Turkey launch ground-breaking publication* (30 augustus 2010)

Europa World Online

- *Turkey* (www.europaworld.com) (geraadpleegd op 18 april 2011)
- *The Kurdish issue* (18 april 2011)
- *Domestic political affairs* (18 april 2011)

Het Financieele Dagblad

Fédération internationale des ligues des droits de l'homme (FIDH)

- *Annual report 2011 Turkey* (25 oktober 2011)

Foreign & Commonwealth Office, UK

- *Country Profile – Turkey* (16 mei 2011)
- *Annual Report on Human Rights 2010 – Turkey* (31 maart 2011)
- *Travel Advice by Country: Turkey* (31 oktober 2011)

Forum 18 News Service, Oslo, Norway

- *What does Turkey's restitution decree mean?* (6 oktober 2011)
- *Changes in school religious education fail to resolve fundamental problems* (23 augustus 2011)
- *The Diyanet – the elephant in Turkey's religious freedom room?* (4 mei 2011)
- *The right to have places of worship – a trapped right* (2 maart 2011)
- *Education should facilitate, not undermine, freedom of religion or belief* (5 januari 2011)
- *Syrian Orthodox land – All people are equal, but some are less equal than others?* (9 november 2010)

Freedom House

- *Freedom in the World 2011 – Turkey* (10 augustus 2011)
- *Freedom in the World – Turkey 2010* (13 januari 2011)
- *Freedom of the Press 2011 – Turkey* (17 oktober 2011)
- *Freedom on the Net 2011* (18 april 2011)

Global Insight – Country Intelligence – Analysis

- *Turkey: Turkey under a third AKP term – what to expect* (3 augustus 2011)

Home Office, UK

- *Operational Guidance Note – Turkey* (augustus 2011)
- *Country of Origin Information Report – Turkey* (Londen, 9 augustus 2010)

Human Rights Watch

- *Iraqi Kurdistan: Cross-border attacks should spare Iraqi citizens* (2 september 2011)
- *Turkey: Make rights reform a priority*, Human Rights Watch (20 juni 2011)
- *Turkey: Backward step for women's rights* (9 juni 2011)
- *Turkey: He loves you, he beats you: family violence in Turkey and access to protection* (4 mei 2011)
- *Turkey: Kurdish party members' trial violates rights* (18 april 2011)
- *Turkey: Journalists' arrests chills free speech* (4 maart 2011)
- *World Report 2011* (24 januari 2011)
- *Ignoring rights in Turkey, and its costs to everyone* (21 november 2010)
- *Turkey: Protesting as a terrorist offense – the arbitrary use of terrorism laws to prosecute and incarcerate demonstrators in Turkey* (1 november 2010)
- *Turkey: Uncover plot behind journalist's murder* (16 september 2010)
- *Anti-violence act sends hope to women around the world* (1 september 2010)

ICRC

- *Annual Report 2010 – Ankara* (mei 2011)

International Crisis Group

- *Turkey: Ending the PKK insurgency*, Europe Report no. 213 (20 september 2011)

Internationale Spectator

- *De Gülenbeweging: Turkse islam met twee gezichten*, Inez Schippers, jaargang 65 nr. 10 (oktober 2011)
- *Het nieuwe buitenlandse beleid van Turkije: neo-Ottomanisme?*, Theo Myronidis, jaargang 64 nr.12 (december 2010)

Internal Displacement Monitoring Centre (Norwegian Refugee Council)

- *Internal Displacement: Global overview of trends and developments in 2010 – Turkey* (23 maart 2011)

International Organisation for Migration (IOM)

- *Turkey: Facts and Figures* (juni 2011)

International Trade Union Confederation

- *2011 Annual survey of violations of trade union rights – Turkey* (8 juni 2011)

Jamestown Foundation

- *Turkey's opposition to military intervention in Libya* (17 maart 2011)
- *Turkish nationalist rally in church angers Armenians* (8 oktober 2010)
- *Kurdish question dominates Turkish politics* (29 september 2010)

Minority Rights Group International

- *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Turkey: Overview* (augustus 2011)
- *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2011 – Turkey* (6 juli 2011)

Le Monde

NRC Next

Oxford Analytica

- *Prospects 2011 Q4: Turkey* (31 augustus 2011)
- *Turkey: Erdogan brings military to heel* (1 augustus 2011)
- *Turkey: Post-election crisis threatens stability* (6 juli 2011)
- *Turkey: New government may push private sector reform* (29 juni 2011)
- *Prospects 2011 Q3: Turkey* (14 juni 2011)
- *Turkey: Erdogan's ambition faces electoral test* (9 juni 2011)
- *Turkey: Slower growth may not eliminate imbalances* (25 mei 2011)
- *Turkey: Parties fight for Kurdish vote ahead of polls* (27 april 2011)
- *Prospects 2011 Q2: Turkey and Iran* (11 maart 2011)
- *Turkey/Middle East: Turkish model has shortcomings* (21 februari 2011)
- *Turkey/INT: Gulen movement faces more global scrutiny* (4 februari 2011)
- *Turkey: Erdogan defines middle ground ahead of polls* (6 januari 2011)
- *Turkey/Israel: Diplomats will try to overcome politics* (21 december 2010)
- *Turkey: Growing radicalism risks al-Qaida recruitment* (8 december 2010)
- *Turkey/Armenia: Normalisation is region's best hope* (6 oktober 2010)
- *Turkey: Kurdish peace process set to advance* (5 oktober 2010)

Raad van Europa

- Rapport bezoek *European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment* (CPT) aan Turkije (4 – 17 juni 2009), CPT/Inf (2011)13 (Straatsburg, 31 maart 2011)
- Reactie van de Turkse regering op het rapport bezoek *European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment* (CPT) aan Turkije (4 – 17 juni 2009), CPT/Inf (2011) 14 (Straatsburg, 31 maart 2011)

Radio Free Europe/Radio Liberty

Reporters without Borders

- *Investigative journalists complete six months in detention on terrorism charges* (6 september 2011)
- *Killer's conviction seen as a important step, but masterminds still protected and threats continue* (26 juli 2011)
- *Second thoughts about Internet filtering?* (30 mei 2011)
- *Cyber-attacks on websites that backed protests against Internet censorship* (18 mei 2011)
- *Government agency wants to install filtering software on every computer* (6 mei 2011)
- *Online censorship now bordering on the ridiculous in Turkey* (29 april 2011)
- *Judicial harassment – courts continue to hound journalists who cover Kurdish minority issues* (31 maart 2011)
- *Courts refuse to back down, so journalists to remain in prison pending trial* (17 maart 2011)
- *Internet Enemies 2011 – countries under surveillance – Turkey* (11 maart 2011)
- *Brake on the inquiry – death threats to Hrant Dink author* (3 februari 2011)
- *Justice gone mad? Former editor of Kurdish daily Azadiya Welat sentenced to 138 years in prison* (7 januari 2011)
- *Time to break out of legislative straitjacket that is stifling media freedom* (1 december 2010)
- *Worldwide Press Freedom Index 2010* (Parijs, 20 oktober 2010)

- *Two Kurdish newspapers banned for a month, cultural magazine seized* (2 september 2010)

Reuters

Schweizerische Flüchtlingshilfe

- *Türkei: Die aktuelle Situation der Kurden* (20 december 2010)

UN High Commissioner for Refugees

- *As states increase border controls, UNHCR calls for sensitivity for those fleeing persecution* (7 januari 2011)

UNHCR

- *Statistical Report on UNHCR registered Iraqis and non-Iraqis – Turkey* (30 september 2011)
- *UNHCR Global Report 2010 – Turkey* (juni 2011)
- 2010 UNHCR country operations profile – Turkey
- Background paper on refugees and asylum seekers from Turkey (Genève, september 2001)

United Nations

- *Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, A/HRC/16/48* van 26 januari 2011

UN News Service

US Commission of International Religious Freedom (USCIRF)

- *Annual Report 2011 – Turkey* (mei 2011)
- *USCIRF Annual report 2011 – The Commission’s watch list: Turkey* (28 april 2011)

US Department of Labor

- *2010 Findings of the Worst Forms of Child Labor – Turkey* (3 oktober 2011)

US Department of State

- *Juli-December, 2010 International Religious Freedom Report – Turkey* (13 september 2011)
- *Country Reports on Terrorism 2010 – Turkey* (Washington, 18 augustus 2011)
- *2011 Trafficking in persons report: Turkey* (Washington, 27 juni 2011)
- *Background note: Turkey* (Washington, 13 mei 2011)
- *2010 Country Reports on Human Rights Practices - Turkey* (Washington, 8 april 2011)
- *2010 Report on International Religious Freedom - Turkey* (Washington, 17 november 2010)

War Resisters’ International

- *Militarism all over schools in Turkey* (24 maart 2011)

Worldpress.org

- *The changing face of Turkey* (14 juli 2011)

